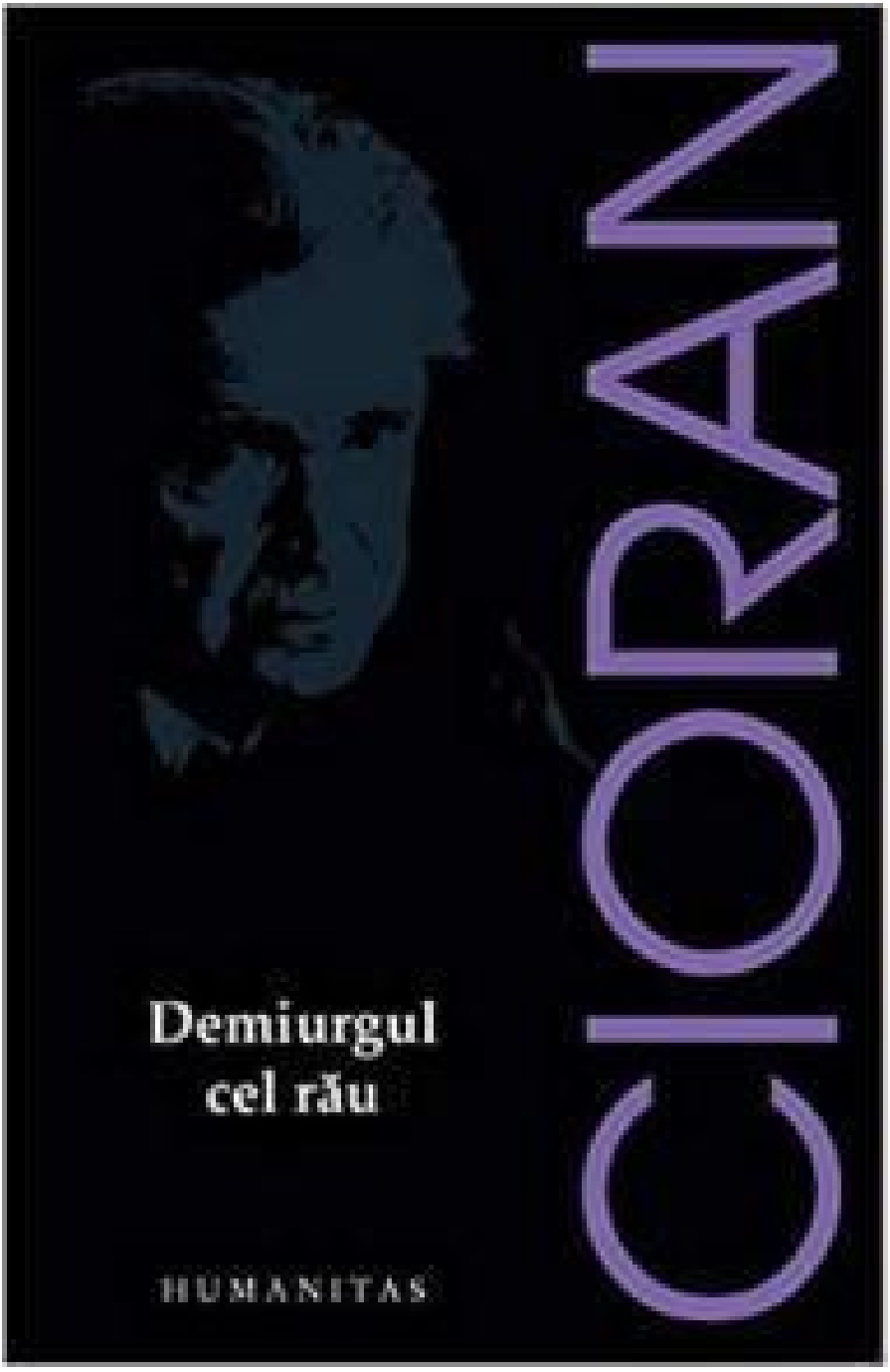
CIORAN
Demiurgul
cel rău
HUMANITAS

CIORAN

Demiurgul cel rău

Traducere din franceză de
EMANOIL MARCU

Ediţia a II-a revăzută

HUMANITAS
BUCUREŞTI

OPERA LUI CIORAN

SCRIERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Pe culmile disperării
ediţia întâi -1934 / prima ediţie postbelică, Humanitas - 1990
Cartea amăgirilor
1936 / 1991
Schimbarea la faţă a României 1936 / ediţie revăzută de autor - 1990
Lacrimi şi sfinţi
1937 / 1991
Amurgul gândurilor 1940 / 1991
îndreptar pătimaş Humanitas -1991

SCRIERI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Précis de décomposition Gallimard -1949	*Tratat de descompunere* Humanitas - 1992
Syllogismes de l'amertume -1952	*Silogismele amărăciunii* -1992
La Tentation d'exister -1956	*Ispita de a exista* -1992
Histoire et utopie -1960	*Istorie şi utopie* -1992
La Chute dans le temps -1964	*Căderea în timp* -1994
Le Mauvais démiurge -1969	*Demiurgul cel rău* -1995
De l'inconvénient d'être né -1973	*Despre neajunsul de a te fi născut* -1995
Écartèlement -1979	*Sfârtecare* -1995
Exercices d'admiration -1986	*Exerciţii de admiraţie* -1993
Aveux et anathèmes -1987	*Mărturisiri şi anateme* -1994

Mon Pays / Tara mea Humanitas-1996

PUBLICISTICĂ, CORESPONDENŢĂ, CONVORBIRI

Singurătate şi destin Humanitas -1992
Convorbiri Humanitas -1993
Scrisori către cei de-acasă Humanitas -1995

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Ioana Dragomirescu Mardare
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Emilia Ionaşcu
Tipărit la Proeditură şi Tipografie

E.M. Cioran
Le Mauvais demiurge
© Editions Gallimard, 1969

© HUMANTTAS, 2011, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CIORAN, EMIL
Demiurgul cel rău/ Cioran; trad.: Marcu Emanoil—
Bucureşti: Humanitas, 2011
ISBN 978-973-50-2924-1

I. Marcu, Emanoil (trad.)
1

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1,013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poştă: tel. /fax 021/311 23 30
C.P.C.E. — CP 14, Bucureşti
e-mail: cpphumanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Varianta V.1.0
Iunie, 2016

Demiurgul cel rău

Cu excepţia câtorva cazuri aberante, omul nu înclină spre bine: ce zeu l-ar îmboldi s-o facă? El trebuie să se învingă, să-şi calce pe inimă pentru a putea săvârşi cel mai mărunt act necontaminat de rău. De fiecare dată când izbuteşte, îl provoacă, îl umileşte pe creatorul său. Iar dacă i se-ntâmplă să fie bun nu prin efort sau din calcul, ci prin natură, o datorează unei neatenţii a cerului: se situează în afara ordinii universale, nu era prevăzut în niciun plan divin. Nu se ştie care e locul lui printre fiinţe, şi nici măcar dacă e o fiinţă. Să fie un spectru?

Binele este ce a fost sau va fi, niciodată ceea ce este. Parazit al amintirii sau al presentimentului, revolut sau posibil, binele nu ar putea să fie *actual* şi nici să dăinuiască prin el însuşi: cât timp există, conştiinţa-l ignoră; ia act de el doar atunci când dispare. Totul îi dovedeşte irealitatea; e o mare forţă fictivă, e principiul avortat din start: colaps, faliment imemorial ce-şi face tot mai simţite efectele pe măsură ce istoria curge. La începuturi, în acea promiscuitate în care s-a produs alunecarea spre viaţă, s-a întâmplat probabil ceva monstruos, ceva ce trece în neliniştile şi chiar în raţionamentele noastre. Cum să nu presupui că existenţa a fost viciată de la rădăcină, existenţa şi înseşi elementele? Cel ce n-a luat în consideraţie, măcar o dată-n zi, această ipoteză, va fi trăit ca şi un somnambul.

*

Este greu, este imposibil să credem că dumnezeul cel bun, „Tatăl”, ar fi amestecat în scandalul Creaţiunii. Totul ne face să credem că n-a participat la ea în niciun fel, că autorul ei este un zeu fără scrupule, un zeu tarat. Bunătatea nu

creează: îi lipseşte imaginaţia; or, e nevoie de imaginaţie pentru a plăsmui o lume, fie şi una de mântuială. La rigoare, amestecul de bunătate şi răutate ar putea produce un act sau o operă. Sau un univers. Oricum e mult mai uşor, pornind de la al nostru, să ajungi la un dumnezeu dubios decât la unul onorabil.

Hotărât lucru, dumnezeul cel bun nu era înzestrat pentru a crea: are totul – afară de atotputernicie. Mare prin deficienţele lui (anemia şi bunătatea merg mână-n mână), el este prototipul ineficacităţii: nu poate ajuta pe nimeni… De altfel nu ne agăţăm de el decât atunci când părăsim dimensiunea noastră istorică; de cum o regăsim, ne e străin şi de neînţeles: n-are nimic ca să ne fascineze, n-are nimic dintr-un monstru. Iar atunci ne întoarcem spre Creator, zeu subaltern şi trebăluitor, instigator al evenimentelor. Ca să-nţelegem cum a putut să creeze, trebuie să ni-l închipuim sfâşiat între rău, care înseamnă schimbare, şi bine, care înseamnă inerţie. Această luptă a fost desigur nefastă răului, căci a trebuit să suporte contaminarea binelui: iată de ce Creaţiunea nu poate fi pe de-a întregul rea.

Cum răul guvernează tot ce-i coruptibil, altfel spus tot ce e viu, ar fi ridicol să vrem să demonstrăm că el conţine mai puţină fiinţă decât binele, sau chiar că nu conţine deloc. Cei care îl asimilează cu neantul îşi închipuie că astfel îl *salvează* pe acest biet dumnezeu bun. Nu-l salvăm decât având curajul de a separa cauza lui de cea a demiurgului. Pentru c-a refuzat s-o facă, creştinismul va trebui să se zbată, de-a lungul întregii lui cariere, să impună teza îndoielnică a unui Creator milostiv: tentativă disperată ce-a vlăguit creştinismul şi a compromis zeul pe care vroia să-l protejeze.

Nu putem să nu ne gândim că, rămasă în stadiul de schiţă, Creaţiunea nu putea fi terminată şi nici nu merita să fie, şi că ea este în totul un *păcat*, faimoasa crimă comisă de om apărând astfel ca o versiune minoră a unei crime cu mult mai grave. Care e vina noastră, decât aceea de a fi urmat, mai mult sau mai puţin servil, exemplul Creatorului? Fatalitatea lui – o recunoaştem prea bine în noi: nu degeaba

am ieşit din mâinile unui zeu nefericit şi rău, din mâinile unui zeu blestemat.

*

Predestinaţi, unii, să credem în zeul suprem dar neputincios, alţii în demiurg, alţii în demon, nu noi decidem pe cine slăvim, nici pe cine hulim.

Demonul este reprezentantul, delegatul demiurgului, de ale cărui trebi grijeşte în lumea aceasta. În ciuda prestigiului şi a spaimei pe care-o inspiră numele său, el nu-i decât un administrator, un înger însărcinat cu munca de jos – cu istoria.

Alta e anvergura demiurgului: în lipsa lui, cum am putea înfrunta încercările noastre? Dacă am fi la înălţimea lor, dacă am fi cât de cât demni de ele, n-am mai avea nevoie să-l invocăm. Ci puşi în faţa mediocrităţii noastre patente, ne agăţăm de el, îl implorăm chiar să existe: dacă s-ar dovedi o ficţiune, ce disperare şi umilinţă ne-ar copleşi! Cui altuia să-i punem în cârcă lacunele, mizeriile noastre, pe noi înşine? Promovându-l autor al carenţelor noastre, el ne serveşte drept scuză pentru tot ce n-am putut fi. Iar când pe deasupra îl facem răspunzător pentru acest univers ratat, savurăm chiar o anume pace: incertitudinea asupra originilor şi perspectivelor noastre se risipeşte, trăim deplina siguranţă în insolubil, departe de coşmarul speranţei. Meritul lui e cu adevărat nepreţuit: ne scuteşte chiar şi de regrete, de vreme ce şi-a asumat până şi *iniţiativa* eşecurilor noastre.

Mai important e să ne regăsim în divinitate viciile, nu virtuţile. Ne obişnuim cu calităţile noastre, pe când cusururile noastre ne obsedează, ne chinuie. A le putea proiecta într-un zeu capabil să decadă la fel de mult ca noi şi care să nu fie îngrădit de fadele atribute îndeobşte admise – asta ne uşurează şi ne linişteşte. Dumnezeul cel rău e dumnezeul cel mai util din câţi au fost vreodată. Dacă nu l-am avea la îndemână, pe cine ne-am mai vărsa fierea? Orice

formă de ură se îndreaptă, în ultimă instanţă, contra lui. De vreme ce toţi considerăm că meritele noastre sunt nerecunoscute sau batjocorite, cum să admitem că o nedreptate atât de generală poate fi pusă doar pe seama omului? Ea trebuie să vină mai de sus şi să se confunde cu vreo uneltire străveche, cu însuşi actul Creaţiunii. Ştim aşadar pe cine să mustram, pe cine să hulim: nimic nu ne încântă şi susţine mai mult decât putinţa de a plasa originea mişeliei noastre cât mai departe de noi.

Cât despre dumnezeul propriu-zis, bun şi nevolnic, îl regăsim de fiecare dată când nu mai rămâne în noi nicio urmă a vreunei lumi, în acele momente care îl postulează, care, legate de el dintru-nceput, îl trezesc, îl *creează*, şi în timpul cărora el urcă din adâncurile noastre amuţindu-ne sarcasmele. Dumnezeu e doliul ironiei. Ajunge însă ca ironia să-şi revină, să preia iniţiativa: relaţiile cu el se strică şi încetează. Atunci, sătui să ne tot punem întrebări despre el, vrem să-l evacuăm din obsesiile şi furiile noastre, îi refuzăm chiar şi dispreţul nostru. Atâţia înaintea noastră l-au lovit, că ni se pare inutil să hărţuim un cadavru. Şi totuşi el contează, încă, pentru noi, măcar pentru regretul că nu l-am doborât noi înşine.

*

Pentru a evita complicaţiile proprii dualismului, am putea imagina un singur şi acelaşi dumnezeu, a cărui istorie s-ar derula în două faze: în prima, înţelept, exsanguu, retras în sine, fără nicio veleitate de a se manifesta: un zeu *adormit*, vlăguit de propria-i eternitate; – în a doua fază, activ, frenetic, comiţând greşeală după greşeală, el s-ar deda la o activitate condamnabilă în cel mai înalt grad. Această ipoteză, dacă judecăm bine, este mai tulbure şi mai puţin avantajoasă decât aceea a doi zei total diferiţi. Dacă socotim însă că niciuna din ele nu lămureşte ce valorează lumea aceasta, ne rămâne posibilitatea de a crede, ca unii gnostici,

că zeul a fost tras la sorţi dintre îngeri.

(E jalnic, e degradant să asimilăm divinitatea cu o persoană. Ea nu va fi niciodată o idee sau un principiu anonim pentru fervenţii Testamentelor. Douăzeci de veacuri de altercaţii nu se uită de la o zi la alta. Viaţa noastră religioasă – fie că se inspiră din Iov, fie din Sfântul Pavel – este gâlceavă, exces, dezlănţuire. Ateii, care mânuiesc invectiva cu-atâta plăcere, dovedesc foarte clar că vizează pe cineva. Ar trebui să fie mai puţin orgolioşi; emanciparea lor nu e atât de completă pe cât li se pare: îşi fac, despre Dumnezeu, exact aceeaşi idee ca şi credincioşii.)

*

Creatorul e absolutul omului exterior; în schimb, omul lăuntric vede în Creaţiune un detaliu jenant, un episod inutil, chiar nefast. Orice experienţă religioasă profundă începe acolo unde ia sfârşit domnia demiurgului, nu are ce face cu el, îl acuză, este negarea lui. Atâta timp cât Creatorul şi lumea ne obsedează, nu vom putea scăpa de ei pentru ca, într-un elan autodistructiv, să regăsim increatul şi să ne pierdem în el.

Prin extaz – al cărui obiect e un dumnezeu *fără atribute*, o *esenţă* de dumnezeu – ne înălţăm spre o formă de apatie mai pură chiar decât aceea a zeului suprem şi, cufundându-ne în divin, suntem totodată dincolo de orice formă de divinitate. Este etapa finală, punctul de sosire al misticii, punctul de plecare fiind ruptura cu demiurgul, refuzul de a-l mai frecventa şi de a-i lăuda lucrarea. Nimeni nu-i mai cade în genunchi, nimeni nu-l mai venerează. Singurele cuvinte ce i le adresăm sunt rugi în răspăr – unic mod de comunicare între o creatură şi un Creator deopotrivă de căzuţi.

*

Impunându-i dumnezeului oficial funcţiile de părinte, de creator şi de administrator, l-am expus unor atacuri de pe urma cărora avea să sucombe. Şi ce viaţă lungă ar fi avut dacă era ascultat un Marcion, ereziarhul care, mai hotărât decât toţi, s-a ridicat contra escamotării răului şi a contribuit cel mai mult la gloria dumnezeului cel rău prin ura ce i-a purtat-o! Nu există altă religie care, la începuturile ei, să fi ratat mai multe ocazii. Am fi desigur total diferiţi dacă inauguram era creştină execrându-l pe Creator, căci libertatea de a-l umili ne-ar fi uşurat cu siguranţă povara, făcându-ne mai suportabile ultimele două milenii. Biserica, refuzând să-l incrimineze şi să adopte doctrinele ce îndrăzneau să-l condamne, avea să pornească pe calea făţărniciei şi a minciunii. Avem cel puţin mângâierea să constatăm că ceea ce fascinează mai mult în istoria ei sunt duşmanii săi intimi, toţi cei pe care i-a combătut şi respins, şi care, spre a-i salva lui Dumnezeu onoarea, i-au tăgăduit, cu riscul martiriului, calitatea de Creator. Fanatici ai neantului divin, ai acelei absenţe în care se complace bunătatea supremă, ei cunoşteau fericirea de a urâ sau iubi un zeu sau altul fără restricţii, fără rezerve. Îmbătaţi de credinţa lor, nu vor fi fost capabili să observe dramul de jonglerie ce intră până şi-n frământarea cea mai sinceră. Noţiunea de *pretext* nu se născuse încă, şi nici acea ispită, întru totul modernă, de-a ne ascunde agoniile în spatele unei acrobaţii teologice. Exista la ei, totuşi, o anume ambiguitate: ce erau acei gnostici şi maniheişti de tot soiul, dacă nu nişte *perverşi* ai purităţii nişte obsedaţi ai ororii? Răul îi atrăgea, era pentru ei aproape un răsfăţ: în lipsa lui, existenţa le-ar fi fost ca şi goală. Îl urmăreau, nu-l slăbeau o clipită. Iar dacă susţineau cu atâta ardoare că răul este *increat*, e pentru că-n taină doreau ca el să dăinuiască veşnic, spre a se bucura de el, spre a-şi putea exercita de-a pururi virtuţile lor combative. Cum, din iubire pentru Tatăl, au meditat prea mult la Potrivnic, aveau să sfârşească prin a înţelege damnaţiunea mai bine decât mântuirea. E şi motivul pentru

care au înţeles atât de bine esenţa lumii acesteia. Va fi oare Biserica, după ce i-a afurisit, destul de abilă ca să-şi însuşească tezele lor, şi destul de caritabilă ca să-l aducă pe Creator în prim-plan, să-l excomunice în sfârşit? Ea nu va putea renaşte decât dezgropând ereziile, decât anulându-şi vechile anateme şi pronunţând altele noi.

*

Timid, molâu, binele este inapt să se propage; răul, mult mai zelos, vrea să se transmită şi chiar izbuteşte, căci posedă dublul privilegiu de a fi fascinant şi contagios. De aceea, mai lesne vedem răspândindu-se, ieşindu-şi din albie un dumnezeu rău decât unul bun.

Această incapacitate de a rămâne în sine, pe care Creatorul avea s-o ilustreze într-un mod atât de nefericit, am moştenit-o noi toţi: a procrea înseamnă a continua în alt chip şi la altă scară lucrarea care-i poartă numele, înseamnă a pune, printr-o jalnică maimuţăreală, încă o cărămidă la „creaţia” lui. Fără impulsul dat de el, dorinţa de a prelungi lanţul fiinţelor n-ar exista, şi nici această nevoie de a subscrie la mişmaşurile cărnii. Orice naştere este suspectă; îngerii, din fericire, sunt străini de aşa ceva, propagarea vieţii fiind rezervată celor căzuţi. Lepra este nerăbdătoare şi lacomă, îi place să se lăţească. Trebuie să descurajăm procreaţia; teama de a vedea omenirea stingându-se nu are niciun temei: orice s-ar întâmpla, vor fi peste tot destui nerozi poftind să se perpetueze, iar dacă până şi aceştia ar sfârşi prin a refuza, se va găsi mereu, gata să se sacrifice, vreun cuplu hidos.

Nu atât pofta de a trăi trebuie combătută, cât pornirea de „a lăsa urmaşi”. Părinţii, *genitorii*, sunt nişte provocatori sau nişte nebuni. Ce poate fi mai deprimant decât faptul că ultimul avorton posedă facultatea de a da viaţă, de-a „aduce pe lume”? Cum să nu te cuprindă spaima sau sila când te gândeşti la miracolul ce face din primul venit un demiurg pe

puncte? Ceea ce trebuia să fie un dar la fel de excepţional ca şi geniul a fost distribuit tuturora de-a valma: generozitate de speţă joasă ce descalifică pe vecie natura.

Îndemnul criminal al Genezei: *Creşteţi şi vă înmulţiţi* – nu putea ieşi din gura unui bun dumnezeu. *Fiţi puţini* – să fi sugerat mai curând, dacă avea şi el de spus un cuvânt. De asemeni, nicicum nu putea să adauge funestele vorbe: *Şi umpleţi pământul.* Ar trebui, fără întârziere, să le ştergem din Biblie, ca să-i spălăm ruşinea de a le fi primit între coperţile ei.

Carnea se întinde tot mai mult ca o cangrenă pe faţa pământului. Nu ştie să-şi impună limite, continuă să se lăţească în ciuda eşecurilor sale, îşi ia înfrângerile drept cuceriri; carnea n-a învăţat niciodată nimic. Prin esenţă, ea stă sub autoritatea Creatorului, care şi-a proiectat în ea instinctele ticăloase. În mod normal, carnea ar trebui să-i consterneze nu atât pe cei care-o contemplă, cât mai ales pe cei care o fac să dăinuie şi-i asigură expansiunea. Nici vorbă însă de aşa ceva, căci ei nu ştiu la ce aberaţie sunt complici. Femeile gravide vor fi cândva lapidate, instinctul matern va fi proscris, iar sterilitatea aclamată. Pe bună dreptate, sectele în care fecunditatea era privită cu suspiciune, bogomilii şi catarii, condamnau căsătoria, instituţie monstruoasă pe care toate societăţile o ocrotesc dintotdeauna, spre marea disperare a celor ce rezistă delirului obştesc. A procrea înseamnă a iubi flagelul, a vrea să-l întreţii şi să-l sporeşti. Aveau dreptate filozofii antici care asimilau Focul cu principiul universului – şi al dorinţei. Căci dorinţa pârjoleşte, mistuie, nimiceşte: cauză dar şi pierzanie a fiinţelor, ea este sumbră, ea este infernală prin esenţa ei.

Această lume n-a fost creată cu bucurie. Se procreează totuşi cu plăcere. Aşa-i, desigur, însă plăcerea nu e bucurie, ci simulacrul ei: ea are funcţia de-a amăgi, de a ne face să uităm că, până în cel mai mic detaliu, Creaţiunea poartă pecetea tristeţii iniţiale din care-a ieşit. Obligatoriu înşelătoare, plăcerea e, de asemeni, cea care ne permite să

făptuim o anume ispravă pe care-n teorie o respingem. Fără concursul ei, abstinenţa, câştigând teren, i-ar seduce până şi pe şobolani. Dar tot voluptatea ne face să înţelegem în ce măsură plăcerea este iluzorie. Prin ea plăcerea îşi atinge culmea, suprema intensitate, şi tot acolo, în culmea reuşitei, are brusc revelaţia irealităţii sale, se prăbuşeşte în propriul neant. Voluptatea este *dezastrul* plăcerii.

Nu putem accepta ca un zeu – *şi nici măcar un om* – să purceadă dintr-o gimnastică încununată cu un grohăit. E ciudat că la capătul unei perioade atât de îndelungate evoluţia n-a izbutit să pună la punct o altă formulă. Pentru ce s-ar fi ostenit, de altfel, câtă vreme cea existentă funcţionează din plin şi mulţumeşte pe toată lumea? Să ne-nţelegem: nu punem în cauză viaţa în sine: ea este cât se poate de misterioasă şi de istovitoare; nu însă şi exerciţiul în chestiune, de o inadmisibilă facilitate, *având în vedere consecinţele lui*. Când ştii ce împarte fiecăruia destinul, rămâi consternat în faţa disproporţiei dintre un moment de uitare şi suma uriaşă a mizeriilor ce rezultă din el. Cu cât aprofundezi acest subiect, cu atât te convingi că singurii care au înţeles ceva sunt cei care-au optat pentru luxură sau pentru asceză – desfrânaţii sau castraţii.

Cum faptul de a procrea presupune o rătăcire monstruoasă, e sigur că dacă am deveni înţelepţi, adică indiferenţi faţă de soarta speciei, am păstra din ea doar câteva eşantioane, la fel cum se conservă specimene de animale pe cale de dispariţie. Să punem stavilă cărnii, să încercăm să-i frângem fiorosul avânt. Asistăm la o adevărată molimă de viaţă, la o inflaţie de chipuri. Unde şi cum să mai rămâi singur cu Dumnezeu?

Nimeni nu are permanent obsesia ororii; ni se întâmplă să ne detaşăm de ea, aproape s-o uităm, mai ales atunci când contemplăm un peisaj din care semenii noştri lipsesc. De îndată ce ei îşi fac apariţia, suntem iar copleşiţi de oroare. Dacă am fi tentaţi să-l iertăm pe Creator, să considerăm această lume acceptabilă sau chiar mulţumitoare, şi tot ar trebui să avem rezerve în ce-l priveşte pe om, această pată

neagră a Creaţiunii.

*

Putem să ne închipuim că demiurgul, convins de imperfecţiunea sau de nocivitatea operei sale, va dori cândva s-o nimicească, şi chiar că va face astfel încât să dispară împreună cu ea. Dar ne putem de asemeni imagina că, dintotdeauna, el nu face altceva decât să se distrugă şi că devenirea se reduce la procesul acestei lente autodistrugeri. Proces tărăgănat sau precipitat, în amândouă eventualităţile ar fi vorba de o retragere în sine, de un examen de conştiinţă, al cărui rezultat ar fi renegarea Creaţiunii de către autorul ei.

Lucrul cel mai înrădăcinat şi mai puţin perceptibil în noi e sentimentul unui eşec esenţial, secret al tuturora, inclusiv al zeilor. Şi, fapt remarcabil, cei mai mulţi nici nu bănuiesc că încearcă acest sentiment. Suntem de altfel, printr-o favoare specială a firii, sortiţi să nu devenim conştienţi de el: forţa unei fiinţe stă în incapacitatea ei de a şti cât e de singură. Ignoranţă binecuvântată, graţie căreia poate să se agite şi să făptuiască. Dacă ajunge să aibă revelaţia tainei sale, resortul i se sfarmă pe dată, definitiv. E ceea ce i s-a întâmplat Creatorului, sau urmează, poate, să i se întâmple.

*

Să fi trăit dintotdeauna cu nostalgia de a coincide cu ceva, fără, la drept vorbind, să ştii cu ce… E uşor să treci de la necredinţă la credinţă, sau invers. Însă la ce să te converteşti şi ce să abjuri când eşti atins de o luciditate cronică? Lipsită de substanţă, ea nu oferă vreun conţinut pe care să-l poţi renega; e vidă, iar vidul nu poţi să-l renegi: luciditatea este echivalentul negativ al extazului.

Cel ce nu coincide cu nimic nu va coincide mai mult nici

cu sine: de aici chemările fără credinţă, convingerile şovăielnice, febrele lipsite de fervoare, acea dedublare ce ne afectează ideile şi chiar reflexele. Echivocul, care guvernează toate raporturile noastre cu lumea aceasta şi cu cealaltă, îl păstram la început pentru noi; apoi l-am răspândit în jur, pentru ca nimeni să nu-i scape, pentru ca nimeni să nu ştie la ce să se aştepte. Nu mai există nimic clar, nicăieri: din vina noastră, înseşi lucrurile şovăie şi se cufundă în perplexitate. Ar trebui să posedăm facultatea – indispensabilă celui ce-şi caută mântuirea – de a crede că rugăciunea este posibilă. Infernul e când rugăciunea devine de neconceput.

Instaurarea unui echivoc universal este isprava noastră cea mai dezastruoasă şi care face din noi rivali ai demiurgului.

*

N-am fost fericiţi decât în epocile în care, tânjind la dispariţie, ne acceptam neantul cu entuziasm. Sentimentul religios nu se naşte din constatarea insignifianţei noastre, ci din aspiraţia către ea, din nevoia de a ne bălăci în ea. Această nevoie, inerentă naturii noastre, cum va mai fi satisfăcută, acum că nu mai putem trăi la remorca zeilor? Altădată, ei ne abandonau pe noi; astăzi, e rândul nostru. Prea multă vreme am trăit pe lângă ei ca să mai afle, din parte-ne, vreo milă; avându-i tot timpul în coastă, îi auzeam cum *mişună*; ne pândeau şi ne spionau: în casa noastră, nu ne mai simţeam acasă… Or, aşa cum ne învaţă experienţa, nu există pe lume nimic mai odios decât vecinul. A-l şti atât de aproape în spaţiu ne sufocă şi face un iad din zilele şi nopţile noastre. Degeaba medităm, ceas de ceas, cum să-i venim de hac: e tot acolo, cumplit de prezent. Fiecare gând ne îndeamnă să-l suprimăm; când în sfârşit ne decidem, ne cuprinde un acces de laşitate, chiar înaintea faptei. Astfel, suntem ucigaşii potenţiali ai celor ce trăiesc în preajma

noastră; ci neputând să-i ucidem în fapt, ne perpelim şi ne umplem de fiere, veleitari şi rataţi ai crimei.

Deşi, cu zeii, totul părea mai simplu, trebuia, dată fiind imemoriala lor indiscreţie, s-o rupem cu ei indiferent de preţ: prea ne stăteau pe cap ca să-i mai putem răbda. Aşa se explică de ce la hărmălaia generală contra lor nu putea lipsi glăsciorul nici unuia dintre noi.

*

Când ne gândim la aceşti tovarăşi sau duşmani de mai multe ori milenari, la toţi patronii sectelor, religiilor şi mitologiilor, singurul de care n-am vrea să ne despărţim e acest demiurg: ne leagă de el chiar relele pe care i le putem pune în cârcă. Cel mai mărunt fapt de viaţă, viaţa în general, ne duce cu gândul la el. De fiecare dată când medităm la ea, când îi scrutăm originile, ne fascinează şi ne înspăimântă; e un miracol înfricoşător, ce trebuie să vină de la el, zeu special, cu totul aparte. Nu foloseşte la nimic să susţinem că nici nu există, câtă vreme stuporile noastre cotidiene vin să-i impună şi să-i proclame realitatea. Se va pretinde că poate a existat, dar a murit şi el ca ceilalţi? — Aceleaşi stupori îşi vor continua asaltul, vor stărui să-l reînvie, iar el va dăinui cât fascinaţia şi teama noastră, cât această curiozitate îngrozită în faţa a tot ce există, în faţa a tot ce trăieşte. Se va spune: „Biruiţi-vă teama, ca să rămână doar fascinaţia.” Dar ca s-o biruim, s-o facem să dispară, ar trebui s-o atacăm în chiar principiul ei şi să-i distrugem bazele, ar trebui – nici mai mult, nici mai puţin – să refacem lumea din temelii, să ne schimbăm voioşi demiurgul, într-un cuvânt să ne lăsăm pe mâna *altui* Creator.

Noii zei

Cel care se interesează de perindarea ideilor şi credinţelor intolerante ar trebui să se oprească la spectacolul oferit de primele veacuri ale erei noastre: ar găsi acolo modelul absolut al tuturor formelor de conflict pe care, sub o formă atenuată, le întâlnim în orice moment al istoriei. Nici nu-i de mirare: este epoca în care oamenii au urât mai mult e oricând. Meritul le revine creştinilor – febrili, inflexibili, experţi dintru-nceput în meşteşugul urii, în vreme ce păgânii nu mai ştiau să mânuiască decât dispreţul. Agresivitatea este o trăsătură comună oamenilor şi zeilor recenţi.

Dacă un ins monstruos de blajin, necunoscând înverşunarea, ar vrea totuşi s-o deprindă sau măcar să afle ce este, cel mai simplu ar fi pentru el să-i citească pe câţiva Părinţi ai Bisericii, începând cu Tertulian, cel mai strălucit dintre toţi, şi terminând, să zicem, cu Sfântul Grigorie din Nazianz, plin de fiere şi totuşi insipid, al cărui discurs împotriva lui Iulian Apostatul îţi face poftă să te converteşti pe dată la păgânism. Împăratului nu i se recunoaşte nicio calitate; cu satisfacţie afişată, i se contestă moartea eroică în războiul cu perşii, unde l-ar fi ucis „un barbar, bufon de meserie, care se pripăşise pe lângă armată şi-i făcea pe soldaţi, cu farse şi măscări, să uite de nevoile războiului”. Niciun dram de elegantă nicio preocupare ca să pară demn de asemenea adversar. De neiertat, în cazul sfântului, e că îl cunoscuse pe Iulian la Atena, în tinereţe, pe vremea când frecventau şcolile filozofice.

Nimic mai odios ca tonul celor ce apără o cauză, pierdută în aparenţă, câştigătoare în realitate, ce nu-şi pot stăpâni bucuria la gândul triumfului lor, nici nu se pot opri să-şi transforme până şi spaimele în ameninţări. Când Tertulian, sarcastic şi înfricoşat, descrie Judecata de Apoi, *cel mai măreţ spectacol*, cum o numeşte, el îşi imaginează cum va

râde când îi va contempla pe atâţia monarhi şi zei „scoţând gemete amarnice în străfundul genunii…” Insistenţa cu care le aminteşte păgânilor că sunt pierduţi, şi ei, şi idolii lor, avea de ce să exaspereze chiar şi spiritele cele mai moderate. Înşiruire de pamflete sub masca unor tratate, apologetica creştină reprezintă o culme a genului bilios.

Nu se poate respira decât în umbra divinităţilor uzate. Cu cât ne pătrundem de acest adevăr, cu atât ne repetăm îngroziţi că, dacă, am fi trăit pe vremea ascensiunii creştinismului, poate am fi cedat fascinaţiei lui. Începuturile unei religii (ca orice începuturi) sunt totdeauna suspecte. Cu toate astea, doar ele posedă oarece realitate, doar ele sunt *adevărate*; adevărate şi abominabile. Nu poţi asista nepedepsit la înscăunarea unui zeu – oricare zeu şi oriunde ar apărea. Acest neajuns nu e de azi, de ieri: îl semnala, la vremea lui, Prometeu, victimă a lui Zeus şi a noii clici din Olimp.

Nu atât speranţa mântuirii, cât ura contra lumii antice îi mâna pe creştini într-un unic elan distructiv. Cum cei mai mulţi erau venetici, dezlănţuirea lor împotriva Romei se explică. Dar ce soi de delir putea să-l cuprindă pe pământean, atunci când se convertea? Mai puţin dăruit decât ceilalţi, el nu avea decât o soluţie: să se urască pe sine. Fără această deviaţie a urii, insolită la început, contagioasă mai apoi, creştinismul ar fi rămas o simplă sectă, limitată la o clientelă străină, singura, la drept vorbind, capabilă să schimbe fără remuşcări străvechii zei pe un cadavru ţintuit în cuie. Cine vrea să ştie cum ar fi reacţionat la răsturnarea săvârşită de Constantin să se pună în locul unui păstrător al tradiţiei, al unui păgân mândru de a fi păgân: cum să accepte crucea, cum să tolereze pe stindardele romane simbolul unei morţi ruşinoase? S-au resemnat totuşi, iar această resemnare, care curând avea să devină generală, s-a născut dintr-o sumă de înfrângeri lăuntrice pe care cu greu ne-o imaginăm. Dacă, în plan moral, putem vedea în ea încununarea unei crize şi astfel să-i acordăm statutul sau scuza unei convertiri, ea apare ca o

trădare de îndată ce-o privim doar sub aspect politic. A-i abandona pe zeii ce făcuseră Roma însemna abandonarea Romei înseşi, spre a intra în cârdăşie cu „noul soi de oameni, fără trecut, fără patrie şi tradiţii, coalizaţi împotriva tuturor instituţiilor religioase şi civile, urmăriţi de justiţie, consideraţi mişei de toată lumea, dar care-şi fac un titlu de glorie din oprobriul obştesc”. Diatriba lui Celsus este din anul 178. Cu aproape două veacuri mai târziu, Iulian avea să scrie la rându-i: „Dacă găsiţi, sub domnia lui Tiberiu sau a lui Claudiu, măcar un singur spirit ales care să fi îmbrăţişat ideile creştine, consideraţi-mă drept cel mai mare impostor.”

„Noul soi de oameni” avea să se agite îndelung până să-i cucerească pe rafinaţi. Cum să le acorzi încredere acestor necunoscuţi, ieşiţi din drojdia societăţii şi ale căror gesturi inspiră numai dispreţ? Şi cu atât mai mult: cum să accepţi zeul celor pe care-i dispreţuieşti şi care pe deasupra e o plăsmuire recentă? Cum doar vechimea le garanta validitatea, toţi zeii erau toleraţi, cu condiţia să nu fi apărut de curând, în cazul de care vorbim, lucrul cel mai supărător era absoluta noutate a Fiului: un contemporan, un parvenit… El, personajul acesta respingător, pe care niciun *înţelept* nu-l prevăzuse, nici nu-l prefigurase, a „şocat” cel mai mult. Apariţia lui a fost un scandal: pentru a se obişnui cu el, lumii i-au trebuit patru veacuri. Tatăl, o mai veche cunoştinţă, fiind *acceptat*, creştinii, din raţiuni tactice, l-au adoptat şi s-au servit de el: cărţile care îl celebrau şi al căror spirit era perpetuat de Evanghelii ar fi fost, după Tertulian, mai vechi cu câteva secole decât templele, oracolele şi zeii păgâni. Furat de vervă, apologistul susţine chiar că Moise ar preceda cu câteva milenii căderea Troiei. Asemenea divagaţii erau menite să combată efectul pe care-l puteau suscita remarci precum cea a lui Celsus: „La urma urmei, evreii, cu multe veacuri în urmă, s-au format ca popor, şi-au rânduit legi de care se folosesc şi acum. Religia pe care-o practică, oricum ar fi ea şi orice se poate spune despre ea, este religia strămoşilor lor. Rămânându-i credincioşi, ei fac exact ce fac şi ceilalţi oameni, care păstrează, fiecare,

datinile pământului.”

A îmbrăţişa prejudecata vechimii însemna implicit a-i recunoaşte pe zeii indigeni drept singurii legitimi. Din calcul, creştinii acceptau să se încline în faţa prejudecăţii ca atare, dar nu puteau, fără a se distruge să meargă mai departe şi s-o adopte integral, cu toate consecinţele ei. Pentru un Origene, zeii etnici erau nişte idoli, rămăşiţe ale politeismului; Sfântul Pavel îi coborâse deja la rangul de demoni. Iudaismul îi socotea pe toţi mincinoşi, în afară de unul – al său. „Singura lor greşeală, spune Iulian despre evrei, este că încercând să-şi mulţumească zeul, nu-i slujesc în acelaşi timp şi pe ceilalţi.” Totuşi îi laudă pentru refuzul lor de a urma moda în materie de religie. „Îmi repugnă schimbarea în orice domeniu, şi mai ales în ce-i priveşte pe zei” – iată o mărturisire ce l-a discreditat şi care este folosită pentru a-l taxa de „reacţionar”. Dar ce „progres”, ne întrebăm, reprezintă creştinismul faţă de păgânism? Nu există „salt calitativ” de la un zeu la altul, de la o civilizaţie la alta. Şi nici de la un limbaj la alt limbaj. Cine ar îndrăzni să susţină superioritatea scriitorilor creştini asupra celor păgâni? Sfântul Ieronim mărturiseşte că după o lectură din Cicero sau Plaut îi era silă să-i citească până şi pe Profeţi, care totuşi aveau alt suflu şi alt stil decât Părinţii Bisericii. „Progresul” în vremea aceea se întrupa în aceşti Părinţi ilizibili: a le întoarce spatele însemna oare a trece de partea „reacţiunii”? Iulian avea perfectă dreptate să li-i prefere pe Homer, pe Tucidide sau Platon. Decretul prin care interzicea profesorilor creştini să-i comenteze pe autorii greci a fost mult criticat, şi nu numai de adversarii, ci şi de admiratorii săi din toate epocile. Nu dorim să-l justificăm, dar nu putem să nu-l înţelegem. Avea de-a face cu nişte fanatici; ca să le impună respect, trebuia din când în când să exagereze întocmai ca ei, să debiteze câte-o enormitate la adresa lor, altfel l-ar fi dispreţuit, l-ar fi considerat un amator. Le-a cerut aşadar acelor „învăţători” să-i imite pe scriitorii pe care-i comentau şi să le împărtăşească opinia despre zei. „Iar dacă sunt convinşi că aceşti autori s-au înşelat asupra

esenţialului, nu au decât să meargă în bisericile galileenilor, să-i comenteze pe Matei şi pe Luca!”

În viziunea celor vechi, cu cât recunoaştem mai mulţi zei, cu atât slujim mai bine Divinitatea, zeii nefiind decât aspectele, chipurile acesteia. A vrea să le limitezi numărul era o impietate; a-i suprima pe toţi în folosul unuia singur – o crimă. De această crimă s-au făcut vinovaţi creştinii. Ironia nu mai era atitudinea potrivită faţă de ei: răul pe care-l propagau câştigase prea mult teren. Tot năduful lui Iulian venea din imposibilitatea de a-i trata cu dezinvoltură.

*

Politeismul corespunde mai bine diversităţii tendinţelor şi pornirilor noastre, căci le oferă posibilitatea să se exerseze, să se manifeste, fiecare din ele fiind liberă de a tinde, potrivit naturii sale, spre zeul ce-i convine pe moment. Dar ce poţi face cu un singur zeu? Cum să-l priveşti, cum să-l utilizezi! În prezenţa lui, trăieşti permanent sub presiune. Monoteismul ne comprimă sensibilitatea: ne face mai profunzi restrângându-ne; sistem de constrângeri ce ne conferă o dimensiune lăuntrică în detrimentul înfloririi forţelor noastre, el constituie o barieră, ne opreşte expansiunea, ne dereglează. Neîndoielnic, eram mai *normali* cu mai mulţi zei decât suntem cu unul singur. Dacă *sănătatea* e un criteriu, cât am dat îndărăt cu monoteismul!

Sub regimul mai multor zei, fervoarea se împarte; când se adresează unuia singur, ea se concentrează, se exacerbează şi sfârşeşte prin a se transforma în agresivitate, în *credinţă*. Energia nu mai e dispersată, ci focalizată într-un singur punct. Remarcabil în păgânism era faptul că nu se făcea o distincţie radicală între a crede şi a nu crede, între a avea sau a nu avea credinţa. De altfel, credinţa este o invenţie creştină; ea presupune un acelaşi dezechilibru la om ca şi la Dumnezeu, prinşi într-un dialog pe cât de dramatic, pe-atât de delirant. De unde caracterul furibund al noii religii. Cea

veche, mult mai *umană*, îţi lăsa libertatea să alegi zeul careţi plăcea; cum ea nu-ţi impunea niciunul, te lăsa să optezi pentru unul sau pentru altul. Cu cât erai mai năzuros, cu atât simţeai nevoia să-i schimbi, să treci de la unul la altul, sigur fiind că în decursul unei vieţi vei ajunge să-i iubeşti pe toţi. În plus, erau modeşti, nu pretindeau decât respect: îi salutai, nu le cădeai în genunchi. Conveneau perfect celui sfâşiat de contradicţii ireductibile, spiritului hărţuit şi neîmpăcat: ce şansă pentru el, în deruta lui itinerantă, să-i poată încerca pe toţi şi să fie aproape sigur de a-l găsi exact pe cel de care avea, pe moment, mai multă nevoie! După triumful creştinismului, libertatea de a evolua printre ei şi de a-ţi alege unul după plac a devenit de neimaginat. Coabitarea lor, admirabila lor promiscuitate luase sfârşit. Cutare estet, obosit dar nu şi dezgustat de păgânism, ar mai fi aderat la noua religie dacă bănuia câte veacuri avea să dureze? Ar mai fi schimbat el fantezia proprie unui regim cu idoli interşanjabili pe un cult al cărui zeu avea să se bucure de o longevitate atât de înfricoşătoare?

În aparenţă, omul şi-a dăruit zei din nevoia de a fi ocrotit, din nevoia de siguranţă; în realitate, din setea de a suferi. Cât timp credea că există o mulţime de zei, îşi păstrase o libertate de manevră, portiţe de scăpare; limitându-se apoi la unul singur, s-a condamnat la un plus de constrângeri şi suferinţe. Numai un animal ce împinge iubirea şi ura de sine până la viciu îşi putea oferi luxul unei robii atât de apăsătoare. Câtă cruzime faţă de noi înşine să ne logodim cu marele Spectru şi să ne legăm soarta de-a lui! Zeul *unic* face viaţa insuportabilă.

Creştinismul s-a folosit de rigoarea juridică a romanilor şi de acrobaţia filozofică a grecilor pentru a încătuşa spiritul, nu pentru a-l elibera. Încătuşân-du-l, l-a obligat să-şi scruteze adâncimile, să coboare în el însuşi. Dogmele îl întemniţează, îi fixează limite exterioare de care-n niciun caz nu trebuie să treacă; în acelaşi timp, ele îi lasă libertatea să-şi colinde propriul univers, să-şi exploreze propriile deliruri, iar pentru a scăpa de tirania certitudinilor doctrinale să

caute fiinţa – sau echivalentul ei negativ – în punctul extrem al oricărei senzaţii. Extazul, aventură a spiritului încătuşat, e fatalmente mai frecvent într-o religie autoritară decât într-una liberală; el este atunci un salt către intimitate, recursul la adâncimi, *fuga spre sine*.

Neavând, vreme atât de îndelungată, alt refugiu decât pe Dumnezeu, ne-am cufundat în el la fel de mult ca în noi înşine (cufundare ce reprezintă singura noastră izbândă reală în două mii de ani), i-am sondat şi ne-am sondat abisurile, i-am lichidat tainele una câte una, i-am sleit şi compromis substanţa prin dubla agresiune a cunoaşterii şi a rugăciunii. Anticii nu-şi surmenau zeii: erau prea eleganţi pentru a-i vlăgui ori pentru a-i transforma într-un obiect de studiu. Cum trecerea funestă de la mitologie la teologie nu se făcuse încă, ei nu cunoşteau acea tensiune permanentă, prezentă deopotrivă în accentele marilor mistici şi în banalităţile catehismului. Când lumea în care trăim devine insuportabilă şi când simţim că legătura dintre ea şi noi e fizic tăiată, soluţia nu stă nici în credinţă, nici în negarea credinţei (expresii, amândouă, ale aceleiaşi infirmităţi), ci în diletantismul păgân, mai exact în *ideea* pe care ne-o facem despre el.

*

Cel mai grav neajuns de care se loveşte creştinul este acela de a nu putea sluji *în mod conştient* decât un singur zeu, deşi în practică are libertatea de a se închina mai multora (cultul sfinţilor!). Înfeudare salutară ce i-a permis totuşi politeismului să se prelungească indirect. Altfel, un creştinism prea pur ar fi instaurat negreşit o schizofrenie universală. Că-i place ori nu lui Tertulian, *sufletul este, în mod natural, păgân*. Orice zeu, când răspunde unor cerinţe imediate, urgente, reprezintă pentru noi un surplus de vitalitate, o „îmboldire”; nu la fel stau lucrurile dacă ne este impus ori dacă nu corespunde nici unei necesităţi. Greşeala

păgânismului? — A acceptat şi a acumulat prea mulţi zei: a murit din generozitate şi din exces de înţelegere, a murit din lipsă de instinct.

Dacă pentru a depăşi eul, această lepră, nu mai mizăm decât pe aparenţe, este cu neputinţă să nu deplângem dispariţia unei religii fără drame, fără crize de conştiinţă, fără îndemnuri la remuşcare, la fel de superficială în principiile ca şi în practicile ei. Filozofia, şi nu religia, era profundă în Antichitate; în timpurile moderne, „profunzimea" şi sfâşierile de tot felul ce-i sunt inerente au avut drept cauză doar creştinismul.

Epocile fără credinţă precisă (epoca elenistică sau a noastră) sunt cele ce-şi propun să-i clasifice pe zei, refuzând totodată să-i împartă în adevăraţi şi falşi. Dimpotrivă, în momentele când domină fervoarea, ideea că zeii ar putea fi egali este de neimaginat. Rugăciunea nu s-ar putea adresa unui zeu *probabil* adevărat. Ea nu se coboară la subtilităţi şi nici nu tolerează gradaţia în interiorul supremului: chiar şi atunci când se îndoieşte, o face în numele Adevărului. *Nu poţi implora o nuanţă*. Toate acestea au venit doar o dată cu urgia monoteistă. Altfel stăteau lucrurile cu pietatea păgână. În *Octavius* de Minucius Felix, autorul, înainte de a pleda pentru poziţia creştină, îi atribuie lui Cecilius, reprezentantul păgânismului, aceste cuvinte: „Vedem cum sunt adoraţi feluriţii zei naţionali: la Eleusis, Ceres; în Frigia, Cibela; în Epidaur, Esculap; în Caldeea, Baal; în Siria, Astarte; în Taurida, Diana; în Galia, Mercur, iar la Roma toţi aceşti zei laolaltă." Şi, vorbind despre zeul creştin, singurul neacceptat, adaugă: „De unde vine zeul acesta unic, solitar, părăsit, pe care niciun popor liber, niciun regat nu-l recunoaşte…?"

Potrivit unei vechi tradiţii romane, nimeni nu trebuia să adore zei noi sau străini dacă aceştia nu fuseseră acceptaţi de stat, mai precis de senat, singurul în drept să decidă care merită să fie adoptaţi şi care respinşi. Zeul creştin, răsărit la periferia imperiului şi ajuns la Roma pe căi ruşinoase, avea să se răzbune crunt mai târziu pentru c-a fost silit să între în

cetate hoţeşte.

O civilizaţie nu e nimicită decât atunci când îi sunt nimiciţi zeii. Creştinii, neîndrăznind să atace frontal imperiul, i-au atacat religia. Nu s-au lăsat persecutaţi decât ca să poată mai bine să tune şi să fulgere împotriva ei, pentru a-şi satisface nestăvilita poftă de a urî. Ce nefericiţi ar fi fost dacă ceilalţi nu catadicseau să-i înalţe la rangul de victime! Totul în păgânism, până şi toleranţa, îi exaspera. Plini de certitudinile lor, nu puteau concepe că cineva se poate mulţumi, ca păgânii, cu aparenţe de adevăr, că se poate practica un cult ai cărui preoţi, simpli slujbaşi însărcinaţi cu grimasele ritualului, nu impuneau nimănui corvoada *sincerităţii*.

Când îţi repeţi că viaţa nu e suportabilă decât dacă poţi schimba zeii şi că monoteismul conţine în germen toate formele de tiranie, sclavagismul antic nu ţi se mai pare atât de odios. Era preferabil să fii sclav şi să poţi adora zeitatea ce-ţi era pe plac decât să fii „liber” şi să ai în faţă doar una şi aceeaşi varietate a divinului. Libertatea e dreptul la *diferenţă*; fiind pluralitate, ea postulează fărâmiţarea absolutului, transformarea lui într-o puzderie de adevăruri, deopotrivă de legitime şi de provizorii. Există în democraţia liberală un politeism subiacent (sau subconştient, dacă vreţi); invers, orice regim autoritar ţine de un monoteism deghizat. Ciudat efect al logicii monoteiste: păgânul care devenea creştin cădea pe dată în intoleranţă. Mai bine pieri împreună cu o mulţime de zei concilianţi decât să prosperi în umbra unui despot! În epoca noastră, când în lipsă de conflicte religioase asistăm la conflicte ideologice, ne punem aceeaşi întrebare ce obseda Antichitatea crepusculară: „Cum să renunţi la atâţia zei pentru unul singur?” – cu precizarea, totuşi, că sacrificiul ce ni se cere nu se mai situează la nivelul zeilor, ci mai jos, la cel al opiniilor. Din clipa în care o divinitate – sau o doctrină – aspiră la supremaţie, libertatea este în pericol. Dacă vedem în toleranţă valoarea supremă, tot ce-i aduce atingere trebuie socotit crimă, începând cu acele opere de convertire în care

Biserica a rămas neîntrecută. Iar dacă ea a exagerat gravitatea persecuţiilor la care-a fost supusă şi a umflat în chip ridicol numărul martirilor e pentru că, fiind atâta vreme o forţă opresivă, era nevoită să-şi ascundă fărădelegile sub pretexte nobile: a lăsa nepedepsite doctrinele pernicioase nu ar fi fost, din parte-i, o trădare faţă de cei ce s-au jertfit pentru ea? Proceda aşadar la nimicirea „rătăciţilor" din spirit de fidelitate, şi tot de aceea, după ce-a fost persecutată timp de patru veacuri, a putut să persecute de-a lungul altor paisprezece. Iată secretul, *miracolul* perenităţii sale. N-au existat vreodată martiri răzbunaţi mai metodic şi cu mai multă înverşunare.

Cum instaurarea creştinismului a coincis cu cea a Imperiului, unii Părinţi ai Bisericii (Eusebiu, printre alţii) au pretins că această coincidenţă are un sens profund: un Dumnezeu – un împărat. În fapt, ceea ce i-a permis creştinismului să se infiltreze şi să facă ravagii a fost abolirea barierelor naţionale, posibilitatea de a circula de la un capăt la altul al unui uriaş stat fără frontiere. Dacă nu-i era astfel înlesnită răspândirea, ar fi rămas o simplă disidenţă în sânul iudaismului în loc să devină o religie invadatoare şi, mai supărător, o religie a prozelitismului. S-a servit de orice pentru a racola, pentru a se impune şi a se lăţi, până şi de acele funeralii diurne, a căror pompă era o insultă atât pentru păgâni, cât şi pentru zeii olimpieni. Iulian observă că, potrivit legiuitorilor din vechime, „având în vedere că viaţa şi moartea diferă întru totul, actele legate de una şi de cealaltă trebuie săvârşite separat". În prozelitismul lor deşănţat, creştinii nu erau dispuşi să facă această separare: cunoşteau bine utilitatea cadavrului, foloasele ce se pot trage de pe urma lui. Păgâ-nismul nu a escamotat moartea, dar s-a ferit să facă paradă de ea. Era pentru el un principiu fundamental că moartea e în discordanţă cu strălucirea zilei, că e o insultă la adresa luminii; ţinea de noapte şi de zeii infernali. Galileenii au umplut pământul cu morminte, spunea Iulian, care nu-l numeşte vreodată pe Iisus altfel decât „mortul". Pentru păgânul demn de acest

nume, noua superstiţie nu putea apărea decât ca o exploatare, ca o fructificare a hidosului. Motiv în plus ca să deplângă progresele făcute de ea în toate mediile. Unii pe care Celsus nu-i putuse cunoaşte, dar pe care i-a cunoscut prea bine Iulian, au fost veleitarii creştinismului, cei care, deşi incapabili să adere fără rezerve, s-au silit să-l urmeze, de teamă că rămânând deoparte vor fi excluşi de la „viitor". Fie din oportunism, fie din frica de singurătate, vroiau să meargă alături de aceşti oameni „fără trecut", meniţi însă, nu peste multă vreme, rolului de stăpâni, de călăi.

*

Oricât de legitimă ar fi fost pasiunea lui Iulian pentru zeii defuncţi, încercarea de a-i reînvia nu avea nicio şansă. În locul acestei strădanii inutile, mai bine-ar fi făcut, în furia lui, să se alieze cu maniheiştii şi împreună cu ei să sape Biserica. Astfel, sacrificându-şi idealul, cel puţin şi-ar fi satisfăcut ranchiuna. Ce altă carte îi rămânea de jucat decât aceea a răzbunării? Avea în faţă o strălucită carieră de demolator, şi poate c-ar fi mers pe drumul acesta dacă nostalgia Olimpului nu-i întuneca dreapta judecată. Nu se dau bătălii în numele unui regret. A murit tânăr, e drept: abia doi ani de domnie; să fi avut parte de zece, douăzeci – ce serviciu ne-ar fi făcut! N-ar fi înăbuşit, probabil, creştinismul, însă l-ar fi silit să fie mai modest. Iar noi am fi mai puţin vulnerabili, căci n-am fi trăit ca şi cum am fi buricul lumii, ca şi cum totul, *chiar şi Dumnezeu,* s-ar învârti în jurul nostru. Întruparea e cea mai perfidă linguşire ce ni s-a susurat în urechi. Ea ne-a atribuit un statut exagerat, disproporţionat faţă de ceea ce suntem. Înălţând anecdota umană la rang de dramă cosmică, creştinismul ne-a ascuns insignifianţa noastră, ne-a cufundat în iluzie, în acel optimism morbid care, în ciuda evidenţei, confundă progresul cu apoteoza. Mai înţeleaptă, Antichitatea păgână îl aşeza pe om la locul lui. Când Tacit se întreabă dacă

evenimentele sunt guvernate de legi eterne ori au loc la voia întâmplării, el nu dă, la drept vorbind, un răspuns, lasă întrebarea în suspensie, iar această indecizie exprimă bine sentimentul general al celor vechi. Mai mult decât oricine, istoricul, confruntat cu acel amestec de constante şi aberaţii din care se compune procesul istoric, ajunge inevitabil să şovăie între determinism şi contingenţă, între legi şi capriciu, între Fizică şi întâmplare. Nu există nenorocire pe care să n-o putem atribui, după plac, fie unei scăpări a Providenţei, fie indiferenţei hazardului, fie neîndurării destinului. Această trinitate, la îndemâna oricui, a unui spirit dezabuzat în special, e tot ce ne oferă mai consolator înţelepciunea păgână. Omului modern îi repugnă să recurgă la ea, la fel cum îi repugnă ideea, specific antică, după care binele şi răul reprezintă o sumă invariabilă, ce nu ar putea suferi vreo modificare. Obsedaţi cum suntem de progres şi regres, noi admitem implicit că răul se transformă, fie diminuându-se, fie sporind. Identitatea lumii cu ea însăşi, ideea că lumea e condamnată să fie ceea ce este, că viitorul nu adaugă nimic esenţial elementelor existente – această splendidă idee nu mai are trecere; căci tocmai *viitorul,* privit cu speranţă sau groază, este adevăratul nostru *loc*; în el trăim, el este *totul* pentru noi. Obsesia venirii lui Mesia, de esenţă creştină, reducând timpul la conceptul de iminent şi de posibil, ne face incapabili să concepem o clipă imuabilă, odihnind în ea însăşi, ferită de flagelul succesiunii. Suntem atât de inapţi pentru o viziune statică, încât, chiar goală de orice conţinut, *aşteptarea* e un vid ce ne împlineşte, o anxietate ce ne aduce liniştea. „Nu e nevoie ca Dumnezeu să-şi corecteze lucrarea” — această opinie a lui Celsus, opinie a unei întregi civilizaţii, contravine pornirilor, instinctelor, însăşi fiinţei noastre. Nu o putem admite decât într-un moment insolit, într-un acces de înţelepciune. Ea contrazice tocmai ceea ce gândeşte credinciosul, căci, în mediile religioase mai mult decât în altele, lui Dumnezeu i se reproşează conştiinţa lui împăcată, indiferenţa faţă de calitatea operei sale şi refuzul de a-i corecta anomaliile. Ne

trebuie *viitor* cu orice preţ. Credinţa în Judecata de Apoi a creat condiţiile psihologice pentru credinţa în *sensul* istoriei; mai mult: întreaga filozofie a istoriei e doar un subprodus al ideii de Judecată de Apoi. Chiar dacă înclinăm spre cutare sau cutare teorie ciclică, nu-i vorba, din parte-ne, decât de-o adeziune abstractă; în fapt, ne comportăm ca şi cum istoria ar curge linear, ca şi cum diversele civilizaţii ce se succedă de-a lungul ei n-ar fi decât etapele parcurse, spre a se manifesta şi împlini, de nu ştiu ce mare proiect, cu nume variind după credinţele sau ideologiile noastre.

*

Nu mai există, pentru noi, zei falşi – ce dovadă mai bună pentru vlăguirea credinţei noastre? Este de neimaginat ca, pentru un credincios, zeul *lui* şi alt zeu total diferit să poată fi la fel de legitimi. Credinţa este excludere, provocare. Creştinismul e terminat pentru că nu mai poate urî celelalte religii, pentru că le *înţelege*: vitalitatea din care izvorăşte intoleranţa îi lipseşte din ce în ce mai mult. Or, intoleranţa era chiar raţiunea lui de a fi. Din nefericire pentru el, a încetat să fie monstruos. Ca şi politeismul în declin, creştinismul este bolnav, paralizat de o prea mare lărgime de vederi. Zeul său nu are, în ochii noştri, mai mult prestigiu decât avea Jupiter în ochii păgânilor debusolaţi.

Ce e vorbăria despre „moartea lui Dumnezeu” dacă nu actul de deces al creştinismului? Neîndrăznind să atacăm frontal religia, îl hărţuim pe patron, îi reproşăm că este inactual, timid, moderat. Un zeu care şi-a risipit capitalul de cruzime nu mai e nici temut, nici respectat de nimeni. Suntem marcaţi de toate acele veacuri când a crede în el însemna a-i şti de frică, iar spaimele noastre îl imaginau milos şi în acelaşi timp lipsit de scrupule. Pe cine să mai intimideze acum, când înşişi credincioşii simt că e depăşit, că nu mai poate fi legat de prezent, iar de viitor nici atât? Aşa cum păgânismul a trebuit să cedeze în faţa

creştinismului, la fel va trebui acesta să se încline în faţa unei noi credinţe; lipsit de agresivitate, el nu mai poate împiedica naşterea altor zei; nu le rămâne decât să irumpă, şi o vor face poate. Poate că nu vor avea chip şi nici măcar mască de zei; dar asta nu-i va face mai puţin redutabili.

Sunt oameni pentru care libertate şi delir sunt totuna; o credinţă, de orice sorginte, chiar şi una antireligioasă, e pentru ei o constrângere salutară, un lanţ dorit, visat, care va trebui să le calmeze curiozitatea şi febra, să le adoarmă spaima de nedefinit. Când acea credinţă triumfă şi prinde rădăcini, rezultă imediat o reducere a *numărului* de probleme pe care şi le pun, precum şi o scădere aproape tragică a opţiunilor. Povara alegerii li se ia de pe umeri; optează alţii în locul lor. Păgânii rafinaţi ce se lăsau ispitiţi de noua religie chiar asta vroiau: să aleagă alţii pentru ei, să li se arate *încotro* să meargă, astfel încât să nu mai pregete în pragul atâtor temple, nici să şovăie printre atâţia zei. Acea efervescenţă religioasă *fără crez*, ce caracterizează orice epocă alexandrină, sfârşeşte într-o lehamite, într-un refuz al peregrinărilor spiritului. Denunţăm coexistenţa adevărurilor, căci *puţinul* oferit de fiecare din ele nu ne mai satisface; aspirăm la tot, dar la un tot mărginit, circumscris, *sigur*, atât e de mare teama de a cădea din universal în incert, iar din incert în precar şi amorf. Această degringoladă, pe care păgânismul a cunoscut-o la vremea lui, creştinismul e pe cale s-o trăiască la rându-i. Iată-l, decade, se grăbeşte să decadă; e ceea ce-l face suportabil necredincioşilor, din ce în ce mai binevoitori cu el. Păgânismul, chiar şi învins, mai era detestat; creştinii erau nişte turbaţi ce nu puteau să uite, pe când în ziua de azi toţi au iertat creştinismul. Argumentele împotriva lui fuseseră epuizate încă din veacul al XVIII-lea. La fel ca o otravă ce şi-a pierdut puterea, el nu mai poate mântui, nici osândi pe nimeni. Însă a demolat atâţia zei, că ar fi nedrept să nu împărtăşească soarta pe care le-a hărăzit-o el lor. Ceasul revanşei a bătut. Mare trebuie să le fie bucuria văzându-şi duşmanul cel mai crunt căzut la fel de jos ca şi ei, de vreme

ce-i recunoaşte pe toţi, până la unul. Atunci când triumfa, a demolat templele şi a violat conştiinţele oriunde i s-a năzărit să apară. Un zeu nou, chiar răstignit de-o mie de ori, nu ştie ce-i mila, distruge totul în cale, se îndârjeşte să ocupe cât mai mult spaţiu. Astfel, ne face să plătim scump faptul că nu l-am recunoscut mai devreme. Cât timp era obscur, putea exercita o anume atracţie: nu vedeam încă, la el, stigmatele victoriei.

Nicicând o religie nu e mai „nobilă" decât atunci când ajunge să se considere o superstiţie şi asistă cu detaşare la propria-i eclipsă. Creştinismul s-a format şi a înflorit pe ura faţă de tot ce nu era el; această ură l-a susţinut de-a lungul întregii cariere; sfârşindu-i-se cariera, i se sfârşeşte şi ura. Cristos nu va mai pogorî în Infern; a fost aşezat din nou în mormânt, iar de data asta în el va rămâne, nu-l va mai părăsi, probabil, niciodată: nu mai are pe cine izbăvi, nici pe pământ, nici în adâncul lui. Când ne gândim la excesele ce i-au însoţit apariţia, nu ne putem opri să evocăm exclamaţia lui Rutilius Namatianus, ultimul poet păgân: „De s-ar fi îndurat zeii ca Iudeea să nu fi fost nicicând cucerită!"

Dacă admitem că zeii sunt fără osebire adevăraţi, de ce n-am merge până la capăt, de ce nu i-am cinsti pe toţi? Ar fi, din partea Bisericii, o împlinire supremă: ar pieri smerindu-se în faţa victimelor sale… Sunt semne c-o încearcă această ispită. Astfel, asemeni templelor antice, şi-ar face o onoare primind în sânu-i divinităţile, epavele de pretutindeni. Dar, încă o dată, *adevăratul* zeu va trebui să dispară pentru ca toţi ceilalţi să poată reînvia.

Paleontologie

Întâmplarea a făcut ca într-o zi de toamnă, surprins de o aversă, să intru în Museum[1] pentru câteva clipe. În fapt, aveam să rămân o oră, două, poate trei. Sunt luni de la această vizită accidentală, şi tot nu pot uita acele orbite ce te fixează, mai insistente decât nişte ochi, acel bazar de cranii, acel rânjet automat la toate nivelurile zoologiei.

Niciunde nu eşti mai bine servit în materie de trecut. Posibilul pare acolo de neconceput sau absurd. Ai sentimentul că, încă din zorii ei, carnea s-a eclipsat, că nici n-a existat vreodată, că este exclus să fi îmbrăcat aceste oase atât de solemne, atât de pline de ele însele. Ţi se pare o impostură, un deghizament ce nu ascunde nimic. Să fie deci, carnea, numai atât? Iar dacă nu e mai mult, cum reuşeşte să-mi inspire silă sau groază? Întotdeauna m-au atras cei obsedaţi de nulitatea ei, cei care au adus-o în centrul atenţiei: Baudelaire, Swift, Buddha… Carnea, atât de *evidentă*, e totuşi o anomalie; cu cât te gândeşti mai mult la ea, cu atât fugi de ea îngrozit şi, tot cercetând-o, te îndrepţi către mineral, te *petrifici*. Pentru a suporta spectacolul ori ideea cărnii, nu-i suficient curajul: îţi trebuie cinism. S-o numeşti, ca un Părinte al Bisericii, *nocturnă* înseamnă să te înşeli asupra naturii ei; înseamnă, de asemeni, s-o ţii la prea mare cinste; nu-i nici ciudată, nici tenebroasă: e *perisabilă* până la indecenţă, până la nebunie; nu doar că-i sediul bolilor, ea însăşi e boală, neant incurabil, ficţiune degenerată în calamitate. Am, în ce o priveşte, viziunea unui gropar cu veleităţi metafizice. Fac rău, desigur, că stau cu gândul numai la ea; nu poţi şi să trăieşti, şi s-o analizezi: asemenea corvoadă ar ucide şi un colos. O simt aşa cum nu-i

[1] *Museum naţional d'histoire naturelle*, fost *Jardin du roi* şi *Jardin des Plantes de Paris*, muzeu de ştiinţe naturale ce adăposteşte numeroase colecţii, laboratoare de studiu, o menajerie şi o zootecă (inaugurată în 1986). (N.t.)

îngăduit s-o simţi; iar ea profită, mă sileşte să-i acord un statut disproporţionat, mă acaparează şi mă stăpâneşte într-atât, că spiritul meu e numai viscere. Pe lângă soliditatea, pe lângă *seriozitatea* scheletului, carnea pare ridicol de provizorie şi de frivolă. Ea îl farmecă, îl răsfaţă pe insul drogat cu precaritate, ca mine. Iată de ce mă simt atât de bine în acest muzeu, unde totul invită la euforia unui univers curăţit de carne, la jubilaţia de dincolo de moarte.

La intrare, omul, *în picioare*; toate celelalte animale – cocârjate, apăsate, năruite, chiar şi girafa, cu tot gâtul ei, chiar şi iguanodonul, grotesc în voinţa lui de a se ridica. Mai aproape de noi, urangutanul, gorila, cimpanzeul – e clar că s-au căznit zadarnic să se ţină drept. Sforţările lor eşuând, rămân acolo, jalnici, opriţi la jumătatea drumului, blocaţi în strădania lor spre verticalitate. Pe scurt, nişte bieţi cocoşaţi. Am mai fi şi acum aidoma lor, negreşit, dacă nu aveam şansa de-a face un pas hotărâtor înainte. Din clipa în care l-am făcut, ne silim să ştergem orice urmă a umilei noastre obârşii; de unde acel aer provocator, atât de specific omului. Pe lângă el, pe lângă morga şi ifosele lui, până şi dinozaurii par timizi. Cum însă adevăratele lui necazuri sunt abia la-nceput, are timp să-şi bage minţile-n cap. După toate semnele, omul, revenind la faza lui iniţială, îşi va regăsi locul alături de cimpanzeu, de gorilă, de urangutan, le va semăna din nou şi-i va veni din ce în ce mai greu să se fâţâie în poziţie verticală. Frânt de oboseală, va fi chiar mai gârbov, poate, decât tovarăşii săi de altădată. Ajuns în pragul senilităţii, *se va preface iar în maimuţă*, căci nu vedem ce i-ar rămâne mai bun de făcut.

*

În mult mai mare măsură decât scheletul, carnea, vreau să spun hoitul, ne tulbură şi ne îngrijorează; – şi de asemeni ne aduce pacea. Călugării budişti zăboveau adesea în osuare: unde-ai putea mai bine să zăgăzuieşti dorinţa şi să te rupi de

sub puterea ei? Oribilul fiind o cale de izbăvire, în toate epocile de fervoare şi interioritate rămăşiţele noastre pământeşti s-au bucurat de mare trecere. În Evul Mediu, ne impuneam mântuirea, credeam cu tărie: cadavrul era la modă; credinţa era pe atunci viguroasă, neîmblânzită, iubea lividul şi fetidul, ştia ce beneficii se pot scoate din putregai şi oroare. Azi, o religie edulcorată nu mai crede decât în fantasme gentile, în Evoluţie şi în Progres. Să nu aşteptăm de la ea echivalentul modern al Dansului macabru.

„Cel ce aspiră la nirvāna nu trebuie să îndrăgească nimic", citim într-un text budist. Ajunge să privim aceste spectre, să ne gândim la destinul cărnii ce adera la ele, ca să-nţelegem urgenţa detaşării. Nu există asceză fără dubla meditaţie asupra cărnii şi a scheletului, asupra înfiorătoarei perisabilităţi a celei dintâi şi-a inutilei permanenţe a celui de-al doilea. Din când în când, ca exerciţiu, e bine să ne separăm de chipul nostru, de pielea noastră, să înlăturăm acest înveliş mincinos, să dăm apoi deoparte, măcar pentru o clipă, grămada de osânză ce ne împiedică să desluşim *fundamentalul* din noi. Exerciţiul odată terminat, suntem mai liberi şi mai singuri, aproape invulnerabili.

Ca să învingem legăturile şi neajunsurile ce vin de la ele, ar trebui să contemplăm nuditatea ultimă a unei fiinţe, să-i sfredelim cu privirea măruntaiele şi tot restul, să ne bălăcim în grozăvia secreţiilor, în fiziologia ei de hoit iminent. Această viziune n-ar trebui să fie morbidă, ci metodică, o obsesie dirijată, extrem de salutară în momente de cumpănă. Scheletul ne incită la seninătate; cadavrul, la renunţare, în lecţia de deşertăciune pe care ne-o servesc şi unul, şi celălalt, fericirea se confundă cu distrugerea legăturilor noastre. Să nu fi ocolit niciun detaliu al acestei învăţături, şi totuşi să continui a pactiza cu nişte simulacre!

Binecuvântat era timpul când nişte solitari puteau să-şi sondeze abisurile fără a fi consideraţi ob sedaţi sau smintiţi. Dezechilibrul lor nu era afectat, ca în cazul nostru, de un coeficient negativ. Sacrificau zece, douăzeci de ani, o viaţă întreagă pentru un presentiment, pentru o *străfulgerare* de

absolut. Cuvântul „profunzime” nu are sens decât aplicat epocilor în care călugărul era socotit exemplarul uman cel mai nobil. Că e o specie pe cale de dispariţie — nimeni nu va nega. De sute de ani nu face decât să-şi supravieţuiască. Cui să se adreseze într-o lume ce-l taxează drept „parazit”? În Tibet, ultima ţară unde mai însemna ceva, a fost eliminat. Era totuşi o mare mângâiere să te gândeşti că mii de sihastri pot medita acolo, *azi*, la temele din *Prajñāpāramitā*. Monahismul, de n-ar avea decât părţi odioase, şi tot ar preţui mai mult decât orice alt ideal. Mai mult ca oricând, ar trebui să zidim mnăstiri… pentru cei care cred în orice şi pentru cei ce nu cred în nimic, încotro să fugi? Nu mai există niciun ungher unde să poţi urî această lume cu profesionalism.

*

Pentru a înţelege irealitatea şi a te pătrunde de ea, trebuie s-o ai în minte mereu. În ziua când o simţi, când o *vezi*, totul devine ireal-afară de ea, de această irealitate, singura ce face suportabilă existenţa.

E semn de trezire să ai obsesia că eşti un agregat, sentimentul tot mai acut că nu eşti altceva decât locul întâlnirii câtorva elemente, împreunate pentru o clipă. „Eul” conceput ca un dat substanţial şi ireductibil mai mult dezorientează decât linişteşte: cum să admiţi că *acel ceva* ce părea să reziste atât de bine încetează să fie? Cum să te desparţi de ceea ce durează prin sine, de ceea ce *este*? Poţi renunţa la o iluzie, oricât ar fi de înrădăcinată; dar ce te faci cu ceea ce e consistent, durabil? Dacă pe lume se află doar ceea ce există, dacă fiinţa se întinde pretutindeni, cum să te rupi de ea fără să-ţi pierzi busola? Să postulăm amăgirea universală, din prudenţă ori în scop terapeutic. După teama că nu există nimic urmează teama că ceva există. Mai uşor acceptăm despărţirea de nefiinţă decât de fiinţă. Nu că lumea aceasta n-ar exista, dar realitatea ei nu e una

adevărată. Totul pare a exista şi nimic nu există.

Orice căutare deliberată, chiar şi cea a nirvānei, dacă nu eşti liber să renunţi la ea, e o constrângere ca oricare alta. Cunoaşterea convertită în idol se degradează în necunoaştere, cum arăta deja înţelepciunea vedică: „Cei ce se lasă-n voia necunoaşterii sunt în beznă adâncă; în beznă şi mai adâncă sunt cei ce se complac în cunoaştere". Să gândeşti fără a şti că gândeşti, sau mai curând să nu gândeşti deloc, ci să stai şi să mistui tăcerea, iată spre ce ar trebui să tindă luciditatea. Nicio voluptate nu s-ar putea compara cu voluptatea de *a şti* că nu gândeşti. Se va obiecta: a şti că nu gândeşti nu e tot a gândi? Desigur, însă mizeria gândirii e depăşită atâta timp cât, în loc să sari din idee în idee, rămâi voit înlăuntrul uneia singure, ce le refuză pe toate celelalte şi se autonimiceşte făcându-şi conţinut din propria-i absenţă. Această ingerinţă în mecanismul normal al spiritului nu e fertilă decât dacă o poţi reînnoi după voie: ea trebuie să vindece de servitutea cunoaşterii, de superstiţia unui sistem, oricare-ar fi el. Eliberarea care fascinează, care obnubilează, nu-i eliberare. Să facem ca nimic să nu ne aparţină, începând cu dorinţa, această generatoare de spaime. Când totul ne înfricoşează, singurul leac e să gândim că, deşi frica este reală – căci e senzaţie, *senzaţia prin excelenţă* –, lumea ce-o generează se reduce la o îmbinare tranzitorie de elemente ireale, că în fond frica e cu atât mai intensă cu cât credem în eu şi în lume şi că trebuie inevitabil să scadă când le descoperim – şi eului şi lumii – impostura. Real e doar triumful nostru asupra lucrurilor, real e doar acest proces-verbal de constatare a irealităţii pe care luciditatea noastră îl întocmeşte zi de zi, ceas de ceas. Să te eliberezi înseamnă să te *bucuri* de această irealitate şi s-o cauţi în fiece clipă.

*

Văzută din exterior, orice fiinţă este un accident, o minciună (nu şi în iubire, însă iubirea se situează în afara cunoaşterii şi a adevărului). Poate ar trebui să ne privim din afară, cam în felul cum îi privim pe ceilalţi, şi să încercăm să nu mai avem nimic în comun cu noi înşine: dacă m-aş comporta, faţă de mine, ca un străin, spectacolul propriei morţi mi-ar fi indiferent; moartea mea ar înceta să fie „a mea", viaţa mea – de asemeni. Şi una şi cealaltă, cât timp îmi aparţin şi le asum, reprezintă încercări mai presus de puterile mele. Când, dimpotrivă, mă conving că sunt lipsite de existenţă intrinsecă şi că n-ar trebui să mă afecteze deloc – ce uşurare! Iar atunci, ştiind că-n ultimă instanţă totul e ireal, de ce să mă mai înfierbânt pentru un fleac sau altul? Mă înfierbânt, desigur, dar fără pasiune, adică fără niciun interes *real*. Nu izbutesc să ating această detaşare decât atunci când îmi schimb vechiul eu pe unul nou – eul viziunii trezite, şi care triumfă aici, în mijlocul acestor fantome, unde totul mă infirmă, unde cel ce eram îmi pare depărtat, de neînţeles. Evidenţele pe care înainte le nesocoteam îmi apar acum în toată claritatea. De aici avantajul că nu mai simt nicio obligaţie faţă de propria-mi carne, faţă de orice carne. Nu există cadru mai bun pentru a medita la cele optsprezece soiuri de vid descrise în textele mah*ā*y*ā*niste, atât de grijulii să catalogheze diferitele tipuri de carenţă! Căci aici intri instantaneu într-o acută stare de irealitate.

*

Este aproape incredibil în ce măsură frica aderă la carne; e lipită de ea, este inseparabilă şi aproape indistinctă de ea. Scheletele astea n-o simt, fericitele! Frica e singura legătură fraternă ce ne leagă de animale, măcar că ele n-o cunosc decât sub forma ei naturală, sănătoasă, dacă vreţi; n-o ştiu pe cealaltă, ce ţâşneşte fără motiv, pe care, în funcţie de capriciile noastre, o putem reduce fie la un proces metafizic,

fie la o chimie dementă şi care, zi de zi, la o oră imprevizibilă, ne asaltează şi ne copleşeşte. Pentru a reuşi s-o învingem ar trebui să ne vină în ajutor toţi foştii zei. Frica se face simţită la apogeul slăbiciunii noastre cotidiene, în momentul precis când suntem gata să ne prăbuşim dacă nu ne-ar susţine ceva, o bagatelă; această bagatelă e secretul verticalităţii noastre. A sta drept, în picioare, implică o demnitate, o disciplină ce ne-a fost inculcată cu greu şi care-ntotdeauna ne salvează în ultima clipă, în acea tresărire când înţelegem tot ce e anormal în destinul cărnii, ameninţată, boicotată de ansamblul elementelor ce-o definesc. Carnea a *trădat* materia; neliniştea pe care-o încearcă, pe care-o îndură, este osânda ei. În general, animatul face figură de vinovat faţă de inert; viaţa este o stare de vinovăţie, cu-atât mai gravă cu cât nimeni nu devine cu adevărat conştient de ea. E însă un păcat coextensiv individului, care-l apasă fără ştirea lui şi reprezintă preţul pe care trebuie să-l plătească pentru promovarea la existenţa separată, pentru crima comisă împotriva creaţiei indivize; acest păcat, chiar inconştient, nu-i mai puţin real şi se manifestă în deznădejdea creaturii.

Umblând printre aceste carcase, încerc să-mi imaginez cantitatea de frică pe care-o târau după ele, iar când mă opresc în faţa celor trei maimuţe nu pot să nu atribui întreruperea evoluţiei lor unei frici analoage, sub povara căreia vor fi căpătat acest aer servil şi înfricoşat. Şi care nu o povară asemănătoare le-a silit pe reptile să se târască umile şi să înceapă să fabrice venin de-a dreptul în ţărână, ca răzbunare pentru ignominia lor? Tot ce trăieşte, de la animal la insecta cea mai respingătoare, tresare de frică, neîncetat; tot ce trăieşte, pentru simplul fapt că trăieşte, e vrednic de milă. Şi mă gândesc la toţi cei pe care i-am cunoscut, la toţi cei care nu mai simt, tolăniţi de mult în sicriele lor, scăpaţi pe veci de carne – şi de frică. Şi simt povara morţii lor luându-mi-se de pe umeri.

Anxietatea este conştiinţa fricii, o frică de grad secund, ce meditează asupra ei înseşi. Ea vine din neputinţa de-a fi în

uniune spirituală cu Totul, de-a ne topi, de a ne pierde în el; ea întrerupe fluidul ce trece din lume în noi, din noi în lume, şi dacă ne înlesneşte reflecţiile e doar spre a le frânge mai bine elanul; în fiecare clipă, ea trezeşte spiritul la realitate; însă o speculaţie cât de cât importantă purcede dintr-o beţie, dintr-o pierdere a controlului, din facultatea de a ne rătăci, adică de a ne reînnoi. La cel mai mic entuziasm, la cea mai neînsemnată divagaţie, anxietatea – inspiraţie de-a-ndoaselea-ne cheamă la ordine. E o supraveghere funestă pentru gândire, ce se găseşte brusc paralizată, închisă într-un cerc blestemat, condamnată să nu poată ieşi din ea însăşi decât cu intermitenţe şi pe ascuns. De aceea, dacă temerile noastre ne fac să căutăm libertatea, tot ele ne împiedică să ajungem la ea. Deşi se teme de viitor într-atât că şi-l face unic obiect al grijilor sale, anxiosul este prizonierul trecutului, ba chiar e singurul om ce are cu adevărat un trecut. Suferinţele sale, al căror sclav este, îl fac să înainteze doar ca să-l tragă mai bine înapoi. El ajunge să regrete frica primitivă, anonimă, cea de la care porneşte totul, care e început, obârşie, principiu a tot ce trăieşte. Oricât ar fi de cumplită, e totuşi suportabilă de vreme ce toţi o acceptă; îi zguduie şi-i răvăşeşte, dar nu-i lichidează. Altfel stau lucrurile cu această frică rafinată, „recentă”, posterioară apariţiei „eului”, în care pericolul, difuz, omniprezent, nu se manifestă niciodată, frică retrasă în sine şi care, în lipsa altei hrane, se autodevoră.

*

Nu m-am întors la Museum, însă cu gândul am fost acolo aproape-n fiecare zi, şi nu fără folos: ce poate fi mai liniştitor decât să meditezi la această ultimă simplificare a fiinţelor? Brusc, risipindu-se febra imaginaţiei, te vezi aşa cum vei fi: o lecţie, ba nu, o *criză* de modestie. Despre buna folosinţă a scheletului… Ar trebui să ne servim de el în momentele dificile, mai ales că îl avem la *îndemână.*

Nu am nevoie de Holbein, nici de Baldung Grien; în materie de macabru, contez pe propriile mele mijloace. Dacă mi se pare necesar sau dacă mi se năzăreşte, nu există ins pe care să nu-l pot despuia de învelişul de carne. De ce-aş privi cu pizmă ori cu teamă nişte oase ce poartă un nume, un craniu ce nu mă iubeşte? Apoi, de ce-aş iubi pe cineva sau m-aş iubi pe mine însumi-suferind şi într-un caz, şi-n altul— când ştiu ce trebuie să-mi imaginez pentru a îndulci aceste mizerii? Conştiinţa vie a perspectivelor cărnii ar trebui să distrugă şi iubirea, şi ura. În fapt, nu, izbuteşte decât să le îmblânzească şi doar arareori să le supună. Altfel ar fi prea simplu: ar fi destul să evoci imaginea morţii ca să fii fericit… iar macabrul, împlinindu-ne dorinţele cele mai tainice, ar fi *profit pe toată linia*.

Nu cred că m-aş fi referit atât de des la locul acesta dacă el, în mod evident, nu mi-ar fi măgulit inaptitudinea pentru iluzie. Aici, unde omul nu e nimic, observi în ce măsură doctrinele eliberării sunt inapte să-l înţeleagă, să-i interpreteze trecutul şi să-i descifreze viitorul. Căci izbăvirea n-are conţinut decât pentru fiecare din noi, individual, şi nu pentru gloată, incapabilă să priceapă raportul dintre ideea de vid şi senzaţia de libertate. Nu văd cum ar putea omenirea să fie mântuită în bloc: cufundată în minciună, menită unui adevăr inferior, ea va confunda mereu aparenţa şi substanţa. Admiţând, contra oricărei evidenţe, că evoluţia sa ar fi ascendentă, ea n-ar putea atinge, la capătul urcuşului, nici măcar gradul de clarviziune al celui mai obtuz *sannyāsin* hindus. În existenţa cotidiană, e imposibil să spui dacă lumea aceasta este reală sau ireală; ceea ce putem face, ceea, ce facem efectiv, e să trecem neîncetat de la o teză la alta, mulţumiţi să evităm o alegere ce nu ar rezolva niciuna din problemele noastre imediate.

Trezirea nu depinde de capacităţile intelectuale: poţi avea geniu şi să fii un nerod, spiritualmente, desigur. Pe de altă parte, cunoaşterea ca atare nu te duce prea departe. Un analfabet poate poseda „ochiul Cunoaşterii”, fiind astfel mai presus de orice savant. Să discerni că ceea ce eşti nu eşti tu,

că ceea ce ai nu-i al tău, să nu mai aderi la nimic, nici măcar la propria-ţi viaţă – iată ce înseamnă să vezi cu-adevărat, să cobori la obârşia nulă a tot ce există. Cu cât te deschizi vacuităţii şi te pătrunzi mai mult de ea, cu atât te sustragi fatalităţii de a fi tu însuţi, de a fi om, de a fi viu. Dacă totul e vid, la fel va fi şi această triplă fatalitate. Dintr-odată, magia tragicului e ştirbită. Eroul ce se prăbuşeşte să preţuiască la fel de puţin cât cel ce triumfă? Nimic mai prestigios decât o moarte nobilă, dacă lumea aceasta este reală; dacă nu, e curată prostie să cazi în extaz în faţa unui deznodământ, oricare ar fi el. Cine consimte să aibă un „destin”, cine este orbit sau numai tentat de „extraordinar” arată că rămâne refractar oricărui adevăr superior, că e departe de a poseda „ochiul” în chestiune. A situa pe cineva într-o ierarhie înseamnă a-i cunoaşte gradul de trezire, progresele făcute în perceperea iluzoriului şi a falsului, la ceilalţi şi la sine însuşi. Nicio comuniune nu e posibilă cu cel ce se înşală asupra a ceea ce este. Pe măsură ce distanţa ce ne separă de actele noastre creşte, vedem cum se împuţinează subiectele de dialog şi numărul semenilor noştri. Această singurătate nu e deprimantă, căci derivă nu din talentele, ci din renunţările noastre. Mai trebuie adăugat că ea nu exclude defel primejdia orgoliului spiritual, care persistă atâta timp cât ne gândim la sacrificiile acceptate şi la iluziile respinse. Cum să ne autodepăşim în mod inconştient, când detaşarea cere o conştientizare insistentă? Astfel, ceea ce-o face posibilă o ameninţă în acelaşi timp. În ordinea valorilor lăuntrice, orice superioritate ce nu devine impersonală tinde să ne piardă. O, de-am putea să ne rupem de lume fără măcar să ştim! Ar trebui să putem uita că detaşarea este un *merit*; altfel, în loc să ne elibereze, ne otrăveşte. A-i atribui lui Dumnezeu reuşitele noastre de orice fel, a considera că nimic nu e opera noastră, că totul e *dat* – iată, după Ignaţiu de Loyola, singurul mijloc eficace de luptă împotriva trufiei. Sfatul lui e bun pentru stările fulgurante, în care intervenţia harului pare obligatorie, nu însă pentru detaşare, operaţie de subminare îndelungată şi grea, a cărei victimă este *eul*: cum

să nu-ţi faci din ea un titlu de glorie?

Degeaba se ridică nivelul nostru spiritual, nu ne schimbăm calitativ; rămânem prizonierii limitelor noastre: o consecinţă, cea mai supărătoare, e neputinţa de-a stârpi orgoliul spiritual. „Nicio creatură, observă Sfântul Toma, nu poate atinge o treaptă mai înaltă a naturii sale fără a înceta să existe.” Totuşi, dacă omul ne trezeşte interesul, e tocmai pentru c-a vrut să-şi depăşească natura. N-a izbutit, iar eforturile lui excesive nu puteau să nu-l corupă, să nu-l *denatureze*. Iată de ce nu poţi medita la el fără zbucium, fără *patimă*. Apoi, este desigur mai decent să-l compătimeşti pe el decât pe tine însuţi (e ceea ce Pascal a înţeles atât de bine). Până la urmă, această patimă devine atât de istovitoare, că nu te mai gândeşti decât la un lucru: cum să scapi de ea. Nici fatalitatea de a fi tu însuţi, nici aceea de a fi viu nu s-ar putea compara cu aceea de a fi om; când începe să mă hărţuiască, vrând să mă scutur de ea, refac mental plimbarea printre aceste oseminte ce m-au salvat de atâtea ori în ultima vreme; le privesc – şi nu mă mai desprind de ele; întărindu-mi credinţa în vacuitate, ele mă ajută să întrevăd ziua când nu voi mai avea de îndurat obsesia umanului, lanţul cel mai cumplit dintre toate. Trebuie să-l rupi cu orice preţ dacă vrei să fii liber; dar, ca să fii liber cu adevărat, e nevoie de un pas în plus: să te eliberezi de însăşi libertatea, s-o cobori la nivel de prejudecată sau de pretext, încât să nu-ţi mai faci din ea un idol… Numai atunci vei începe să înveţi cum să făptuieşti *fără a dori*. Meditaţia asupra oribilului te pregăteşte pentru asta: explorând carnea şi mizeriile ei, te iniţiezi în arta de a disocia dorinţa de act – operaţie nefastă pentru spiritele dinamice, indispensabilă celor contemplative. Atât timp cât doreşti, trăieşti în jug, eşti la cheremul lumii; încetând să doreşti, cumulezi privilegiile unui obiect şi ale unui zeu: nu mai depinzi de nimeni. Că dorinţa nu poate fi stârpită – este perfect adevărat; totuşi, ce pace afli fie şi numai *imaginându-ţi* că ai scăpat de ea! Pace atât de insolită, că o plăcere perversă se strecoară în ea: o senzaţie atât de suspectă nu echivalează oare cu o

răzbunare a naturii contra celui ce s-a făcut vinovat de a aspira la o stare atât de puţin naturală?

În afara nirvānei atinse *în viaţă* – izbândă rară, extremitate practic inaccesibilă – suprimarea dorinţei e o himeră; n-o suprimăm, o suspendăm, iar această suspendare, foarte ciudat, e însoţită de un sentiment de forţă, de o certitudine nouă, necunoscută. Voga monahismului, în alte veacuri, nu se explică oare prin acea fericire consecutivă refluxului poftelor? Îţi trebuie forţă ca să lupţi cu dorinţa; această forţă creşte când dorinţa se stinge; iar odată cu stingerea dorinţei încetează şi frica. Pentru ca anxietatea să accepte şi ea un armistiţiu asemănător, trebuie să mergem mai departe, să pătrundem într-un spaţiu mult mai rarefiat, să ne apropiem de-o bucurie abstractă, de-o exaltare dăruită în egală măsură fiinţei şi absenţei fiinţei.

În *Katha-Upanişad*, se spune despre *ātman* că este „bucuros şi fără bucurie”. O stare la care accedem deopotrivă prin afirmarea şi prin negarea unui principiu suprem, pe calea arătată de *Vedānta*, ca şi pe cea propusă de *Mahāyāna*. Oricât ar fi de diferite, cele două căi se întâlnesc în experienţa finală, în lunecarea dincolo de aparenţe. Esenţialul nu e să ştim în numele a ce vrem să ne izbăvim, ci până *unde* putem înainta pe calea izbăvirii. Fie că ne topim în absolut, fie în vid, în amândouă cazurile ajungem la o bucurie neutră: bucurie fără determinaţii, la fel de pură ca şi anxietatea pe care vrea s-o vindece şi căreia nu-i este decât punctul final, deznodământul pozitiv. Între cele două, simetria este evidentă; s-ar spune că sunt „construite”, şi una, şi cealaltă, după acelaşi tipar: se lipsesc de orice stimul exterior, îşi sunt suficiente lor însele, corespund şi comunică în adâncime. Căci, aşa cum bucuria concretă nu e decât frică învinsă, bucuria neutră nu e decât anxietate transfigurată. Iar din afinităţile, din permeabilitatea lor derivă posibilitatea de a ne înălţa de la una la cealaltă, precum şi pericolul de a regresa, de a recădea într-o stare anterioară, pe care-o credeam depăşită. Se înţelege de aici cât de ameninţat este, la baza lui, orice proces spiritual. Pentru izbăvitul ratat,

pentru veleitarul nirvānei, nimic mai uşor şi mai frecvent decât să revină la vechile-i spaime. Însă din când în când i se întâmplă să reziste, iar atunci îşi însuşeşte îndemnul din *Dhammapada*: „Străluceşte pentru tine însuţi, ca propria-ţi lumină” şi, în răstimpul cât îl adoptă şi îl urmează, îi înţelege dinlăuntru pe cei ce i se conformează neîncetat.

Întâlniri cu sinuciderea

Te sinucizi numai dacă, sub anumite aspecte, ai fost mereu în afara lumii. E vorba de o inadecvare originară de care poţi să nu fii conştient. Cel menit să se sinucidă nu aparţine decât din greşeală lumii acesteia; în fond, el nu aparţine nici unei lumi.

Nu eşti predispus la sinucidere, îi eşti predestinat, îi eşti sortit cu mult înainte de orice decepţie, de orice experienţă: fericirea te împinge spre ea la fel ca şi nefericirea, ba chiar mai mult, căci, amorfă, improbabilă fiind, ea cere un efort de adaptare extenuant, în timp ce nefericirea oferă siguranţa şi rigoarea unui ritual.

*

Sunt nopţi când viitorul e abolit, când dintre toate clipele lui rămâne doar aceea pe care-o alegem ca să nu mai fim.

*

„Sunt sătul să fiu eu”, îţi repeţi, atunci când aspiri să fugi de tine însuţi; iar când o faci în mod irevocabil, ironia vrea să comiţi un act în care te regăseşti, în care, brusc, devii tu însuţi în chip absolut. În clipa când îţi curmi zilele recazi în fatalitatea de care-ai vrut să scapi, sinuciderea nefiind decât triumful, sărbătoarea acestei fatalităţi.

*

Pe măsură ce trece timpul, văd cum îmi scad şansele de-a mă târî de la o zi la alta. De fapt, aşa a fost întotdeauna: n-am trăit în posibil, ci în himeric. Memoria mea e ticsită cu orizonturi năruite.

*

Există în noi mai mult o ispită decât o voinţă de a muri. Căci dacă ne-ar fi dat *să vrem* moartea, cine n-ar recurge la ea la cea dintâi supărare? Şi mai există un impediment: ideea sinuciderii i se pare incredibil de nouă celui ce este stăpânit de ea; el îşi închipuie că săvârşeşte un act *fără precedent*; această iluzie îl obsedează, îl măguleşte, şi îl face să piardă un timp preţios.

*

Sinuciderea este o împlinire bruscă, o izbăvire fulgerătoare: este nirvāna *prin violenţă*.

*

Faptul atât de simplu de a privi un cuţit şi de a înţelege că depinde numai de tine ca să-l foloseşti într-un anume scop îţi dă un sentiment de atotputernicie vecin cu megalomania.

*

Când ideea sinuciderii pune stăpânire pe noi, în faţa noastră se întinde un spaţiu nemărginit, o vastă posibilitate

în afara timpului şi a eternităţii înseşi, o deschidere ameţitoare, o speranţă de a muri *depăşind* moartea.

Să te sinucizi înseamnă, de fapt, să rivalizezi cu moartea, să demonstrezi că poţi mai mult decât ea, înseamnă să-i tragi clapa şi, succes notabil, să te răscumperi în propriii tăi ochi. Te linişteşti, te convingi astfel că nu eşti ultimul om, că meriţi oarece respect, îţi zici: Până acum, incapabil să iau o iniţiativă, mă desconsideram total; acum totul se schimbă: nimicindu-mă, nimicesc toate motivele de a mă dispreţui, îmi regăsesc încrederea, sunt cineva pentru vecie…

*

De vreme ce misiunea mea e să sufăr, nu înţeleg de ce încerc să-mi imaginez o altfel de soartă, şi încă mai puţin de ce mă înfurii pe nişte *senzaţii*. Căci orice suferinţă e senzaţie şi nimic altceva, măcar la începutul şi la sfârşitul ei. La mijloc, desigur, este ceva mai mult: un univers.

*

Furie în plină noapte, nevoia de-a avea o ultimă explicaţie cu sine, cu elementele. Brusc, sângele se pune în mişcare, tremuri, te scoli, ieşi, îţi repeţi că nu mai e niciun motiv să tergiversezi, să amâni: de data asta, chiar ai s-o faci. Abia ieşit în stradă, constaţi o imperceptibilă liniştire. Înaintezi pătruns de gestul pe care îl vei săvârşi, de misiunea pe care ţi-ai asumat-o. O uşoară euforie ia locul furiei când îţi spui că în sfârşit ai ajuns la soroc, că viitorul se reduce la câteva minute, cel mult o oră, şi că ai decretat, cu de la tine putere, suspendarea tuturor clipelor.

Vine apoi senzaţia liniştitoare pe care ţi-o inspiră absenţa aproapelui. Toţi dorm. Cum să părăseşti o lume în care încă poţi să fii singur? Noaptea asta trebuia să fie cea de pe urmă, dar nu ajungi să te desparţi de ea, nu concepi că ar

putea să dispară. Şi ai vrea s-o aperi de zorii ce-o asaltează şi curând o înghit.

*

Dacă am putea să ne schimbăm firea, să devenim orişicine, am intra de îndată în rândul aleşilor. Cum însă metamorfoza nu e posibilă, ne agăţăm de Predestinare, vocabulă magică, fără pereche. Ajunge s-o pronunţăm – avem senzaţia că am lăsat în urmă faza întrebărilor şi perplexităţilor, că în sfârşit am găsit soluţia oricărui impas.

*

Când te încearcă, mai slabă sau mai puternică, dorinţa s-o termini cu toate, eşti înclinat să meditezi la ea, s-o explici, să *ţi*-o explici. Eşti înclinat s-o faci mai ales atunci când e slabă, căci dacă-i prea intensă ea copleşeşte spiritul şi nu-i lasă loc, nici răgaz s-o cerceteze ori s-o ocolească.

*

A aştepta moartea înseamnă s-o accepţi, s-o cobori la rang de proces, să te resemnezi cu un sfârşit despre care nu ştii nici când, nici cum, nici unde va avea loc. Suntem departe de actul absolut. Nimic comun între obsesia sinuciderii şi sentimentul morţii - vreau să spun acel sentiment profund, permanent, al unui sfârşit în sine, al fatalităţii de a pieri ca atare, inseparabilă de un fundal cosmic şi independentă de acea dramă a eului ce se consumă în centrul oricărei forme de autodistrugere. Moartea nu e neapărat resimţită ca izbăvire; sinuciderea însă izbăveşte întotdeauna: e culme, paroxism al mântuirii.

Ar trebui, din decenţă, să ne alegem singuri momentul

pentru a dispărea. Este umilitor să mori aşa cum murim, este intolerabil să fii expus unui sfârşit asupra căruia nu ai nicio putere, care te pândeşte, te doboară, te azvârle în imund. Va veni poate vremea când moartea naturală va fi total dispreţuită, când catehismele se vor îmbogăţi cu o nouă formulă: „Dăruieşte-ne, Doamne, privilegiul şi forţa s-o isprăvim, harul de a dispărea la vreme."

Conspiraţia milenară împotriva sinuciderii a dus la ticsirea şi sclerozarea societăţilor. Trebuie să învăţăm să ne distrugem *la timp*, să alergăm senini către spectrul care vom fi. Câtă vreme nu ne vom hotărî s-o facem, ne vom merita umilinţele. Când ţi-ai epuizat raţiunea de a fi, e nedemn să insişti. Însă oriunde îţi îndrepţi privirea, dai ochii tot cu mişelia morţii naturale.

„Când, după mulţi ani, revezi o persoană pe care-ai cunoscut-o de copil, primul lucru ce-ţi vine aproape totdeauna în minte e că o mare nenorocire s-a abătut peste ea." (Leopardi) A dăinui înseamnă a scădea: existenţa e pierdere de fiinţă. Cum nimeni nu dispare când s-ar cuveni, cel care-şi supravieţuieşte ar trebui chemat la ordine, încurajat şi la nevoie ajutat să-şi curme zilele. De la un punct, a persevera înseamnă a accepta să decazi. Dar cum să fim siguri de declinul nostru? Dacă ne înşelăm asupra simptomelor? Conştiinţa de a decădea nu ne înalţă deasupra decăderii noastre? Iar atunci, mai suntem decăzuţi? Şi iarăşi, cum să ştim că a început decăderea, cum să recunoaştem momentul? — Eroarea e desigur posibil dar n-are importanţă de vreme ce, oricum, nu murim niciodată la timp. Plutim în derivă şi nu recunoaştem că suntem nişte epave decât atunci când ne ducem la fund. E însă prea târziu ca să ne scufundăm din propria vrere.

*

Îţi face bine să te gândeşti că te vei sinucide. Nu există subiect mai liniştitor: de îndată ce-l abordezi, simţi că

respiri. Meditaţia asupra lui te face aproape tot atât de liber ca şi actul propriu-zis.

Cu cât sunt mai în marginea clipelor, cu atât perspectiva de a mă rupe de ele pentru vecie mă reintegrează în existenţă, mă readuce la nivelul celor vii, îmi conferă un soi de onorabilitate. Această perspectivă, de care nu mă pot lipsi, m-a salvat din toate crizele de deznădejde, mi-a permis mai ales să traversez acele epoci când nu mă puteam plânge de nimeni, când eram pe deplin mulţumit. Fără ajutorul ei, fără speranţa dăruită de ea, paradisul mi s-ar părea un loc al caznelor. De câte ori nu mi-am spus că, fără ideea sinuciderii, ne-am sinucide pe loc! Spiritul pe care pune ea stăpânire o înconjoară cu atenţii delicate, o idolatrizează, aşteaptă de la ea miracole. Precum un om gata să se înece care s-ar agăţa de ideea naufragiului.

*

Sunt tot atâtea motive de a ne suprima pe câte sunt de a continua, cu diferenţa totuşi că cele din urmă, mai vechi şi mai solide, atârnă mai greu pentru că sunt una cu originile noastre, în timp ce primele, rod al experienţei, sunt în acelaşi timp mai imperative şi mai nesigure.

*

Cel care spune: „Nu am curajul să mă sinucid”, tot el, în clipa următoare, va taxa drept laşitate un gest în faţa căruia şi cei mai temerari dau înapoi. Ne sinucidem, se repetă întruna, din slăbiciune, ca să nu înfruntăm durerea sau ruşinea. Or, nu se vede că tocmai cei slabi, departe de a încerca să se sustragă încercărilor, le suportă, şi că îţi trebuie tărie ca să termini cu ele printr-un act decisiv. La drept vorbind, mai uşor e să te sinucizi decât să învingi o

prejudecată veche ca omul, sau măcar ca religiile – atât de refractare, vai, la gestul suprem. Pe când Biserica făcea ravagii, doar nebunul se bucura de un regim de favoare, doar el avea dreptul să atenteze la zilele sale: cadavrul nu-i era nici profanat, nici spânzurat. Între stoicismul antic şi „libera cugetare" modernă, între, să zicem, Seneca şi Hume, sinuciderea cunoaşte, cu excepţia episodului catar, o lungă eclipsă – epocă într-adevăr întunecată pentru toţi cei care, vrând să moară, nu cutezau să calce interdicţia de a-şi curma viaţa.

*

Infirmităţile pe care le-am observat şi analizat îşi pierd din gravitate şi din forţă; odată cercetate, le suportăm mai uşor. Excepţie face tristeţea. Partea de joc ce intră în melancolie nu se regăseşte în ea; intransigentă, inflexibilă, tristeţea nu cunoaşte fantezia şi capriciul. Nu există, în cazul ei, nici subterfugii, nici cochetărie. Oricât am vorbi şi am comenta pe marginea ei, tristeţea nu scade şi nici nu sporeşte. Ea *este*.

*

Cel care nu s-a gândit niciodată să se omoare va lua hotărârea fatală mult mai rapid decât cel care se gândeşte numai la asta. Cum orice act capital e mai uşor de făptuit spontan decât întorcându-l pe o faţă şi pe alta, cel care nu s-a gândit la sinucidere, odată ce-i simte atracţia, va fi complet lipsit de apărare în faţa acestei porniri subite; va fi orbit şi zguduit de revelaţia unei soluţii definitive, ce nu-i trecuse prin minte până atunci; – pe când celălalt va putea să amâne oricât un gest pe care l-a cântărit iar şi iar, despre care ştie

totul şi la care se va hotărî fără patimă, dacă se hotărăşte vreodată.

*

Ororile de care e plin universul fac parte integrantă din substanţa lui; în lipsa lor, ar înceta fizic să mai existe. A trage de aici ultimele consecinţe nu înseamnă totuşi a comite o sinucidere „nobilă". Merită epitetul numai aceea care se iscă din nimic, fără motiv aparent, „fără justificare": sinuciderea pură. Aceasta – sfidare a tuturor majusculelor – umileşte şi spulberă orice: Dumnezeu, Providenţă şi chiar Destin.

*

Nu ne sinucidem, cum se crede îndeobşte, într-un acces de demenţă, ci dimpotrivă, într-un acces de luciditate *insuportabilă*, într-un paroxism ce poate fi, dacă vreţi, asimilat nebuniei, căci o luciditate excesivă, împinsă la limită şi de care vrem să scăpăm cu orice preţ, depăşeşte cadrul raţiunii. Momentul culminant al hotărârii nu dovedeşte însă nicio întunecare a spiritului: idioţii nu se sinucid aproape niciodată; dar ne putem sinucide de teama idioţiei, presimţind-o. Actul respectiv se confundă atunci cu o ultimă zvâcnire a spiritului ce-şi revine, ce-şi adună toate puterile, toate facultăţile, înainte de a se nimici, în pragul supremei înfrângeri, îşi dovedeşte sieşi că nu e pe de-a întregul pierdut. Şi se pierde, în deplină posesiune instantanee a tuturor capacităţilor sale.

*

Am uitat arta de a ne sinucide *la rece*. Anticii au fost

ultimii care au practicat-o cu strălucire. Noi nu mai concepem decât sinuciderea pătimaşă, febrilă, sinuciderea ca stare de har; tânjim la detaşare, dar o facem ca nişte convulsionari. Înţelepţii de dinaintea Crucii ştiau să rupă cu această lume ori s-o accepte fără dramă şi fără lirism. Stilul lor s-a pierdut, ca şi temeiul detaşării lor: Fatumul e gonit peste tot de o Providenţă uzurpatoare. Iar noi ne zbatem să-l regăsim, spre a ni-l face reazem, când nimic altceva nu ne-ar putea ajuta, nici seduce.

*

Nu există nimic mai profund şi mai de neînţeles ca Dorinţa. Iată de ce simţim că trăim doar atunci când ne pierdem speranţa s-o putem nimici.

*

Ne sinucidem sau nu, totul rămâne neschimbat. Dar hotărârea de a se sinucide i se pare oricui cea mai importantă din câte s-au luat vreodată. N-ar trebui să fie aşa. Şi totuşi aşa se întâmplă, şi nimic nu va putea zdruncina această aberaţie sau acest mister.

*

Totdeauna am coincis doar cu distanţa ce mă separă de fiinţe şi lucruri, cu vidul ce se cască în miezul fiecăreia dintre senzaţiile mele; iar atunci, cum să nu fiu uimit văzând că subscriu la ceva, că îmi asum afirmaţiile, că ader la şovăielile şi chiar la convingerile mele? Atâta naivitate mă întristează - şi mă liniştеşte.

*

Trebuie să fim însetaţi de absolut ca să ne gândim la sinucidere. Dar ne putem gândi la ea şi îndoindu-ne de toate. E firesc: cu cât căutăm absolutul, cu atât, exasperaţi că nu-l putem atinge, ne cufundăm în îndoială, care ar fi reversul unei căutări, încheierea negativă a unei mari aventuri, a unei mari pasiuni. Absolutul e căutare; îndoiala, retragere. Această retragere, căutare de-a-ndoaselea, se loveşte, atunci când nu se mai poate opri, de limite inaccesibile unui demers raţional. Nu era, la început, decât procedeu; iat-o ajunsă delir, ca tot ce merge dincolo de sine. Înaintând ori regresând spre nişte limite, explorând străfundul oricărui lucru, vei întâlni, inevitabil, ispita autonimicirii.

*

Pe insuliţa aceea din Mediterana, cu mult înainte de zori, pe drumul ce mă ducea spre faleza cea mai abruptă, mergeam rumegând gânduri de portar în concediu: să am eu vila asta, aş zugrăvi-o în ocru, i-aş pune alt gard etc. În ciuda ideii *mele*, mă agăţăm de orice fleac: admiram agavele, trăgeam de timp, făceam digresiuni ca să uit urgenţa proiectului meu. Un câine începu să latre, apoi, gudurându-se, se luă după mine. Nimeni nu-şi poate imagina – dacă n-a simţit-o el însuşi – mângâierea pe care ne-o aduce un animal ce vine să ne ţină companie atunci când zeii ne-au întors spatele.

*

Ca să rămâi senin în faţa unui peisaj potopit de lumină îţi trebuie o forţă pe care eu n-o am. Soarele e furnizorul meu de gânduri negre, iar vara anotimpul în care-mi reconsider

raporturile cu lumea şi cu mine însumi, spre paguba amândurora.

*

Când ai înţeles că nimic nu este, că lucrurile nu merită nici măcar statutul de aparenţe, nu mai ai nevoie să fii mântuit, eşti mântuit, şi nefericit pe vecie.

*

Încerc să nu-mi mai fac din nimic un motiv de orgoliu. Fără succes. Când totuşi izbutesc, simt că nu mai aparţin tagmei muritorilor. Sunt atunci mai presus de orice, chiar şi de zei. Poate că moartea asta e: un sentiment de mare, de extremă superioritate.

*

Seara crucială a vieţii sale – aşa numeşte Jean-Paul seara când a descoperit că nu e nicio diferenţă între a muri a doua zi sau peste treizeci de ani. Revelaţie capitală – şi inutilă; dacă din când în când ajungem să-i pătrundem adevărul, în schimb refuzăm să ne asumăm consecinţele. În imediat, diferenţa respectivă ne pare tuturora ireductibilă, şi chiar absolută: *existând*, dovedim că n-am înţeles în ce măsură e totuna să murim acum sau oricând.

Nu e destul să ştiu că nu simt nimic, mai trebuie să mă conving de asta. Ceva, dinlăuntru, refuză acest adevăr de care sunt atât de pătruns. E un refuz ce dovedeşte că o parte din mine îmi scapă; iar această parte ce se sustrage jurisdicţiei mele, controlului meu, face să nu fiu niciodată

sigur că pot dispune pe deplin de mine însumi. Astfel, rumegând argumentele pro şi contra singurului gest important, ajungi să te simţi vinovat că încă eşti în viaţă.

*

Obsesia sinuciderii e datul celui ce nu poate nici să trăiască, nici să moară, şi care nu uită niciun moment această dublă imposibilitate.

*

Atâta timp cât acţionez, cred că ceea ce fac are un „sens”, altfel nu aş putea face nimic. De îndată ce încetez să acţionez, iar din agent mă transform în judecător, nu mai regăsesc sensul în chestiune. Alături de mine, care-mi urmez pornirile, există, mai presus de ele, un altul (eul eului): pentru acesta, ceea ce fac şi chiar ceea ce sunt nu are nici semnificaţie, nici realitate: parcă ar fi evenimente îndepărtate, pe veci revolute, cărora le desluşim raţiunile aparente fără a le percepe necesitatea intrinsecă. Ar fi putut să nici nu existe, într-atât ne sunt de străine. Această perspectivă, aplicată unei vieţi în ansamblu, duce direct la meditaţia asupra extravaganţei de a ne fi născut.

La fel, dacă ne-am întreba ce consecinţe va avea— peste un an, peste zece sau peste o mie – un gest oarecare, ar fi cu neputinţă să-l ducem la capăt sau măcar să-l schiţăm. Orice act presupune o viziune mărginită – nu însă şi actul sinuciderii, ce izvorăşte dintr-o viziune vastă, atât de vastă încât le face vane şi irealizabile pe toate celelalte. Raportat la ea, totul e futilitate şi deriziune. Doar ea propune o soluţie, vreau să spun un abis – un abis *izbăvitor.*

*

A spera în ceva, aici sau oriunde, e dovada că încă târăşti nişte lanţuri. Osânditul aspiră la paradis; această aspiraţie îl coboară, îl compromite. Să fii liber înseamnă să te dezbari pe veci de ideea de răsplată, să nu aştepţi nimic de la oameni sau de la zei, să renunţi nu doar la lumea aceasta şi la oricare lume, ci la însăşi mântuirea, înseamnă să spulberi până şi ideea de mântuire, această robie a robiilor.

*

Instinctul de conservare – simplă încăpăţânare şi nimic altceva – trebuie combătut, iar ravagiile lui trebuie înfierate. Vom izbuti cu-atât mai bine cu cât vom reabilita sinuciderea, cu cât îi vom scoate în evidenţă splendoarea, cu cât o vom face mai surâzătoare şi mai la îndemâna oricui. Departe de a fi un act negativ, ea este, din contră, aceea care răscumpără, care transfigurează toate actele comise înaintea ei.

Prin cea mai inexplicabilă neînţelegere, existenţa a fost declarată sacră; nu doar că nu e sacră, dar nu înseamnă ceva decât în măsura în care încercăm să ne rupem de ea. Existenţa e cel mult accident – un accident pe care, puţin câte puţin, toţi îl convertesc în fatalitate. Când ştim ce hram poartă, roşim că ne legăm de ea, şi totuşi ne legăm, printr-un lung şi insesizabil proces ce-i face chiar şi pe cei mai avizaţi s-o ia în serios. Ar trebui, printr-un proces invers, s-o readucem la starea originară, la insignifianţa ei iniţială. Pentru asta ar fi necesar un efort aproape prodigios: cine l-ar face ar înceta să mai fie un sclav; stăpân pe zilele sale, el le-ar curma şirul atunci când crede de cuviinţă; ar dispune după plac de propria-i existenţă; căci ea ar reveni la punctul de plecare, la statutul ei adevărat: acela, tocmai, de accident.

*

Să trăieşti fără scop, fără niciunul, de niciun fel! Am întrezărit această stare, am atins-o adesea, fără să izbutesc să mă menţin în ea: sunt prea slab pentru asemenea fericire.

*

Dacă lumea ar fi opera unui zeu onorabil, sinuciderea ar fi o insolenţă, o provocare teribilă. Cum însă totul duce la ideea că e lucrarea unui zeu de mâna a doua, nu vedem de ce ne-am sinchisi. Pe *cine* să tratăm cu menajamente?

Profitând de năruirea credinţei, sinuciderea va fi tot mai lesne de făptuit şi astfel mai puţin misterioasă, căci îşi va fi tocit prestigiul conferit de afurisenie. Provocatoare şi meritorie cândva, ea pătrunde acum în moravuri, câştigă teren şi, dacă încetează să fie insolită, în schimb viitorul ei pare asigurat. Înlăuntrul universului religios, apărea ca o nebunie şi o trădare, era nelegiuirea prin excelenţă. Cum să crezi şi să te nimiceşti? În lipsă de ceva mai bun, să acceptăm ipoteza acestui zeu de mâna a doua, cu avantajul că permite gesturile extreme, victoria radicală asupra unei lumi tarate.

Ne putem imagina că într-un sfârşit, conştient de rătăcirea sa, Creatorul şi-ar recunoaşte vinovăţia: abandonează cursa, se retrage, şi – ultim reflex de eleganţă – se autopedepseşte. Dispare astfel îm-preună cu opera lui, fără ca omul să aibă vreun amestec. Ar fi aceasta versiunea îmbunătăţită a Judecăţii de Apoi.

*

Sinucigaşii prefigurează destinul îndepărtat al omenirii. Sunt nişte vestitori şi, în această calitate, trebuie respectaţi; ceasul lor va sosi; vor fi omagiaţi, vor avea parte de cinstirea obştească şi se va spune că doar ei, *în trecut*, au presimţit,

au ghicit totul. Se va mai spune că au luat-o înainte, că s-au jertfit ca să arate calea, că-n felul lor au fost nişte martiri: nu s-au sinucis oare într-o vreme când nimeni nu era silit s-o facă şi când moartea naturală cunoştea apogeul? Înaintea celorlalţi, ei au ştiut că *imposibilitatea* nudă va fi cândva destinul tuturor, şi că în loc săi fie un blestem, va fi un privilegiu.

Vor fi numiţi precursori; şi chiar au fost, aidoma celor care, sensibili la supremaţia răului, au înfierat Creaţiunea: maniheiştii, la începutul erei creştina şi mai ales discipolii lor târzii, catarii. Admirabil, la cei din urmă, e că elanul contestatar era mai frecvent printre oamenii simpli decât printre cei învăţaţi. Ca să ne convingem, ajunge să deschidem *Manualul Inchizitorului* de Bernardo Gui sau orice alt document din epocă privind ideile şi faptele „ereticilor". Vom vedea – detaliu reconfortant – cutare nevastă de tăbăcar sau negustor de lemne luându-se de piept cu Lucifer sau imputându-le primilor noştri străbuni vina pentru „actul cel mai satanic din toate". Aceşti sectanţi, sau mai curând aceşti vizionari, uimitor de lucizi în fervoarea lor, posedând darul de a vedea capcanele diavoleşti în spatele tuturor actelor noastre mai importante, ştiau la nevoie să moară de foame, care ispravă, deloc rară, marca încununarea doctrinei lor. *Endura*, postul negru până la epuizarea completă, era o practică urmând iniţierii şi trebuia, printr-o moarte rapidă, să-l ferească pe cel „consolat" de primejdia apostaziei şi de tot felul de ispite.

Dezgustul faţă de latura *utilă* a sexualităţii, oroarea de a procrea, face parte din punerea în cauză a Creaţiunii: la ce bun să înmulţeşti nişte monştri? Dacă triumfa şi dacă rămânea consecvent, catarismul ar fi sfârşit printr-o sinucidere colectivă. Asemenea izbândă era cu neputinţă: oricât ar fi fost de înaintate, spiritele nu erau suficient de mature. Nici chiar acum nu sunt, şi încă vom avea de aşteptat până ce omenirea va începe *endura*. Dacă o va începe vreodată.

*

La conciliul din 1211 împotriva bogomililor, au fost afurisiţi aceia dintre ei care susţineau că „femeia zămisleşte în pântecele ei cu ajutorul Satanei, că Satana îşi face acolo sălaş şi nu pleacă înainte de naşterea pruncului”.

Nu îndrăznesc să cred că Demonul ne poartă atâta interes ca să ne ţină companie luni de zile; dar nu m-aş putea îndoi că am fost concepuţi sub privirile lui şi că i-a asistat cu-adevărat pe scumpii noştri genitori.

*

Senzaţia că eşti blocat pentru vecie, că vremea ta a trecut înainte de a te naşte, că eşti prea decăzut ca să ai pe cine compătimi, certitudinea că omorându-te nu omori pe nimeni; – iată ispita sinuciderii *rele*, aceea ce nu vine din tristeţea după Dumnezeu, ci după Diavol, ca să păstrăm distincţia făcută de Apostol. E, de asemeni, nemângâierea în gradul cel mai înalt şi care pare atât de incurabilă, că ar rămâne intactă, neştirbită chiar dacă am zidi un nou univers.

Care e rugăciunea „scurtă şi violentă” pe care Filo-calia o recomandă pentru slăbiciuni şi spaime?

*

De ce nu-mi curm zilele? — Dacă aş şti *exact* ce mă împiedică s-o fac, n-aş mai avea nicio întrebare să-mi pun, căci voi fi răspuns la toate întrebările.

*

Ca să nu te mai zbuciumi, trebuie să te laşi în voia unei mari indiferenţe, să nu te mai miri de lumea aceasta şi nici de cealaltă, să cazi în nepăsarea morţilor. Cum să priveşti un om fără să ţi-l imaginezi cadavru, cum să priveşti un cadavru fără să te pui în locul lui? *A fi* depăşeşte înţelegerea, *a fi* înfricoşează.

*

Un ins eminamente *bun* nu se va hotărî niciodată să-şi ia zilele. Acest act de curaj cere un fond – sau măcar rămăşiţe – de cruzime. Sinucigaşul ar fi putut, în anumite condiţii, să ucidă: sinuciderea şi crima simt rude de sânge. Dar sinuciderea este mai rafinată, căci cruzimea îndreptată spre sine e mai rară, mai complexă, fără a socoti că i se adaugă beţia de a te simţi ros de propria-ţi conştiinţă.

Omul cu instinctele compromise de bunătate nu intervine în soarta sa, nici nu doreşte să-şi croiască alta; şi-o îndură pe-a lui, se resemnează cu ea şi merge mai departe, fără mânia, aroganţa şi răutatea care, împreună, îndeamnă la autonimicire şi-o înlesnesc. Ideea de a-şi grăbi sfârşitul nu-l încearcă în niciun fel – atât e de modest. În adevăr, îţi trebuie o modestie morbidă ca să accepţi să mori altfel decât de propria-ţi mână.

*

Cum să crezi că o rugăciune e altceva decât un monolog, că un extaz este mai mult decât el însuşi, că vreunui zeu îi pasă de mântuirea sau de osânda noastră?

E totuşi ceea ce ar trebui să poţi crede, măcar preţ de-o secundă pe zi.

*

Viitorul, acest abis, mă deprimă în asemenea hal, că aş vrea să văd pierind până şi ideea de viitor. Căci în fond această idee, mai mult decât lunecarea în hăul pe care-l ascunde, e cea care îmi dă fiori de groază şi mă împiedică să savurez prezentul. Raţiunea mea pregetă în faţa a tot ce se-ntâmplă, în faţa a tot ce se i va întâmpla. Nu ceea ce mă aşteaptă, ci aşteptarea în sine, iminenţa ca atare mă roade şi mă înspăimântă. Ca să regăsesc un simulacru de pace, trebuie să mă agăţ de un timp *fără viitor*, un timp decapitat.

*

Repet întruna formula triplei renunţări: „Mă lepăd de lumea aceasta, mă lepăd de lumea strămbunilor, mă lepăd de lumea zeilor”; degeaba: când măsor distanţa ce mă separă de rasa monahală şi de pustiu, mi se pare că sunt un *sannyāsin* de bâlci.

*

Să fie *regretul* un semn de îmbătrânire precoce? Dacă-i aşa, atunci sunt senil din născare.

*

Nu ai pătruns esenţa unui lucru dacă nu l-ai privit în limina deznădejdii.

*

Contează doar acele momente când dorinţa de a rămâne

singur cu tine însuţi este atât de vie, că mai curând ţi-ai zbura creierii decât să schimbi o vorbă cu cineva.

*

Greul, pentru cine a renunţat pe jumătate, e să facă şi ce-a mai rămas. Existenţa îl apasă, desigur dar el nu şi-a epuizat uimirea de-a exista. De aici îi vin ezitările, precum şi căinţa că s-a oprit la jumătate cale, fără sorţi de izbândă pentru mai vechiul său proiect. Un ratat al renunţării.

*

Suferinţa dă oarece greutate gândurilor noastre şi le împiedică să se transforme în piruete; tot ea ne face să susţinem că nimic nu are realitate, că nici măcar ea nu este reală. Astfel, suferinţa ne inspiră o stratagemă de apărare: o învingem declarând-o ireală, parte a amăgirii generale. Dacă ar fi suportabilă, ce nevoie am avea s-o diminuăm şi s-o demascăm? Cum nu avem altă soluţie decât s-o asimilăm fie coşmarului, fie capriciului, cel mai comod e să optăm pentru acesta din urmă.

*

Judecând bine, e preferabil să nu fie nimic. Dacă ceva *ar fi*, am trăi cu spaima că ne-ar putea scăpa. De vreme ce nimic nu e, toate clipele sunt perfecte şi nule, şi e totuna dacă ne bucurăm de ele sau nu.

*

Când sila de mine însumi mă apasă mai greu, îmi spun că poate mă acuz pe nedrept, că nu văd cine, chinuit de

aceleaşi obsesii, ar fi putut atâţia ani să mimeze aparenţa unui om viu.

*

Singurul mod de a descuraja pe cineva să recurgă la sinucidere e să-l împingi spre ea. Nu-ţi va ierta acest gest niciodată, îşi va abandona proiectul ori îl va amâna, te va considera un duşman, un trădător. Voiai să-i sari în ajutor, să-l salvezi, iar el nu vede în bunăvoinţa ta decât ostilitate şi dispreţ. Cel mai ciudat e că-ţi cerşea aprobarea, complicitatea. Ce aştepta de fapt? Nu cumva te-ai înşelat asupra naturii disperării lui? Ce greşeală, să-ţi ceară tocmai ţie ajutorul! Ceea ce trebuie să-l fi uimit, în acel stadiu al singurătăţii lui, va fi fost imposibilitatea de a se înţelege cu altcineva decât cu Dumnezeu.

*

Suntem cu toţii *bolnavi*, considerăm real ceea ce nu e. Omul viu, în calitate de fiinţă vie, e un nebun şi un orb: inapt să discearnă aspectul iluzoriu al lucrurilor, el vede pretutindeni plinul, solidul. De îndată ce, printr-un miracol, ceaţa i se ia de pe ochi, el descoperă vacuitatea şi înfloreşte în ea. Mai bogată decât realitatea pe care-o înlocuieşte, ea ţine loc de toate *fără Tot*, e temelie şi absenţă, variantă abisală a fiinţei. Din nefericire, noi o considerăm o lipsă; de aici spaimele şi eşecurile noastre. Ce este ea, atunci, pentru noi? Cel mult impas diafan, infern impalpabil.

*

Încercând să-şi înăbuşe poftele, să le reducă la neant, a izbutit doar să le deregleze, să le golească de tot ce aveau sănătos, fortifiant: un animal de pradă hărţuit, secătuit,

regretându-şi instinctele de altădată. Cum ghearele i s-au tocit, dar nu şi pofta de a sfâşia cu ele, violenţa i s-a transformat în obidă (care nu-i altceva decât agresivitate înfrântă, umilită, incapabilă să se manifeste).

La început şi-a sabotat pasiunile; a venit apoi rândul credinţelor. Acest proces era inexorabil. Revelaţia ce i-a fost deviză în viaţă: *să aderi la ceva, la orice, ţine de infantilism sau de delir* – e posibil să fi fost legitimă; poate mai crede şi acum în ea; ceea ce nu înseamnă că-i mai puţin atroce, insuportabilă. Ea îţi permite să dăinui dar nu să exişti, se numără printre acele certitudini ce te doboară pentru vecie.

Luptător şi zurbagiu din fire, nu mai luptă şi nu mai caută harţă; cel puţin nu cu ceilalţi. Loviturile ce le erau destinate, şi le-mparte lui însuşi, le încasează singur. Eul îi este victimă. Eul său? Care eu? Nu mai are *pe cine* lovi: nu mai există victimă, nu mai există subiect, doar o succesiune de acte fără agent, o defilare anonimă de senzaţii…

Un izbăvit? Un spectru? O zdreanţă?

*

„Ce-i foloseşte omului să dobândească lumea, dacă îşi pierde sufletul?”

Să dobândeşti lumea, să-ţi pierzi sufletul! — Eu am făcut mai mult: le-am pierdut pe-amândouă.

*

Tot ce încerc să fac va fi mereu manifestarea unei decăderi, făţişă sau mascată. Mult timp am făcut teoria omului-desprins-de-toate-cele. Am devenit acel om, îl incarnez acum. Îndoielile mele au izbândit, negaţiile mele s-au întrupat. Trăiesc ceea ce înainte îmi închipuiam că trăiesc. Mi-am găsit în sfârşit un discipol.

Neizbăvitul

Cu cât medităm la ultimul îndemn al lui Buddha: „Orice lucru compus e hărăzit Morţii. Străduiţi-vă necontenit întru mântuirea voastră”, cu atât ne tulbură neputinţa de a *simţi* că suntem agregat, întâlnire trecătoare sau chiar fortuită de elemente. Că asta suntem, acceptăm cu uşurinţă – în teorie; în practică, ne pare o evidenţă imposibil de asimilat, o refuzăm fizic. Cât timp nu vom învinge această repulsie organică, vom continua să fim fascinaţi de flagelul care e pofta de a exista.

Nu contează că demascăm lucrurile, că le stigmatizăm numindu-le aparenţe, câtă vreme admitem din oficiu că ele conţin fiinţă. Ne agăţăm de orice, numai să nu avem a ne sustrage acestei fascinaţii în care-şi au obârşia actele noastre şi chiar natura noastră, acestei orbiri primordiale ce ne împiedică să discernem în toate nonrealitatea.

Sunt o „fiinţă” doar metaforic vorbind; dacă aş fi şi în fapt, aş rămâne astfel de-a pururi, iar moartea, golită de semnificaţie, n-ar mai avea asupră-mi nicio putere. „Străduiţi-vă necontenit întru mântuirea voastră” – adică nu uitaţi că sunteţi o alcătuire efemeră, un compus ale cărui ingrediente abia aşteaptă să se despartă. Într-adevăr, mântuirea nu are sens decât dacă suntem provizorii până la deriziune; dacă ar exista în noi cel mai neînsemnat principiu de dăinuire, am fi dintotdeauna mântuiţi sau pierduţi: nu ar mai fi căutare, nu ar mai fi orizont. Dacă izbăvirea are vreo importanţă, avem în irealitatea noastră o şansă nesperată.

*

Ar trebui să despuiem fiinţa de toate atributele, să facem să nu mai fie o bază, *locul* tuturor legăturilor noastre, veşnicul impas liniştitor, o prejudecată, cea mai

înrădăcinată, cea mai adânc pătrunsă în rutina noastră. Suntem complici ai fiinţei, sau a ceea ce ne pare a fi, căci nu există fiinţă, există doar erzaţ de fiinţă. Şi chiar dacă ar exista fiinţă autentică, ar trebui să ne rupem de ea şi s-o lichidăm, câtă vreme tot ce este se preface în robie şi îngrădire. Să le acordăm celorlalţi statutul de umbre; ne vom despărţi de ei cu atât mai uşor. Dacă suntem atât de smintiţi ca să credem că ei *există*, riscăm decepţii teribile. Să fim prudenţi şi să recunoaştem că tot ce ni se întâmplă, eveniment sau legătură, e neesenţial, şi că, dacă există cunoaştere, ea trebuie să ne deschidă ochii asupra avantajului de a trăi printre fantome.

Gândirea este, şi ea, prejudecată şi îngrădire. Ea nu eliberează decât la început, când ne permite să rupem anume legături; după aceea, tot ce poate face e să ne consume energia şi să ne paralizeze veleităţile de eliberare. Ea nu ne poate ajuta în niciun fel: fericirea simţită atunci când o suspendăm e o dovadă suficientă. Întocmai ca dorinţa, cu care se înrudeşte, gândirea se hrăneşte din propria-i substanţă, îi place să se manifeste, să se multiplice; eventual, poate să tindă spre adevăr, dar ceea ce-o defineşte e aflarea în treabă: gândim din plăcerea de a gândi, la fel cum dorim din plăcerea de a dori. Şi într-un caz, şi-n altul, o febră în sânul unor ficţiuni, un surmenaj înlăuntrul necunoaşterii. Cel care *ştie* s-a lecuit de toate scornelile plăsmuite de dorinţă şi de gândire; el părăseşte cărările bătute, nu mai acceptă amăgirea. A gândi ţine de nesecata iluzie ce odrăsleşte şi se autodevorează, lacomă să se perpetueze şi să se nimicească, a gândi înseamnă a rivaliza cu delirul. În toată această febră, un singur lucru înţelept: *pauzele* în care respirăm, momentele de răgaz când ne învingem înfrigurarea: experienţa vidului – ce coincide cu totalitatea acestor pauze, acestor răgazuri ale delirului – implică suprimarea momentană a dorinţei, căci ea, dorinţa, e cea care ne cufundă în necunoaştere, ne face să batem câmpii şi ne incită să proiectăm fiinţă pretutindeni în jurul nostru.

Vidul ne permite să ruinăm ideea de fiinţă; dar nu e prins el însuşi în această ruină; el supravieţuieşte unui atac care ar fi autodistructiv pentru orice altă idee. E drept că vidul nu e o idee – e ceea ce ne ajută să ne eliberăm de orice idee. Fiecare idee reprezintă o legătură în plus; trebuie să curăţăm spiritul de idei, la fel cum trebuie să ne curăţăm de orice credinţă, piedică în calea renunţării. Vom izbuti doar înălţându-ne mai sus de operaţiile gândirii: cât timp funcţionează, cât timp face ravagii, ea ne va împiedica să desluşim adâncurile vidului, perceptibile doar când febra spiritului şi a dorinţei scade.

Toate credinţele noastre fiind intrinsec *superficiale* şi neavând putere decât asupra aparenţelor, rezultă că şi unele, şi altele sunt la acelaşi nivel, au acelaşi grad de irealitate. Suntem făcuţi ca să trăim cu ele, nu le putem evita: sunt elementele blestemului nostru curent, cotidian. De aceea, când se întâmplă să le desluşim şi să ne scuturăm de ele, cunoaştem o stare nemaitrăită: o explozie pe lângă care totul pare palid, episodic, chiar şi blestemul pomenit. Limitele noastre se retrag – dacă mai avem limite. Vidul – eu fără eu – e lichidarea aventurii „eului", e fiinţa fără urmă de fiinţă, un naufragiu preafericit, un dezastru neasemuit.

(Pericolul e să prefacem vidul în substitut al fiinţei şi astfel să-l abatem de la funcţia esenţială – aceea de a perturba mecanismul legării de lume. Dacă e să ajungem să ne legăm şi de el, nu mai bine rămâneam la fiinţă şi la cortegiul ei de iluzii? Pentru a ne învinge legăturile, trebuie să învăţăm să nu mai aderăm la nimic – poate doar la *nimicul* libertăţii.)

*

Ideal ar fi să ne pierdem —*fără a suferi pentru asta* – gustul pentru fiinţe şi lucruri. În fiecare zi ar trebui să onorăm pe cineva, fiinţă sau obiect, renunţând la el. Am ajunge astfel, trecând în revistă aparenţele şi lepădându-ne pe rând de ele, la abandonul permanent, la însăşi taina

bucuriei. Tot ce ne însuşim, cunoştinţele mai mult chiar decât achiziţiile materiale, nu face decât să ne hrănească anxietatea; în schimb, ce pace, ce lumină atunci când se domoleşte această bezmetică vânătoare de bunuri, *fie şi spirituale*! E grav să spui „eu”; e şi mai grav să spui „al meu”, căci asta presupune să cazi şi mai jos, să te aserveşti şi mai mult lumii. Ideea că nu posedăm nimic, că nu suntem nimic e o mângâiere; mângâierea supremă constă în victoria asupra înseşi acestei idei.

Anxietatea aderă într-atât la fiinţă, că trebuie să ge rupă de ea dacă vrea să se biruie. Aspiră să-şi afle pacea în Dumnezeu? — Nu reuşeşte decât în măsura în care El e mai presus de fiinţă sau măcar conţine o zonă în care fiinţa se diluează, se rarefiază: acolo, nemaiavând de ce să se agaţe, anxietatea se eliberează şi se apropie de marginile unde Dumnezeu, lichidându-şi ultimele resturi de fiinţă, se lasă ispitit de vid.

*

Înţeleptul – Orientul o ştie dintotdeauna – refuză să facă planuri, nu *proiectează* niciodată. Vei fi fiind aşadar un soi de înţelept… La drept vorbind, proiecte faci, însă ţi-e silă să le pui în aplicare. Cu cât adânceşti un proiect, cu atât, atunci când îl abandonezi, încerci o fericire ce se poate înălţa până la extaz.

Proiectul este consecinţa necunoaşterii; toţi trăiesc în şi din proiect: obnubilare metafizică la scara Speciei. Pentru cel deşteptat, devenirea, şi cu atât mai mult orice act care intră în ea, nu-i decât amăgire, înşelăciune ce naşte silă sau groază.

Important este nu să produci, ci să înţelegi. Iar a înţelege înseamnă a discerne gradul de deşteptare la care-a ajuns o fiinţă, capacitatea ei de a percepe suma de irealitate ce intră în fiecare fenomen.

*

Să ne mărginim la concret şi la vid, să respingem tot ce se află între acestea: „cultură”, „civilizaţie”, „progres”, să ne întoarcem mereu la cea mai bună formulă găsită pe lumea aceasta: munca manuală într-o mănăstire… Nu există adevăr decât în efortul fizic şi contemplare; restul este accidental, inutil, nesănătos. Sănătatea stă în activitatea fizică şi în vacuitate, în muşchi şi în meditaţie; în niciun caz în gândire. A medita înseamnă să te cufunzi într-o idee şi să te pierzi în ea; a gândi înseamnă să sari de la o idee la alta, să te complaci în cantitate, să acumulezi nimicuri, să urmăreşti concept după concept, ţel după ţel. A medita şi a gândi simt două activităţi divergente, incompatibile chiar.

Să optezi pentru vid nu-i tot o formă de căutare? Pesemne, dar înseamnă să cauţi absenţa căutării, înseamnă să-ţi propui un ţel ce le elimină din capul locului pe toate celelalte. Trăim în nelinişte pentru că niciun ţel nu ne-ar putea satisface, iar deasupra dorinţelor noastre şi, cu atât mai mult, deasupra fiinţei ca fiinţă, pluteşte o fatalitate ce-i afectează inevitabil pe indivizi – aceste accidente. Nimic din ce se actualizează nu scapă decăderii. Vidul – salt în afara acestei fatalităţi – este, ca orice produs al chietismului, de esenţă antitragică. Cu ajutorul lui, ar trebui să învăţăm să ne regăsim urcând spre origini, înspre eterna noastră virtualitate. Nu pune capăt, vidul, tuturor dorinţelor noastre? Iar acestea, toate, ce sunt pe lângă o singură clipă eliberată de tirania lor! Fericirea nu stă în dorinţă, ci în absenţa dorinţei, mai exact în fervoarea pentru această absenţă – în care-am vrea să ne tăvălim, să ne cufundăm, să ne pierdem, *să ne facem strigăt*…

*

Când vidul însuşi ne pare prea greoi sau prea impur, alergăm spre o nuditate aflată dincolo de orice formă

imaginabilă de spaţiu, în vreme ce ultima secundă a timpului o regăseşte pe prima şi se topeşte în ea.

*

Să curăţim conştiinţa de tot ce conţine, de toate lumile pe care le târăşte în urmă-i, iar simultan să ne golim percepţia, să ne retragem în alb, să uităm toate culorile în afară de aceea care le neagă. Ce pace – când abolim diversitatea, când ne eliberăm de calvarul nuanţei şi ne pierdem în *monocolor*! Conştiinţa ca formă pură, apoi însăşi absenţa de conştiinţă.

Pentru a evada din intolerabil, să ne găsim un divertisment, un subterfugiu, o zonă în care nicio senzaţie să nu catadicsească să poarte un nume şi nicio poftă să se întrupeze, să redobândim repausul dintâi, să abolim, odată cu trecutul, odioasa memorie – şi mai ales conştiinţa, duşmana noastră dintotdeauna, a cărei sarcină e să ne sărăcească, să ne uzeze. Inconştienţa, din contră, e hrănitoare, fortifică, ne face să ne regăsim începuturile, integritatea primitivă, şi ne cufundă iar în haosul benefic de dinainte de *rana* individuaţiei.

*

Nimic nu are importanţă: descoperire uriaşă, de care nimeni n-a ştiut să profite. Această descoperire, reputată a fi deprimantă, este deviza vidului şi numai el îi poate da o turnură exaltantă, doar el se străduieşte să convertească negativul în pozitiv, ireparabilul în posibil. Că nu există *sine* o ştim, dar este o cunoaştere umbrită de îndoieli. Din fericire, vidul e la-ndemână, iar când sinele dispare el îi ţine locul, ţine loc de orice, ne întrece aşteptările, ne dăruieşte certitudinea nonrealităţii noastre. Vidul este abisul *fără vertij*.

Din instinct, înclinăm către sine; întreaga noastră fiinţă îl cere: el ne satisface nevoia de continuitate, de trăinicie, ne conferă, în ciuda evidenţei, o dimensiune atemporală; că ne agăţăm de el, chiar şi atunci când îl punem la îndoială şi-i demascam impostura – nimic mai firesc: sinele este *reflexul* oricărui trăitor… E drept, dacă îl judecăm la rece, ne pare de neconceput: se năruie, se evaporează, nu mai e decât simbolul unei ficţiuni.

Pornirea dintâi ne duce spre beţia identităţii, spre visul indistincţiei, spre *ātman*, care răspunde celor mai profunde, mai tainice chemări ale noastre. Când însă, treziţi din beţie, judecăm mai obiectiv, abandonăm esenţa *presupusă* a fiinţei noastre şi revenim la destructibilitatea fundamentală, a cărei cunoaştere şi experienţă, a cărei obsesie disciplinată ne duce la nirvāna, la *plenitudinea* în vid.

*

Pentru că ne dă iluzia permanenţei, pentru că face promisiuni pe care nu le poate ţine, ideea de absolut e suspectă, ca să nu spun nocivă. Atinşi la rădăcină, nicidecum făcuţi pentru a dăinui, perisabili până şi în esenţa noastră, nu de consolare avem noi nevoie, ci de lecuire. Absolutul nu ne rezolvă perplexităţile, nici nu ne vindecă bolile: e doar o soluţie provizorie şi un paliativ. Doctrina ce-l propovăduieşte e justă cât timp se limitează la analiză, cât timp demască aparenţele; devine suspectă de îndată ce le opune o realitate ultimă. Îndată ce părăsim domeniul iluzoriului şi ne îndârjim să-i substituim indestructibilul, alunecăm în minciună. Cu vidul, minţim mai puţin, căci nu-l căutăm pentru el însuşi, pentru adevărul pe care l-ar conţine, ci pentru virtuţile lui terapeutice; facem o cură de vid, ne închipuim că va îndrepta cea mai veche rătăcire a spiritului – aceea de a presupune că ceva există…

Animal vătămat, omul a depăşit faza în care se mulţumea cu o „speranţă”; nu mai aşteaptă un artificiu în plus, ci

izbăvirea. Cine i-o va aduce? În această privinţă, singura care contează, creştinismul s-a dovedit de mai mic ajutor decât budismul, iar speculaţia occidentală mai puţin eficace decât cea orientală. De ce ne-am pierde timpul cu nişte teoreticieni surzi la strigătele noastre sau cu mântuitori avizi să ne scormonească rănile? Şi ce să mai sperăm de la această parte a lumii unde insul contemplativ e considerat un abulic, iar cel lucid – un jupuit de viu?

Avem nevoie de un şoc salvator. Este de necrezut că Sfântul Toma a putut vedea în stupoare o „piedică în calea meditaţiei filozofice"; de fapt, abia când eşti „stupefiat" începi să *înţelegi*, adică să percepi deşertăciunea oricărui „adevăr". Stupoarea ne buimăceşte doar ca să ne trezească mai bine: ea ne deschide spre esenţial, ni-l impune. O experienţă metafizică deplină nu e altceva decât o stupoare neîntreruptă, o stupoare triumfală.

*

E semn de sărăcie a spiritului să nu te poţi deschide spre vidul purificator, spre vidul aducător de pace. Suntem atât de mediocri şi atât de închistaţi în filozofiile noastre, că n-am putut concepe decât neantul, versiune sordidă a vidului. Am proiectat în el toate incertitudinile, toate mizeriile şi spaimele noastre, căci în definitiv ce e neantul dacă nu un complement abstract al infernului, performanţă de osândiţi, maximul de efort întru luciditate pe care-l pot face nişte fiinţe inapte pentru izbăvire? Prea murdărit de impurităţile noastre ca să ne îngăduie saltul spre conceptul de vid (concept intact pentru noi, şi ferit de contaminarea infernului), – neantul reprezintă de fapt doar o extremitate sterilă, o soluţie derutantă, oarecum funebră, foarte apropiată de acele tentative de renunţare ce se prefac în acreală, căci poartă în ele prea multe regrete.

Vidul e neantul despuiat de atributele lui negative, e neantul transfigurat. Dacă ni se întâmplă să-i aflăm gustul,

raporturile noastre cu lumea se modifică, ceva în noi se schimbă, chiar dacă ne păstrăm vechile tare. Dar nu mai suntem de aici în acelaşi fel ca înainte. Iată de ce e benefic să recurgem la vid când facem o criză de furie: în contact cu el, pornirile noastre cele mai rele îşi pierd din virulenţă. Fără el, cine ştie, poate acum eram la ocnă sau într-o casă de nebuni. Lecţia de renunţare pe care ne-o dă ne invită de asemeni la o atitudine mai nuanţată faţă de ponegritorii, faţă de duşmanii noştri. Trebuie să-i ucidem, trebuie să-i cruţăm? Ce face mai mult rău, ce chinuie mai mult: răzbunarea sau victoria asupra răzbunării? Cum să ne hotărâm? Să preferăm, în incertitudinea noastră, *supliciul* de-a nu ne răzbuna.

E concesia maximă pe care o poţi face dacă nu eşti un sfânt.

*

E copt pentru izbăvire doar cel pe care îl apasă universalitatea suferinţei. A încerca să te eliberezi, fără să ai conştiinţa acestei suferinţe, e sau imposibilitate, sau viciu. Nu există izbăvire în abstract; trebuie să ne izbăvim de ceva, respectiv de omniprezenţa intolerabilului – resimţită atât în ipoteza fiinţei, cât şi a nefiinţei, de vreme ce lucruri şi simulacre de lucruri ne fac să suferim deopotrivă. Ipoteza vacuităţii prezintă totuşi un avantaj: pune mai clar în lumină lipsa de măsură a suferinţei, proporţiile pe care le ia şi inanitatea cauzei care-o provoacă. Oricum ar fi lumea aceasta, reală sau ireală, ne chinuim prea mult. Cei mai mulţi, e adevărat, nu ştiu cât de mult suferă. E privilegiul conştiinţei să simtă atrocele, să perceapă iluzia sfâşietoare ce torturează fiinţele.

Lucrurile stau la fel în cazul izbăvirii ca şi în cel al mântuirii creştine: cutare teolog, în scandaloasa-i naivitate, crede în răscumpărare negând totodată păcatul originar; dar dacă păcatul nu e consubstanţial omenirii, ce sens mai are

venirea mântuitorului, ce a venit el să răscumpere? Deloc accidentală, degradarea noastră e permanentă, există dintotdeauna. La fel nedreptatea: abuziv taxată drept „mister”, ea este o evidenţă, e chiar lucrul cel mai *vizibil* în lumea aceasta, unde, pentru a îndrepta câte ceva, ar trebui un mântuitor pentru fiecare generaţie, sau mai curând pentru fiecare individ.

*

De îndată ce încetezi să doreşti, devii cetăţeanul tuturor lumilor şi al nici uneia; eşti de aici prin efectul dorinţei; învingând-o, nu mai eşti de niciunde, şi te simţi la fel de fericit ca un sfânt sau un spectru.

Se poate întâmpla să existe, în dorinţă, fericire, beatitudinea însă apare numai acolo unde orice legătură e ruptă. Beatitudinea nu e compatibilă cu lumea aceasta. Pentru ea îşi distruge sihastrul toate legăturile, pentru ea se autodistruge.

*

Urina de vacă era singurul medicament îngăduit călugărilor din primele comunităţi budiste. Restricţie cum nu se poate mai înţeleaptă. Cine caută pacea n-o va atinge decât respingând tot ce e factor de tulburare, tot ce omul a altoit pe simplitatea, pe sănătatea originară. Nimic nu dezvăluie mai bine decăderea noastră decât spectacolul unei farmacii: toate leacurile imaginabile pentru orice boală, dar niciunul pentru boala noastră esenţială, aceea de care nicio invenţie omenească nu ne va putea lecui.

*

Ne credem *unici* datorită unei iluzii, dar o iluzie, s-o recunoaştem, atât de totală, atât de imperioasă, încât firesc e să ne întrebăm dacă mai poate fi numită iluzie. Cum să renunţăm la ceea ce nu vom regăsi niciodată, la nimicul insolit şi jalnic care ne poartă numele? Iluzia în chestiune, izvor al tuturor chinurilor ce ne sunt hărăzite, are în noi rădăcini atât de adânci, că n-o putem birui decât profitând de o tornadă iscată din senin, care, sorbindu-ne eul, ne lasă *singuri*, fără nimeni, fără noi înşine…

*

Din păcate, nu ne putem stârpi dorinţele; putem doar să le îmblânzim, să le şubrezim. Nu ne putem sustrage eului, otravei picurate de „eu”. Doar când scăpăm de ele, când ne închipuim că am scăpat, avem oarece drept să folosim vorbele mari de care se slujeşte mistica, şi cea adevărată, şi cea falsă. Nu există convertire funciară: ne convertim *cu firea pe care-o avem*. Însuşi Buddha după Iluminare nu era decât Siddhārta Gautama *plus cunoaşterea*.

Tot ce credem că am îngropat în noi revine la suprafaţă după un timp: tare, vicii, obsesii. Cusururile cele mai evidente, pe care ni le „îndreptasem”, revin deghizate, dar la fel de supărătoare ca înainte. Efortul făcut pentru a ne dezbăra de ele nu e totuşi de tot inutil. Cutare dorinţă, mult timp reprimată, apare din nou; dar *ştim* că s-a întors; nu ne mai chinuie în taină şi nici nu ne ia pe nepregătite; e drept, ne domină, ne robeşte, suntem sclavii ei şi acum – dar sclavi care nu-şi acceptă sclavia. Orice senzaţie *conştientă* e o senzaţie pe care-am combătut-o fără succes. Ceea ce nu ne mâhneşte peste măsură, de vreme ce victoria ei va fi gonit-o din viaţa noastră profundă.

*

În orice confruntare am optat pentru ce era mai comod: pentru Dumnezeu ori succedaneele lui, pentru *persoane* în tot cazul, ca să avem cu cine pălăvrăgi sau polemiza. Contemplării i-am substituit tensiunea, creând astfel între divinitate şi noi raporturi supărător de pătimaşe. Doar nişte oameni care caută dar nu vor să *găsească* puteau deveni virtuoşi ai dramei lăuntrice. Marea găselniţă modernă este *neliniştea spirituală*, sfâşierea între substanţă şi vacuitate, mai precis între simulacrele uneia şi alteia. De aici cultul singularităţii, în toate domeniile. Din punct de vedere literar, o eroare rară preţuieşte mai mult decât un adevăr verificat, cunoscut, acceptat. Insolitul nu are însă nicio valoare în plan spiritual, unde contează doar gradul de aprofundare al unei experienţe.

După cum spune *Bhagavad-Gitā*, este pierdut şi pentru lumea aceasta, şi pentru cealaltă cel ce „se lasă pradă îndoielii", îndoială pe care budismul, la rându-i, o citează printre cele cinci piedici în calea mântuirii. Căci îndoiala nu e aprofundare, ci stagnare, beţie a stagnării… Cu ea, nu poţi merge înainte şi izbândi; e zbucium şi nimic mai mult. Când crezi că ai lăsat-o departe în urmă, recazi în ea şi totul reîncepe. Ca să putem porni pe calea eliberării, îndoiala trebuie *să explodeze*. Fără această explozie ce trebuie să spulbere până şi cele mai solide motive de a ne îndoi, rămânem veşnic în nelinişte, o cultivăm, evităm marile hotărâri, ne zbuciumăm şi ne complăcem în zbuciumul nostru.

*

Pasiunea anonimatului, dorinţa de a nu lăsa vreo urmă îi e străină celui ce-şi îndrăgeşte numele şi opera, şi încă mai străină celui care visează la un nume sau la o operă, într-un cuvânt veleitarului: acesta, dacă se îndârjeşte să caute

mântuirea, va izbuti, cel mult, să se *împotmolească* în nirvāna…

*

Nu se poate imagina un mistic *mâhnit*. Cunoaştere lumească, uscăciune clarvăzătoare, exces de luciditate fără dimensiune lăuntrică, mâhnirea e datul celui care, trişând în raporturile cu absolutul şi cu el însuşi, nu mai ştie la ce să adere, nici cui să e adreseze. Mâhnirea e totuşi mai frecventă decât se crede, este normală, cotidiană, toţi au parte de ea. Bucuria, în schimb, fruct al unei clipe excepţionale, pare să ţâşnească dintr-un dezechilibru, dintr-o dereglare în miezul fiinţei noastre, atât e de opusă evidenţelor în care trăim. Să vină oare de altundeva, de dincolo de noi înşine? Bucuria este expansiune, şi orice expansiune ţine de altă lume, în timp ce mâhnirea e restrângere, chiar dacă în fundal se înalţă infinitul. Dar e un infinit ce striveşte în loc să elibereze.

Nu, nu se poate crede că bucuria ar fi dereglare, şi cu atât mai puţin că ar veni de niciunde; e atâta de plină, de seducătoare, de voluptuos insuportabilă, că n-am putea să-i facem faţă fără o referinţă supremă. Oricum, bucuria, şi numai ea, ne permite să imaginăm ipoteza că se pot făuri zei *din nevoia de gratitudine*.

*

E lesne de imaginat ce-ar spune un om din ziua de azi dacă ar trebui să se pronunţe asupra singurei religii care-a adus o formulă radicală de mântuire:

„Căutarea izbăvirii se justifică doar dacă credem în transmigraţie, în peregrinarea fără sfârşit a eului, şi dacă

aspirăm să-i punem un capăt. Ci noi, care nu credem în transmigraţie, la ce să punem capăt? Acestei durate unice şi infime? E mult prea scurtă ca să merite să i te sustragi. Pentru budist, perspectiva altor existenţe e un coşmar; pentru noi, coşmar e încetarea acestei existenţe, un coşmar pe care-l trăim. Dacă vorbim de coşmar, suntem ispitiţi să ştii că ar fi ajuns la alte concluzii dac-ar fi încetat să strigăm, mai daţi-ne unul, pentru ca încercările noastre să nu ia sfârşit prea curând, să aibă timp să ne urmeze de-a lungul a mai multe vieţi.

Izbăvirea e o necesitate doar pentru cel ce se *simte* ameninţat de un plus de existenţă, pentru cel ce se teme de corvoada de a muri iar şi iar. Noi însă, condamnaţi să nu ne reîncarnăm, de ce ne-am zbate ca să ne eliberăm de un nimic, de o spaimă al cărei sfârşit e la vedere? Apoi de ce am căuta o irealitate supremă, când în lumea aceasta totul e *oricum* ireal? Merită efortul să te lepezi de ceva atât de improbabil, atât de lipsit de *fundament*?

Un plus de iluzie şi de zbucium — iată la ce aspiră fiecare din noi, toţi cei ce nu au norocul să creadă în nesfârşita horă a naşterilor şi morţilor. Tânjim după blestemul de a renaşte. Pentru ce şi-a dat Buddha atâta osteneală? Ca să ajungă la ce? — La moartea *definitivă*: ceea ce, noi unii, suntem siguri că vom obţine fără meditaţie sau penitenţă, fără nici un efort.”

…Cam aşa ar vorbi acel decăzut, dacă ar accepta să-şi dezvăluie gândul. Cine ar îndrăzni să-i reproşeze ceva? Cine nu şi-a vorbit lui însuşi în acelaşi fel? Suntem atât de înglodaţi în propria noastră istorie, că am vrea să continue veşnic. Dar putem să trăim o dată sau de-o mie de ori, să dispunem de-o oră sau de toate orele, problema rămâne aceeaşi: de la insectă la zeu, toţi ar trebui să privească la fel faptul în sine de a exista, care-i atât de înfricoşător (cum numai un miracol poate fi), încât atunci când meditǎm la el am vrea să dispărem pe vecie, ca să nu fim siliţi s-o facem din nou în alte existenţe. La acest fapt a meditat şi Buddha, şi e puţin probabil că ar fi ajuns la alte concluzii dac-ar fi

încetat să creadă în mecanismul transmigraţiei.

*

Să consideri că totul e lipsit de temei şi totuşi nu-ţi închei socotelile cu viaţa – iată o falsă inconsecvenţă: împinsă la extrem, perceperea vidului coincide cu perceperea totului, cu *intrarea* în tot. Începem în sfârşit să *vedem*, nu mai bâjbâim, ne liniştim, ne întărim. Dacă există o şansă de mântuire în afara credinţei, e de găsit în facultatea de a *propăşi* în contact cu irealitatea.

Chiar dacă experienţa vidului ar fi numai o amăgire, şi tot ar merita încercată. Ce-şi propune, ce încearcă ea? — Să reducă la nimic şi viaţa, şi moartea, iar asta cu unicul scop de-a ni le face suportabile. Dacă uneori izbuteşte, ce ne-am putea dori mai mult? Fără ea, nu există leac pentru infirmitatea de a fi, nici speranţa de a regăsi, măcar pentru scurte momente, pacea de dinaintea naşterii, lumina purei anterirorităţi.

Gânduri sugrumate

I

O întrebare rumegată la nesfârşit te macină la fel ca o durere înăbuşită.

*

În care autor din vechime am citit că tristeţea se datorează „încetinirii” sângelui? Chiar asta e: un sânge *stătător*.

*

Eşti terminat, eşti un cadavru viu nu atunci când încetezi să iubeşti, ci când nu mai urăşti. Ura conservă: în ea, în chimia ei stă „misterul” vieţii. Nu degeaba rămâne ea cel mai puternic întăritor cunoscut vreodată, şi care pe deasupra e tolerat de orice organism, chiar şi de cel mai nevolnic.

*

Trebuie să te gândeşti la Dumnezeu, iar nu la religie, la extaz, iar nu la mistică.

Diferenţa dintre teoreticianul credinţei şi credincios e la fel de mare ca aceea dintre psihiatru şi nebun.

*

E specific unui spirit bogat să nu dea înapoi din faţa prostiei, sperietoare a celor delicaţi; de unde şi sterilitatea lor.

*

Să faci mai multe proiecte decât un explorator sau un escroc, şi totuşi să fii atins în chiar rădăcina voinţei.

*

Ce este un „contemporan”? Unul pe care ţi-ar plăcea să-l ucizi, fără să ştii prea bine cum.

*

Rafinamentul e semnul unei vitalităţi vlăguite, în artă, în dragoste şi în toate.

*

Sfâşiere de fiecare clipă între nostalgia potopului şi beţia rutinei.

*

Să ai viciul scrupulelor, să fii un automat al remuşcării.

*

Fericire înfricoşătoare. Vene în care se dilată mii de planete.

*

Lucrul cel mai dificil din lume e să te acordezi după diapazonul fiinţei şi să-i prinzi *tonul*.

*

Boala dă savoare lipsurilor, pigmentează sărăcia, *o înnobilează*.

*

Spiritul înaintează doar dacă are răbdarea de a se învârti în loc, adică de-a *aprofunda*.

*

Prima datorie, la trezire: să roşeşti de tine însuti.

*

Frica a fost merindea inepuizabilă a vieţii sale. Era ghiftuit, umflat, obez de frică.

*

Soarta celui care s-a revoltat excesiv e să nu-i mai rămână energie decât pentru decepţie.

*

Nu există afirmaţie mai falsă decât aceea a lui Origene, cum că fiecare suflet are trupul pe care îl merită.

*

În fiecare profet coexistă gustul pentru viitor și repulsia faţă de fericire.

*

A râvni gloria înseamnă să preferi să mori dispreţuit mai degrabă decât uitat.

*

Să te gândeşti subit că ai un *craniu* – şi să nu-ţi pierzi minţile!

*

Suferinţa te face să trăieşti timpul în detaliu, moment cu moment. Pentru tine timpul există — şi încă cum! În schimb peste ceilalţi alunecă, peste cei ce nu suferă; neîndoielnic, ei nu trăiesc în timp, şi nici n-au trăit vreodată în el.

*

Cunoaşte sentimentul de a fi blestemat doar cel ce ştie că l-ar încerca până şi în inima paradisului.

*

Tot ce gândim e determinat de metehnele noastre. Dacă înţelegem unele lucruri, e meritul carenţelor sănătăţii noastre, doar al lor.

*

Dacă n-am crede în „steaua” noastră, nu am putea realiza fără efort nici cel mai neînsemnat act: a bea un pahar de apă ni s-ar părea o aventură uriaşă, chiar nebunească.

*

Ţi se cer fapte, dovezi, opere, iar tot ce poţi prezenta sunt lacrimi prelucrate.

*

Ambiţiosul se resemnează cu anonimatul doar după ce şi-a epuizat toate rezervele de acreală.

*

Visez o limbă ale cărei cuvinte, la fel ca nişte pumni, să rupă maxilarele.

*

Să nu ai gust decât pentru imn, blasfemie, epilepsie…

*

Să concepi un gând, un unic şi acelaşi gând – dar capabil să facă ţăndări universul.

*

Putem să ne realizăm şi să producem doar în măsura în care nu ne cunoaştem pe noi înşine. E fecund cel care se înşală asupra motivelor actelor sale, care detestă să-şi cântărească defectele şi meritele, care presimte fundătura în care ne duce perceperea exactă a capacităţilor noastre şi se teme de ea. Creatorul ce-şi devine sieşi transparent nu mai creează: să te cunoşti înseamnă să-ţi înăbuşi talentele şi

demonul.

*

Nu există nicio modalitate de a *demonstra* că e de preferat să fii decât să nu fii.

*

„Nu te lăsa nicicând copleşit de melancolie, căci ea zădărniceşte orice bine”, se spune în predica lui Tauler asupra „bunei folosiri a zilei”.

Rea folosinţă voi fi dat oricăreia din zilele mele!

*

Mi-am reprimat toate entuziasmele; dar ele există, ele constituie rezervele mele, fondul neexploatat, *viitorul* meu, poate.

*

Spiritul *sfârtecat* de luciditate.

*

Îndoielile mele n-au putut să-mi învingă automatismele. Continui să fac gesturi la care mi-e peste putinţă să ader. Să depăşesc drama acestei *nesinceri*tăţi ar însemna să mă reneg şi să mă anulez.

*

Nu credem cu adevărat decât atâta timp cât nu ştim cui trebuie să ne rugăm. O religie nu este vie decât înainte de apariţia rugăciunilor.

*

Orice formă de neputinţă şi de eşec comportă un caracter pozitiv *în ordine metafizică.*

*

Nimic nu va putea să-mi scoată din minte că lumea asta e fructul unui zeu tenebros ce-şi prelungeşte umbra în mine şi că misiunea mea este să duc la ultimele consecinţe blestemul ce apasă asupra lui şi a operei sale.

*

Psihanaliza va fi cândva total discreditată, nu încape vreo îndoială. Nu-i mai puţin adevărat că ne-a distrus ultimele rămăşiţe de naivitate. Nicicând, după ea, nu vom putea să mai fim *inocenţi.*

*

Chiar în noaptea când am decretat că visele n-au nicio legătură cu viaţa noastră profundă şi că ţin de literatura proastă, n-am adormit decât ca să asist ia defilarea spaimelor mele celor mai vechi şi mai tainice.

*

Ceea ce numim „forţă sufletească" e curajul de a nu ne imagina *altfel* destinul nostru.

*

Un scriitor demn de acest nume se limitează la limba lui maternă şi nu mai scormone prin alte idiomuri. E mărginit şi aşa vrea să fie, dintr-un reflex de autoapărare. Nimic nu distruge mai sigur un talent Decât o prea largă deschidere a spiritului.

*

Prima datorie a moralistului este să-şi depoetizeze proza; abia după aceea să-i observe pe oameni,

*

„Domnule, ce prost ne-a conceput natura!" spunea

deunăzi o bătrână. – „Natura însăşi e prost concepută”, ar fi trebuit să-i răspund, dacă îmi ascultam reflexele maniheiste.

*

Nehotărârea, la el, se ridica la rang de misiune. Primul venit făcea din el un ins total neajutorat. Era incapabil să ia o hotărâre *înaintea* unui chip.

*

Judecând bine, e mai plăcut să fii surprins de evenimente decât să le fi prevăzut. Când îţi epuizezi puterile imaginându-ţi nenorocirea, cum să înfrunţi nenorocirea însăşi? Casandra se chinuie de două oii: înainte şi în timpul dezastrului, pe când optimistul e cruţat de chinurile clarviziunii.

*

După spusele lui Plutarh, în secolul I al erei noastre, lumea nu mai mergea la Delphi decât ca să pună întrebări meschine (căsătorii, afaceri etc).

Decadenţa Bisericii o imită pe cea a oracolelor.

*

„Naivitatea e o nuanţă a inferiorului”, a spus Fontenelle. Există cuvinte care sunt cheia înţelegerii unei ţări, pentru că ne dezvăluie secretul limitelor ei.

*

Lui Napoleon, pe insula Sfânta Elena, îi plăcea din când în când să răsfoiască o gramatică... Dovedea, măcar prin asta, că era un *francez*.

*

După-amiază de duminică. Străzi înţesate de-o gloată buimacă, vlăguită, jalnică – avortoni din cele patru vânturi,

scursură a continentelor, vomă a globului. Te gândeşti la Roma Cezarilor, copleşită de drojdia imperiului. Oricare centru al lumii îi e şi groapă de gunoi.

*

Dispariţia animalelor e un fapt de o gravitate fără precedent. Călăul lor a invadat peisajul; nimeni nu mai încape de el. Oroarea de-a vedea un om acolo unde cândva puteai să contempli un cal!

*

Rolul insomniei în istorie, de la Caligula până la Hitler. Neputinţa de a dormi e cauza sau consecinţa cruzimii? Tiranul *veghează* – e ceea ce-l defineşte ca specie.

*

Cuvinte rostite de un cerşetor: „Când te rogi alături de-o floare, ea creşte mai repede.”

*

Anxietatea nu e pretenţioasă, se mulţumeşte cu orice, căci nu există nimic să nu-i fie pe plac. Ia primul pretext ce apare, un fapt divers cu totul banal, îl stoarce, îl pritoceşte, scoate din el o nelinişte mediocră dar sigură şi se hrăneşte cu ea. Se mulţumeşte într-adevăr cu puţin, orice e bun pentru ea. Veleitară, neterminată, ea nu are clasă: s-ar vrea angoasă, şi nu e decât temere.

*

Cum se face că, în viaţă ca şi în literatură, revolta, fie şi pură, are ceva fals, în timp ce resemnarea, chiar dacă e fruct al nevolniciei, dă totdeauna impresia de autentic?

*

Înghesuiţi pe malurile Senei, câteva milioane de înăcriţi fabrică împreună un coşmar, pe care-l pizmuieşte restul lumii.

*

Ceea ce numim de obicei „a avea suflu” este a fi prolix.

*

Sterilitatea lui era infinită: ţinea de extaz.

*

Certitudinea că nu-mi fac datoria, că ratez misiunea pentru care m-am născut, că las să treacă orele fără niciun folos, fie şi negativ. Reproşul din urmă e totuşi nedrept: plictiseala, rana mea deschisă, e tocmai acest folos paradoxal.

*

Să fii din fire combativ, agresiv, intolerant – şi să nu poţi invoca nicio dogmă!

*

În faţa acelei insecte, mare cât un punct, ce alerga pe masă, prima mea reacţie a fost caritabilă: s-o strivesc; apoi am hotărât s-o las în plata Domnului. La ce bun s-o eliberez? Atât că grozav aş fi vrut să ştiu *unde* mergea!

*

Anxiosul îşi construieşte spaimele, apoi se cuibăreşte în ele: un pensionar al vertijului.

*

Imposibil să ştim pentru ce o idee pune stăpânire pe noi şi nu ne mai slăbeşte. S-ar spune că apare în punctul cel mai slab al spiritului sau, mai precis, în punctul cel mai *vulnerabil* al creierului nostru.

*

Expert în a-şi disimula orgoliul, înţeleptul e cel ce nu *catadicseşte* să spere.

*

Crispare subită, aşteptând să se întâmple ceva, aşteptând să se decidă soarta spiritului…

*

Nebunia nu e, poate, decât o mâhnire *ce nu mai evoluează*.

*

Acele momente când ni se pare imposibil să dispărem vreodată, când viaţă şi moarte îşi pierd orice realitate, când niciuna, nici cealaltă nu ne mai poate atinge…

*

E o eroare să confunzi deprimarea cu gândirea. În felul ăsta, oricine face o depresiune ar deveni automat un gânditor.

Culmea e că într-adevăr devine.

*

Experienţa Deşertăciunii, ce-şi este suficientă sieşi, comportă în plus asemenea virtuţi filozofice, că nu ştim de ce am căuta altceva. Ce contează că prin ea nu descoperi nimic, dacă graţie ei înţelegi totul!

*

A trăi – o imposibilitate de care n-am încetat să devin conştient, zi după zi, timp de, să spunem, vreo patruzeci de ani…

*

Singura funcţie a memoriei: să ne ajute să *regretăm*.

*

Îmi imaginez clar momentul când orice urmă a cărnii va dispărea de peste tot, şi totuşi continui ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Cum s-ar putea defini acea stare în care conştiinţa nu moleşeşte dorinţa, ci, din contră, o stimulează – ce-i drept, în felul în care viermele *trezeşte* fructul?

*

Şirul gândirii e tulburat – şi chiar frânt – de fiecare dată când prezenţa fizică a creierului se face simţită. De aceea, poate, nebunii nu cunosc decât *străfulgerări* de gânduri.

*

Îţi vine uneori să le strigi foştilor zei: „Faceţi un mic efort, încercaţi să existaţi din nou!”

Degeaba cârtesc împotriva a tot şi a toate, sunt totuşi legat de ceea ce critic – dacă judec după aceste nelinişti înrudite cu primele simptome ale fiinţei.

*

Scepticul e omul cel mai puţin misterios de pe pământ, şi totuşi, începând cu un anume moment, el nu mai aparţine lumii acesteia.

II

O operă nu s-ar putea ivi din indiferenţă şi nici măcar din seninătate – acea indiferenţă decantată, desăvârşită, biruitoare. Când te copleşeşte o nenorocire, rămâi surprins cât de puţine simt operele ce pot linişti şi mângâia. Şi cum să poată, când ele însele sunt fructul neliniştii şi-al nemângâierii?

*

Orice început de idee corespunde unei imperceptibile leziuni a spiritului.

*

Pe şemineu, imaginea unui cimpanzeu şi o statuetă a lui Buddha. Această vecinătate, mai mult accidentală decât voită, mă face să mă tot întreb *unde* poate fi locul meu între aceste două extreme, între pre- şi trans-figurarea omului.

*

Nu frica în exces e morbidă, cât mai ales *absenţa* fricii. Mă gândesc la acea prietenă pe care n-o sperii niciodată nimic, care nu putea nici măcar să-şi imâl gineze un pericol, de niciun fel. Atâta libertate, atâta siguranţă aveau s-o ducă într-o zi direct în cămaşa de forţă.

*

Cel convins că e neînţeles încearcă deopotrivă sentimente de orgoliu şi de ruşine. De unde caracterul echivoc al oricărui eşec. Pe de o parte izvor de vanitate, pe de alta de umilinţă. Cât de impură e orice înfrângere!

*

Incurabil – adjectiv de onoare, de care-ar trebui să beneficieze o singură boală, cea mai cumplită dintre toate: Dorinţa.

*

Pe nedrept sunt numite imaginare boli care, din contră, nu-s decât prea reale, pentru că vin de la spirit, singurul regulator al echilibrului şi sănătăţii noastre.

*

Orice neofit ne calcă pe nervi; de aceea, când vreunul se entuziasmează pentru ceva, fie şi pentru extravaganţele mele, mă pregătesc s-o rup cu el, şi aştept să mă pot răzbuna.

*

Înclinat spre resentiment, cedez adesea la chemarea lui, îl clocesc îndelung, şi mă opresc doar când *îmi amintesc* că l-am invidiat pe cutare sau cutare înţelept, ba am crezut chiar că-i semăn.

*

Acele momente când vrei să fii absolut singur, convins că, faţă în faţă cu tine însuţi, vei fi în stare să descoperi adevăruri rare, unice, nemaiştiute – apoi decepţia, şi în curând amărăciunea să vezi că, ajungând în sfârşit la acea singurătate, nu se întâmplă nimic, nici nu putea să se întâmple.

*

La anumite ore, în locul creierului, senzaţia foarte precisă de neant uzurpator, de stepă care s-a substituit ideilor.

*

A suferi înseamnă a *produce* cunoaştere.

*

Gândirea e distrugere în esenţa ei. Mai exact: în *principiul* ei. Gândim, începem să gândim pentru a rupe legături, pentru a lichida afinităţi, pentru a compromite scheletul „realului”. Abia după aceea, când procesul de subminare e declanşat, gândirea îşi revine şi se revoltă contra pornirii ei naturale.

*

În timp ce tristeţea se justifică atât prin reflecţie, cât şi prin observaţie, bucuria n-are niciun temei, ea ţine de delir. E imposibil să fim veseli prin simplul fapt de a trăi; în schimb suntem trişti de cum deschidem ochii. Percepţia ca atare deprimă, dovadă animalele. Doar şoarecii par a fi veseli fără efort.

*

În plan spiritual, orice durere este o şansă; dar numai în plan spiritual.

*

Nu pot întreprinde ceva decât făcând abstracţie de ceea ce *ştiu*. De îndată ce mă gândesc la asta, fie şi o secundă, îmi pierd curajul, mă dezumflu.

*

Cum lucrurile se degradează neîncetat din generaţie în generaţie, a prezice catastrofe este o activitate firească, o datorie a spiritului. Cele spuse de Talleyrand despre Vechiul Regim se potrivesc oricărei epoci, cu excepţia celei în care trăim şi a celei în care vom trăi. „Tihna” în chestiune se subţiază pe zi ce trece; într-o zi o să dispară de tot. În istorie, suntem mereu în pragul dezastrului. E ceea ce o face interesantă, ceea ce ne face s-o urâm, să nu reuşim să ne rupem de ea.

*

E ca şi sigur că secolul al XXI-lea, mult mai avansat decât al nostru, îi va privi pe Hitler şi pe Stalin ca pe nişte dulci copii.

*

Basilide, gnosticul, e unul din puţinii care-au înţeles, la începutul erei noastre, ceea ce azi este un loc comun, anume că omenirea, dacă vrea să se mântuiască, trebuie să reintre în limitele ei naturale prin întoarcerea la ignoranţă, veritabil semn de izbăvire.

*

Acest loc comun, să ne grăbim a preciza, încă rămâne clandestin: toţi şuşotesc, dar nimeni nu cutează să-l strige-n gura mare. Când va deveni slogan, un important pas înainte va fi fost făcut.

*

În viaţa de toate zilele, oamenii dau dovadă de chibzuinţă; puşi în faţa unor opţiuni cruciale, acţionează la întâmplare, şi nu înţelegi nimic din dramele individuale sau colective dacă pierzi din vedere acea comportament neaşteptat. Nimeni n-ar trebui să aplece asupra istoriei dacă nu observă cât de rar se manifestă de-a lungul ei instinctul de conservare1. Totul se petrece ca şi cum reflexul de apărare n-ar funcţiona decât în faţa unui pericol minor şi ar înceta în faţa marilor dezastre.

*

Priviţi mutra celui care a reuşit, care a *tras*, indiferent în ce domeniu. Nu veţi descoperi la el nici cea mai mică urmă de milă. Din acest aluat e plămădit *duşmanul*.

*

Zile în şir, pofta de a comite un atentat contra celor cinci

continente, fără a reflecta măcar o clipa la *mijloace*.

*

Energia mea prinde aripi doar în *afara timpului*, şi mă simt un adevărat Hercule de îndată ce mă imaginez într-un univers unde înseşi condiţiile actului simt suprimate.

*

„Oroarea şi extazul în faţa vieţii" – trăite simultan, ca o experienţă înlăuntrul aceleiaşi clipe, în fiece clipă.

*

Cantitatea de oboseală care se *odihneşte* în creierul meu!

*

Am în comun cu Diavolul posomorala, sunt ca şi el un melancolic prin decret divin.

*

Cărţile pe care le citesc cu cel mai mare interes tratează despre mistică şi despre dietetică. Să fie vreun raport între ele? Neîndoielnic, în măsura în care mistica implică asceza, adică regimul, şi mai exact dieta.

*

„Nu mânca decât ce-ai semănat şi ai cules cu mâna ta" – această recomandare a înţelepciunii vedice e atât de legitimă şi de convingătoare, încât, furioşi că n-o putem urma, am vrea să postim până murim de foame.

*

Lungit în pat, închid ochii. Deodată, se cască un hău, ca un puţ care, în căutarea apei, ar sfredeli pământul cu o viteză ameţitoare. Sorbit de această frenezie, în acest gol ce se naşte pe sine la nesfârşit mă confund cu principiul ce generează abisul şi fericire nesperată, îmi găsesc astfel o

ocupaţie şi chiar o misiune.

*

Când Pyrrhon discuta cu cineva, dacă interlocutorul pleca, el continua să vorbească, ca şi cum nu se întâmplase nimic. La această forţă a indiferenţei, la această disciplină a dispreţului râvnesc cu înfrigurarea unui smintit.

*

Ce aşteaptă de la noi un prieten? — Să-l menajăm, să-l minţim, să-l consolăm, iar toate astea cer osteneală, efort de gândire, autocontrol. Permanent! Grijă pentru delicateţe pe care-o presupune prieteni! E contra firii. De-ar veni mai repede indiferenţii sau duşmanii, să putem respira un moment!

*

Cu gândul la mizeriile mele trecute şi viitoare, le-am neglijat pe ale prezentului: ceea ce mi-a permis să le suport mai uşor decât dacă le înfruntam cu toate rezervele mele de energie.

*

Somnul ar folosi la ceva dacă, de fiecare dată când adormim, am face un exerciţiu, o repetiţie a morţii; după câţiva ani de antrenament, moartea şi-ar pierde orice prestigiu şi nu ne-ar mai apărea decât ca o formalitate ori ca o tracasare.

*

În evoluţia unui spirit ce-şi lichidează una după alta prejudecăţile, survine un moment când îi este la fel de uşor să devină un sfânt ori un escroc de orice soi.

*

Rareori calificăm cruzimea – trăsătura noastră cea mai

veche – drept stângace, simulată, aparentă, denumiri potrivite în schimb pentru bunătate, care, recentă, abia dobândită, nu are rădăcini adânci: e o invenţie târzie, netransmisibilă, pe care fiecare se străduieşte s-o inventeze din nou şi nu reuşeşte decât cu intermitenţe, în momentele când îşi uită propria natură, când triumfă asupra strămoşilor săi şi asupra lui însuşi.

*

Adesea îmi imaginez că urc pe acoperiş, că mă cuprinde ameţeala, apoi, pe punctul de a cădea, că scot un strigăt. A „imagina” nu e cuvântul potrivit, pentru că sunt *silit* să-mi imaginez asta. La fel trebuie să vină şi gândul crimei.

*

Dacă vrem să ne gândim mereu la cineva, dacă vrem să nu-l uităm niciodată, să ne legăm de el pentru vecie, nu trebuie să-l iubim, ci să-l urâm. Potrivit unei credinţe hinduse, anumiţi demoni sunt fructul dorinţei – formulată într-o viaţă anterioară – de a ne încarna într-o fiinţă îndârjită contra lui Dumnezeu, spre a putea gândi la el şi mai mult, şi pentru a-l avea mereu în minte.

*

Moartea e savoarea existenţei. Doar ea dă gust clipelor, doar ea le alungă monotonia. Ei îi datorăm aproape totul. Iar datoria de onoare pe care consimţim să i-o plătim din când în când e tot ce poate fi mai reconfortant pe pământ.

*

Durerea îşi duce la capăt misiunea în timpul nopţilor de nesomn, când se împlineşte şi se deschide ca o floare. E atunci nemărginită ca noaptea, pe care-o *imită*.

*

N-ar trebui să simţim niciun fel de nelinişte atâta timp cât

dispunem de ideea de nenoroc. De îndată ce-o invocăm, ne liniştim, suportăm orice, suntem aproape mulţumiţi să îndurăm nedreptăţi şi handicapuri. Cum orice devine, cu ajutorul ei, explicabil, nu trebuie să ne mirăm că imbecili şi spirite lucide recurg la ea deopotrivă. Căci ea nu e o explicaţie: e însăşi Explicaţia, pe care toate celelalte, prin eşecul lor inevitabil, o întăresc.

*

De îndată ce scormonim cea mai neînsemnată amintire, suntem în stare să plesnim de furie.

*

De unde vine această viziune monotonă, când bolile ce-au provocat-o şi întreţinut-o sunt atât de diverse? Explicaţia este că le-a asimilat şi nu a păstrat din ele decât esenţa, care le e, tuturora, comună.

*

E pălăvrăgeală orice discuţie cu cel care n-a suferit.

*

Miezul nopţii. Tensiune vecină cu epilepsia. Poftă de-a face să sară totul în aer, sforţări ca să nu explodez. Haos iminent.

Poţi să nu valorezi nimic prin tine însuţi, şi să fii cineva prin ceea ce simţi. Dar poţi la fel de bine să nu fii la înălţimea senzaţiilor tale.

*

În teorie, îmi pasă la fel de puţin că trăiesc ori că mor; în practică, sunt muncit de toate spaimele ce cască un abis între viaţă şi moarte.

*

Animalele, păsările, insectele au rezolvat totul

dintotdeauna. De ce-am vrea noi să fim mai ceva decât ele? Naturii îi repugnă originalitatea, ea îl refuză, îl detestă pe *om.*

*

Suferinţa e pentru unii o necesitate, o poftă şi o împlinire. Ei se simt, oriunde, diminuaţi – mai puţin în infern.

*

În sângele meu, o inepuizabilă picătură de oţet: cărei ursitoare i-o datorez?

*

Invidiosul nu-ţi iartă nimic: te va invidia până şi pentru înfrângerile, pentru umilinţele tale.

*

Mediocritatea mâhnirii mele la înmormântări. Imposibil să-i plâng pe răposaţi; în schimb, orice naştere mă consternează. E de neînţeles, e o nebunie că un nou-născut poate fi *arătat*, că este exhibat acest dezastru virtual şi că se poate face din asta prilej de veselie.

*

Eşti obsedat de detaşare, de puritate, de nirvāna, şi totuşi *cineva* înlăuntrul tău îţi şopteşte: „Dac-ai avea curajul să-ţi exprimi dorinţa cea mai secretă, ai spune: «Aş vrea să fi inventat toate viciile.»”

*

Nu foloseşte la nimic să fii un monstru dacă nu eşti dublat de un teoretician al „monstruosului”.

*

Ai lăsat să se ofilească tot ce era mai bun în tine. Să fi fost

mai atent, nu ţi-ai fi trădat adevărata vocaţie, aceea de tiran ori de sihastru.

*

A-ţi căuta mereu, ţie însuţi, pricină, e dovada că eşti obsedat de adevăr şi dreptate; înseamnă să-l ataci, să-l loveşti pe adevăratul vinovat. Din păcate, înseamnă şi să-l timorezi şi să-i tai tot elanul, făcându-l astfel incapabil să se schimbe în bine.

*

Acele furii ce te despoaie de piele, de carne, şi fac din tine un schelet care tremură!

*

După anume nopţi, ar trebui să ne schimbăm numele, căci cu adevărat nu mai suntem aceiaşi.

*

Cine eşti? — Un *străin*: pentru poliţie, pentru Dumnezeu, pentru mine însumi.

*

De ani şi ani, mă extaziez în faţa virtuţilor Detaşării, dar nu e zi să nu fac o criză de furie care, dacă n-aş reprima-o, ar justifica o internare. Aceste convulsii au loc cel mai adesea fără martori, dar, la drept vorbind, mai totdeauna din cauza cuiva. Delirurile mele n-au ţinută: sunt prea plebee, prea prozaice ca să se poată lipsi de o cauză.

*

Îmi e cu neputinţă să tratez despre ceva exterior, obiectiv, impersonal; excepţie fac *bolile*, adică ceea ce, la ceilalţi, mă duce cu gândul la mine.

*

Deprimarea pe care-o exprimă ochii gorilei. Un mamifer funebru. Din privirea lui mă trag eu.

*

Indiferent că ne gândim la individ sau la omenire în ansamblul ei, nu trebuie să confundăm a înainta cu a progresa, decât dacă admitem că a merge spre moarte e un *progres.*

*

Se pare că Pământul e vechi de vreo cinci miliarde de ani, viaţa doar de două sau trei. Aceste cifre conţin toate consolările posibile. Ar trebui să ni lej amintim în clipele când ne luăm în serios, când *îndrăznim* să suferim.

*

Cu cât te bâlbâi mai tare, cu atât te sileşti să scrii mai bine. Te răzbuni astfel că n-ai putut să fii orator. Bâlbâitul e un stilist înnăscut.

*

Simt greu de înţeles firile fecunde, generoase, oricând fericite să se afle-n treabă, să producă. Energia lor pare nemărginită, şi cu toate astea nu-i putem pizmui. Ei pot fi orice, pentru că-n fond nu sunt nimic: fantoşe dinamice, nulităţi dăruite cu talente inepuizabile.

*

Ceea ce mă împiedică să cobor în arenă e faptul că văd acolo prea mulţi inşi pe care-i admir dar pe care nu-i pot stima, într-atât îmi par de naivi. De ce i-aş provoca, de ce m-aş măsura cu ei pe-aceeaşi pistă? Lehametea mea îmi dă asemenea superioritate, că nu-i văd ajungându-mă din urmă vreodată.

*

Poţi să te gândeşti în fiecare zi la moarte şi totuşi să perseverezi senin în fiinţă; nu la fel se întâmplă dacă te gândeşti mereu la *ceasul* în care vei muri; cel care n-ar avea în minte decât această clipă ar comite un atentat contra tuturor celorlalte.

*

Unii se miră că Franţa, naţiune frivolă, l-a dat pe un Rancé, fondatorul celui mai auster ordin monastic; poate şi mai mult ar trebui să ne mire că Italia, naţiune şi mai frivolă, l-a dat pe Leopardi, cel mai grav dintre toţi poeţii.

*

Drama Germaniei e că n-a avut un Montaigne. Ce şansă pentru Franţa – să fi *început* cu un sceptic!

*

Dezgustat de naţiuni, îmi întorc privirile către Mongolia, unde trebuie să fie plăcut de trăit, unde sunt mai mulţi cai decât oameni, unde hidosul *yahoo*[2] încă n-a triumfat.

*

Orice idee fecundă se transformă în pseudoidee, degenerează în credinţă. Numai ideea sterilă îşi păstrează statutul de idee.

*

Mă credeam mai puţin vanitos decât alţii: un vis recent avea să mă trezească la realitate. Se făcea că murisem. Mi se aduce un sicriu simplu din brad. „Puteaţi măcar să-l lăcuiţi puţin!” – am strigat, apoi m-am repezit la ciocli ca să-i lovesc. A urmat o încăierare. Apoi trezirea, şi ruşinea.

---

[2] *Yahoo*, cuvânt inventat de Jonathan Swift *(Călătoriile lui Gulliver)* pentru a desemna niște umanoizi degenerați, dintr-o imaginară țară a cailor. (N.t.)

*

Această febră ce nu duce la nicio revelaţie, ce nu e purtătoarea nici unei idei, dar care-ţi dă un sentiment de putere cvasidivin ce dispare de cum încerci să-l defineşti – la ce corespunde ea oare, şi la ce-ar putea folosi? Poate că n-are nicio noimă, poate că merge mai departe decât orice experienţă metafizică.

*

Fericirea e să fii în afara celor patru pereţi, să umbli, să priveşti, să te amesteci cu lucrurile. Dacă te aşezi, te copleşeşte tot ce e mai rău în tine. Omul n-a fost creat pentru a fi ţintuit pe un scaun. Dar poate nici nu merita ceva mai bun.

*

În timpul insomniilor, în chip de consolare, îmi spun că aceste ceasuri de care devin conştient le smulg neantului şi că, dacă aş fi dormit, ele nu mi-ar fi aparţinut, ba nici nu ar fi existat vreodată.

*

„Să te pierzi în Dumnezeu” – această frază, un clişeu pentru credincios, capătă valoare de revelaţie pentru necredincios, care vede în ea o aventură dorită şi imposibilă, disperat fiind că nu poate şi el să se *rătăcească* în ceva sau, şi mai bine, în cineva.

*

— Cine e superficial? Cine este profund? — A merge foarte departe în frivolitate înseamnă a înceta să fii frivol; să atingi o limită, fie şi-n farsă, înseamnă să te apropii de extremităţi pe care, în domeniul lui, cutare metafizician nici nu le visează.

*

Un elefant n-ar supravieţui acelor crize de descurajare ce coincid cu o cruzime pe punctul de a se stinge şi care, stingându-se, te topeşte de pe picioare. Toate organele simt afectate: calamitate viscerală, senzaţie de harababură gastrică, de neputinţă de a digera această lume.

*

Omul, acest exterminator, e pornit împotriva a tot ce trăieşte, a tot ce mişcă: în curând se va vorbi de ultimul păduche.

*

În războiul Troiei, câţi zei de o parte, atâţia şi de cealaltă. Era o viziune justă şi elegantă, de care modernii, prea pătimaşi sau prea vulgari, sunt incapabili, ei care vor ca judecata să fie numaidecât părtinitoare. Homer, la începuturile civilizaţiei, îşi oferea luxul obiectivităţii; la celălalt pol, într-o epocă târzie ca a noastră, nu mai e loc decât pentru *atitudine.*

*

Singur, chiar stând degeaba, nu-ţi iroseşti timpul. Cu alţii, aproape totdeauna ţi-l pierzi de pomană. Nicio discuţie cu tine însuţi nu poate fi întru totul sterilă: neapărat apare ceva, fie măcar speranţa de a te regăsi într-o zi.

*

Atâta timp cât invidiezi reuşita altuia, chiar şi a unui zeu, eşti un sclav jalnic la fel ca toţi ceilalţi.

*

Orice fiinţă este un imn distrus.

*

Dacă e să-l credem pe Tolstoi, n-ar trebui să ne dorim decât moartea, de vreme ce această dorinţă, împlinindu-se

negreşit, nu va fi o amăgire ca toate celelalte.

Nu ţine totuşi de esenţa dorinţei să aspiri la orice – cu excepţia morţii? *A dori* înseamnă a nu vrea să mori. Aşadar, dacă începi să doreşti moartea, înseamnă că dorinţa e deturnată de la funcţia ei; e o dorinţă deviată, îndreptată contra celorlalte dorinţe, menite, toate, să decepţioneze, în timp ce aceasta îşi ţine totdeauna promisiunea. A miza pe ea înseamnă să câştigi la sigur, să câştigi orice-ar fi: ea nu înşală, nu poate să înşele. Dar ceea ce aşteptăm de la o dorinţă e tocmai să ne înşele. Că se realizează sau nu, contează mai puţin; important e să ne ascundă adevărul. Dacă ni-l dezvăluie, îşi trădează misiunea, se compromite şi se reneagă, şi prin urmare trebuie tăiată de pe lista dorinţelor.

*

Oricât mă atrage budismul, catarismul sau orice alt sistem sau dogmă, păstrez un fond de scepticism pe care nimic nu-l va putea ştirbi vreodată şi la care revin mereu, după fiecare din entuziasmele mele. Acest scepticism, că e congenital, că-i dobândit, îmi apare ca o certitudine şi chiar ca o izbăvire, când orice altă formă de mântuire îşi pierde virtuţile ori mă respinge.

*

Ceilalţi nu au sentimentul de a fi nişte şarlatani – deşi simt; cât despre mine… simt tot atât ca şi ei, însă o ştiu şi sufăr pentru asta.

*

Nu-i pueril să-mi pese că-mi sabotez neîncetat facultăţile? Şi totuşi, în loc să mă flateze, evidenţa neîmplinirii mele mă demoralizează, mă dărâmă. Oare m-am otrăvit cu clarviziune ca să sfârşesc aici? Târăsc după mine resturi de demnitate ce mă dezonorează.

*

Doar scriitorul fără cititori îşi poate permite luxul de a fi sincer. El nu se adresează nimănui: cel mult lui însuşi.

*

O viaţă bogată nu e, în cel mai bun caz, decât un echilibru de neajunsuri.

*

Când ştii că orice problemă e doar o falsă problemă, mântuirea este periculos de aproape.

*

Scepticismul – un exerciţiu de defascinaţie.

*

Până la urmă, totul se reduce la dorinţă sau la absenţa dorinţei. Restul e nuanţă.

*

Atâta am vorbit de rău viaţa, încât, dorind într-un sfârşit să-i fac dreptate, găsesc numai cuvinte care sună fals.

III

Uneori gândim că e mai bine să ne realizăm decât să ne lăsăm în voia soartei, alteori gândim contrariul. Şi într-un caz, şi-n celălalt, avem întru totul dreptate.

*

Virtuţile noastre, departe de a se susţine una pe alta, se pizmuiesc şi se exclud reciproc. Când devenim conştienţi de războiul pe care îl poartă, începem să le repudiem rând pe rând, fericiţi că nu mai trebuie să ne ostenim pentru niciuna dintre ele.

*

Nu cerem libertatea, ci aparenţe de libertate. Pentru aceste simulacre se zbate omul dintotdeauna. De altfel libertatea nefiind, cum s-a spus, decât o senzaţie, care e diferenţa între a fi şi a se crede liber?

*

Orice act, ca atare, e posibil doar pentru că am rupt cu Paradisul, a cărui amintire, otrăvindu-ne clipele, face din fiecare om un înger demoralizat.

*

Rugăciunile pe care le înăbuşim în noi izbucnesc în sarcasme.

*

Ai sentimentul că eşti cineva doar când pui la cale vreo nelegiuire.

*

Dacă îţi faci din îndoială un ţel, ea poate consola întocmai ca şi credinţa. Şi îndoiala e capabilă de fervoare, şi ea, în felul ei, învinge orice perplexitate, şi ea are răspuns la orice întrebare. Cum se explică atunci proasta ei reputaţie?— Prin aceea că e mai rară decât credinţa, mai greu de abordat şi mai misterioasă. Imposibil să-ţi imaginezi ce se întâmplă în casa celui ce se îndoieşte…

*

În piaţă, un puşti de vreo cinci ani se zbate, se zvârcoleşte, zbiară. Nişte cumetre sar, încearcă să-l potolească. El îi dă înainte şi mai dihai, se prosteşte, întrece orice măsură. Cu cât îl priveşti, cu atât ai vrea să-i suceşti gâtul. Maică-sa, înţelegând în sfârşit că-i cazul să-l ducă de acolo, îl imploră pe furios: „Vino, comoara mea!” – Te gândeşti – cu câtă satisfacţie! – la Calvin, pentru care copiii sunt „mici scârnăvii”, sau la Freud, care-i tratează de „perverşi polimorfi”. Şi unul, şi celălalt ar fi spus cu plăcere: „Lăsaţi micii monştri să vină la mine!”

*

În hotărârea de a renunţa la mântuire nu intră nimic diabolic, căci, dac-ar fi aşa, de unde ar veni seninătatea ce însoţeşte această hotărâre? Nimic diabolic nu te face senin. În preajma Demonului eşti, dimpotrivă, morocănos. E cazul meu… De aceea, seninătatea mea e de scurtă durată: doar cât mă hotărăsc s-o termin cu mântuirea. Din fericire mă decid adesea s-o fac, şi, de fiecare dată, ce pace pogoară peste mine!

*

Să te scoli dis-de-dimineaţă, plin de avânt şi energie, perfect capabil să comiţi o mârşăvie rară.

*

„Simt liber în ultimul grad” – aceste cuvinte l-au ridicat în

ziua aceea pe cerşetorul ce le rostea mai presus de filozofi, de cuceritori şi de sfinţi, de vreme ce niciunul din ei, în culmea carierei sale, n-a cutezat să invoce asemenea izbândă.

*

Ratatul e un om ca noi toţi, cu diferenţa că el n-a consimţit să respecte regula jocului. De aceea îl blamăm şi îl ocolim, îl duşmănim pentru că a dezvăluit secretul nostru, îl considerăm, pe bună dreptate, un mizerabil şi un trădător.

*

Smuls din somn de întrebarea: „Unde se duce clipa aceasta?— La moarte", am răspuns, şi imediat am adormit din nou.

*

N-ar trebui să credem decât în explicaţiile date de fiziologie şi de teologie. Tot ce se situează între acestea două nu are nicio importanţă.

*

Plăcerea ce-o simţim de-a prevedea o catastrofă scade pe măsură ce ea se apropie, şi dispare complet de îndată ce se produce.

*

Înţelepciunea ne deghizează rănile: ne învaţă cum să sângerăm pe ascuns.

*

Momentul critic pentru un profet e acela când sfârşeşte prin a se pătrunde de ceea ce spune, când e sedus de propriile profeţii. De acum înainte, sclav şi automat, nu va face decât să regrete vremea în care, liber fiind, vestea dezastre fără să creadă în ele prea mult, vremea în care-şi

născocea fiori.

Nu-i uşor să faci cu sinceritate pe Isaia şi Ieremia. De aceea, majoritatea profeţilor *preferă* să fie impostori.

*

Tot ce ni se întâmplă, tot ce contează pentru noi nu prezintă niciun interes pentru ceilalţi; ar trebui să ne elaborăm regulile de conduită pornind de la această evidenţă. Un om cu judecată ar trebui să proscrie din vocabularul său intim cuvântul *eveniment*.

*

Cel care n-a murit de tânăr *merită* să moară.

*

Nimic nu te împacă mai mult cu tine însuţi decât să adormi cu *viziunea clară* a tarelor tale, pe care până atunci nu îndrăzneai să ţi le mărturiseşti, ba chiar le ignorai.

*

Toate se sting şi se degradează la o fiinţă, în afară de privire şi voce: fără acestea, n-am mai putea recunoaşte pe nimeni la capătul câtorva ani.

*

În chiar acest moment, cam peste tot, mii şi mii de inşi sunt pe cale să-şi dea ultima suflare, în timp ce eu, cramponat de stilou, caut în van un cuvânt pentru a le comenta agonia.

*

Să meditezi îndelung la o faptă, fie şi odioasă, să-ţi născoceşti scrupule şi să te încâlceşti în ele arată că încă îţi pasă de semenii tăi, că-ţi place să te chinui din cauza lor.

…Nu mă voi considera eliberat decât în ziua în care, la fel ca asasinii şi înţelepţii, îmi voi fi curăţat conştiinţa de toate gunoaiele remuşcării.

*

Sunt sătul să fiu eu şi totuşi îi rog neîncetat pe zei să mă redea mie însumi.

*

Să regreţi înseamnă să deliberezi în trecut, să substitui eventualul ireparabilului, să trişezi sfâşiindu-te.

*

Desigur, delirul e mai frumos decât îndoiala, dar îndoiala este mai *trainică.*

*

Scepticismul este *credinţa* spiritelor fluctuante.

*

Să vezi în calomnie vorbe, doar vorbe, e unica modalitate de a o suporta fără să suferi. Să dezarticulăm orice afirmaţie făcută împotriva noastră, să *izolăm* fiecare vocabulă, s-o tratăm cu dispreţul pe care-l merită un adjectiv, un substantiv, un adverb.

…Dacă nu, să-l lichidăm imediat pe calomniator.

*

Pretenţiile noastre de a atinge detaşarea nu ne ajută să prevenim loviturile, ci să le „mistuim”. În orice umilinţă, există o primă şi o a doua fază. Cochetăria noastră cu înţelepciunea se dovedeşte utilă doar în timpul celei de-a doua.

*

Locul pe care îl ocupi în „univers”: un punct, şi nici atât! De ce te-ai frământa când, în mod evident, eşti atât de puţin? Făcând această constatare, te calmezi imediat: pe viitor, gata cu zbuciumul, gata cu delirurile metafizice şi aşa mai departe. Apoi, punctul pomenit se dilată, se umflă, se substituie universului. Şi totul o ia de la capăt.

*

A cunoaşte înseamnă a discerne importanţa Iluziei, cuvânt-cheie, la fel de esenţial şi pentru *Vedānta*, şi pentru Romanţă, singurele modalităţi de a traduce experienţa irealităţii.

*

La British Museum, în faţa mumiei unei cântăreţe căreia i se vedeau unghiuţele ieşind de sub fese, îmi amintesc că am jurat să nu mai spun niciodată: *eu*...

*

Există un singur semn ce arată că ai înţeles totul: să plângi *fără motiv.*

*

În nevoia omului de a se ruga intră în bună măsură frica de o iminentă prăbuşire a creierului.

*

Fericirea şi nefericirea fiind rele aproape în aceeaşi măsură, unica modalitate de a le evita este să devenim exteriori faţă de toate cele.

*

Când îmi petrec zile în şir cu texte ce tratează doar despre seninătate, contemplaţie şi renunţare, mă apucă pofta să ies în stradă şi să turtesc mutra primului ins care-mi iese în cale.

*

Dovada că această lume nu e o reuşită: te poţi compara, fără să fii deplasat, cu Cel socotit a-i fi creatorul, dar nu cu Napoleon şi nici măcar cu un vagabond, mai ales dacă acesta din urmă e desăvârşit în genul lui.

*

„Nu s-a priceput să facă mai bine” – această afirmaţie a unui păgân despre Providenţă, niciun Părinte al Bisericii n-a fost destul de onest ca să i-o aplice lui Dumnezeu.

*

Cuvântul şi tăcerea. Te simţi mai în siguranţă lângă un nebun care vorbeşte decât lângă nebunul ce nu deschide gura.

*

Dacă o erezie creştină, indiferent care, ar fi triumfat, ea nu s-ar fi încurcat în nuanţe. Mai temerară decât Biserica, ea ar fi fost şi mai intolerantă, fiind mai convinsă. Îndoiala nu e îngăduită: catarii, dacă învingeau, i-ar fi depăşit pe inchizitori.

Pentru orice victimă, oricât de nobilă, să avem o milă fără iluzii.

*

Ceea ce rămâne dintr-un filozof e temperamentul lui, ceea ce-l face *să uite de sine,* să cedeze contradicţiilor, capriciilor sale, unor reacţii incompatibile cu liniile esenţiale ale sistemului său. Dacă ţinteşte adevărul, trebuie să se emancipeze de orice grijă pentru coerenţă. Să exprime doar ce gândeşte şi nu ce a *hotărât* să gândească. Cu cât va fi mai viu, cu atât îşi va urma şinele, şi nu va supravieţui decât nesin-chisindu-se de ceea ce *ar trebui* să creadă.

*

Ca să meditezi asupra vacuităţii, vremelniciei, nirvānei, cea mai bună poziţie e culcat sau pe vine. E chiar poziţia în care aceste teme au fost concepute.

Numai în Occident se gândeşte *în picioare*. De aici, pesemne, caracterul supărător de pozitiv al filozofiei sale.

*

Nu putem suporta o insultă decât imaginându-ne *scenele* revanşei, ale victoriei pe care o vom obţine cândva asupra mizerabilului care ne-a umilit. Fără această perspectivă, am cădea pradă unor tulburări ce-ar înnoi radical Nebunia.

*

Orice agonie este în sine demnă de interes: cea mai interesantă rămâne totuşi a cinicului, a celui care o dispreţuieşte *în teorie.*

*

Ce nume poartă osul pe care îl ating? Şi ce putem avea în comun, *el* şi cu *mine?* Ar trebui să reluăm exerciţiul cu altă parte a trupului şi să continuăm până în clipa când nimic nu mai este al nostru.

*

Să ai deopotrivă gustul provocării şi al anonimatului, să fii, prin instinct, un zurbagiu iar prin convingere un cadavru!

*

După aţâţi şi aţâţi trăitori pe pământ, care-au murit *cu toţii*, – ce chin să mori la rându-ţi şi să încerci, ca şi ei, aceeaşi teamă prostească! Cum să explici că dăinuie şi-acum, că nu-i secătuită sau discreditată, că încă o poţi simţi la fel ca primul muritor?

*

Sihastrul nu-şi asumă răspunderi decât faţă de sine sau faţă de toţi; în niciun caz faţă de *cineva*. Cauţi refugiu în singurătate ca să nu ai pe nimeni în cârcă: tu însuţi şi universul, e destul.

*

Dacă aş fi sigur că mântuirea mi-e indiferentă, aş fi de departe omul cel mai fericit de pe pământ.

*

Ca să te regăseşti, nimic mai bun decât să fii „uitat". Să nu stea nimeni între tine şi ceea ce contează. Ceilalţi, cu cât te ocolesc, cu atât îţi aduc mai aproape desăvârşirea: ei te salvează *părăsindu-te.*

*

Îndoielile mele în ce priveşte Providenţa nu durează niciodată prea mult: cine, afară de ea, ar fi în măsură să ne împartă cu atâta punctualitate raţia de înfrângere cotidiană?

*

„Nu trebuie să pui nimic la inimă" – îşi repetă cel care se înfurie pe sine de câte ori suferă, şi care nu scapă niciun prilej ca să sufere.

*

În fiecare individ, fanaticul se războieşte cu impostorul; de aceea nu ştim niciodată *cui* să ne adresăm.

*

— „La ce lucraţi? Ce pregătiţi?"

Şi-ar fi permis cineva să pună astfel de întrebări unui Pyrrhon sau unui Lao Zi? Iar dacă nu puteau fi puse idolilor noştri, nu concepem să ne fie puse nici nouă.

*

Din fire sunt atât de refractar la cea mai neînsemnată acţiune, încât, ca să mă hotărăsc la ceva, trebuie mai întâi să citesc biografia lui Alexandru sau a lui Genghis-Han.

*

Ceea ce face bătrâneţea suportabilă e probabil plăcerea de a-i vedea dispărând unul câte unul pe toţi cei care au crezut în noi şi pe care n-o să-i mai putem dezamăgi.

*

Îmi place să glosez pe marginea căderii, îmi place să trăiesc ca parazit al Păcatului originar.

*

Dac-am putea să devenim *de neumilit!*

*

Contrar afirmaţiei curente, suferinţele ne leagă, ne ţintuiesc de viaţă: sunt suferinţele *noastre* şi suntem mândri că le putem îndura, ele atestă calitatea noastră de fiinţe şi nu de spectre. Iar orgoliul de a suferi este atât de virulent, că singurul ce-l depăşeşte este acela de a fi suferit deja.

*

Îndârjindu-se să salveze trecutul, regretul este unicul nostru recurs contra manevrelor uitării: ce este el în fond, dacă nu memoria *ce trece la atac?* Reînviind tot alte episoade şi deformându-le după plac, regretul ne oferă toate versiunile dorite ale vieţii noastre, astfel încât pe drept se poate spune că datorită lui ea ni se pare deopotrivă jalnică şi fericită.

*

Orice formulă teoretică, dacă apare-n somn, îl întrerupe. Visele sunt evenimente. Dacă însă un vis se transformă în *problemă* ori sfârşeşte cu o descoperire, ne trezim tresărind.

„Gânditul” în somn e o anomalie, frecventă la cei cu dificultăţi respiratorii, la cei cu somnul chinuit, căci suferinţele lor culminează în definiţii, noapte de noapte.

*

Ne martirizăm, ne creăm, cu mii de chinuri, o „conştiinţă”; iar mai apoi ne dăm seama cu groază că nu ne mai putem descotorosi de ea.

*

Indispoziţia consecutivă comiterii unei josnicii e starea cea mai propice autoreflecţiei, ba chiar se confundă cu ea. Ce-i de mirare că, de câte ori te cuprinde, ai sentimentul că în sfârşit te cunoşti?

*

E subversiv doar spiritul ce pune în cauză obligaţia de a exista; toţi ceilalţi, cu anarhiştii în frunte, pactizează cu ordinea stabilită.

*

Epocile mele preferate: cea a cavernelor şi secolul Luminilor.

Nu uit însă că din caverne a ieşit Istoria, iar din saloane Ghilotina.

*

Pretutindeni, carne pe bani. Dar ce poate să valoreze o carne subvenţionată? Înainte se procrea din convingere sau din întâmplare; azi, pentru a încasa subsidii. Acest exces de mercantilism nu poate să nu dăuneze calităţii spermatozoidului.

*

A căuta un sens vreunui lucru ţine nu atât de naivitate, cât de masochism.

*

Să devenim conştienţi de totala, de radicala noastră destructibilitate – exact asta e mântuirea. Dar să ne ştim, în fiece clipă, destructibili înseamnă să ne împotrivim tendinţelor noastre cele mai profunde. Să fie mântuirea o faptă contra firii?

*

Frivol şi dezlânat, un diletant în toate, nu voi fi cunoscut până la capăt decât neajunsul de a mă fi născut.

*

Ar trebui să filozofăm ca şi cum „filozofia” n-ar exista, aşa cum ar face-o un troglodit fascinat ori îngrozit de urgiile ce se petrec sub ochii lui.

*

Să te bucuri de durerea ta – sentimentul, chiar şi expresia se găsesc în Homer, cu titlu de excepţie, fireşte. Ca să se generalizeze, va trebui să aşteptăm vremuri mai noi. E cale lungă de la epopee la jurnalul intim.

*

Nu te-ar interesa fiinţele dacă n-ai spera să întâlneşti cândva pe unul mai încolţit decât tine.

*

Şobolanii închişi într-un spaţiu redus şi hrăniţi doar cu aceste chimicale pe care le-nghiţim şi noi devin, se pare, mai răi şi mai agresivi.

Condamnaţi, pe măsură ce se înmulţesc, să se înghesuie unii peste alţii, oamenii se vor urî mai mult ca oricând, vor inventa chiar forme de ură nemaivăzute, se vor sfâşia între ei cum n-au făcut-o nicicând, în fine un război civil universal va izbucni – şi nu din cauza revendicărilor, ci pentru că omenirea nu va mai suporta spectacolul pe care şi-l oferă ea

însăşi. Încă de pe acum, dacă preţ de o clipă şi-ar întrezări *tot* viitorul, n-ar face un pas mai departe de clipa aceea.

*

Adevărata *singurătate* e doar atunci când te gândeşti la urgenţa unei rugăciuni – a unei rugăciuni *posterioare* lui Dumnezeu şi înseşi Credinţei.

*

Ar trebui să ne spunem iarăşi şi iarăşi că tot ce ne bucură sau ne mâhneşte nu înseamnă nimic, că totul e derizoriu şi van.

…Ei bine, mi-o spun şi mi-o repet în fiecare zi, dar nu încetez să mă bucur şi să mă întristez.

*

Suntem cu toţii pe fundul unui iad unde fiece clipă e un miracol.

Cuprins

Demiurgul cel rău.....5

Noii zei.....17

Paleontologie.....32

Întâlniri cu sinuciderea.....45

Neizbăvitul.....68

Gânduri sugrumate.....83